

Bibliografski opis rukopisne građe

Ivanović, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:126512>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru
Odjel za informacijske znanosti
Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Marta Ivanović

Bibliografski opis rukopisne građe

Diplomski rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru
Odjel za informacijske znanosti
Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Bibliografski opis rukopisne građe

Diplomski rad

Studentica:

Marta Ivanović

Mentorica:

doc. dr. sc. Marijana Tomić

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marta Ivanović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Bibliografski opis rukopisne građe** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 17. siječnja 2017.

Sažetak

Kulturna baština, kao skup materijalnih i nematerijalnih obilježja nekog naroda, osigurava identitet određenom narodu pomoću kojeg čovjek shvaća svoje porijeklo i prošlost i pomoću kojega gradi svoju budućnost. Važnu ulogu u očuvanju kulturne baštine imaju upravo baštinske ustanove: arhivi, knjižnice i muzeji. Pojavom informacijskih i komunikacijskih tehnologija kulturna baština pretvara se u digitalni oblik, što baštinskim ustanovama pruža različite mogućnosti komuniciranja kulturne baštine. Jedna od tih mogućnosti je upravo projekt digitalizacije čime se korisnicima omogućuje pristup zbirkama arhiva, knjižnica i muzeja u digitalnom okruženju. Kako bi ta građa bila vidljiva i pretraživa u digitalnom okruženju, toj građi je potrebno prilikom opisa pridružiti odgovarajuće metapodatke kako bi korisnik s lakoćom pronašao predmet zanimanja. Rukopisi su građa pisana rukom što ih čini posebnom vrstom građe u zbirkama baštinskih ustanova. Standardiziranih pravila za opis rukopisa nema i stoga je svrha ovog rada ponuditi smjernice za opis rukopisa temeljen na UNIMARC formatu i njemu pripadajućim smjernicama kroz mapiranje njihovih elemenata. Primjeri opisa rukopisa dio su projekta *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom*. Istaživanje rada otvara problematiku opisa rukopisa, odnosno fragmenata i vodenih znakova koji su dio rukopisa i za koje UNIMARC format ne propisuje pravila opisa.

Ključne riječi: kulturna baština, digitalizacija, katalogizacija, metapodaci, rukopis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kulturna baština	4
3. Digitalizacija	8
3.1. Digitalna humanistika.....	10
3.2. Projekt digitalizacije	11
3.2.1. Projekt <i>Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom</i>	13
4. Opis rukopisa.....	18
4.1. Elementi opisa rukopisa.....	20
4.2. Standardi, opisi i pravila za opis rukopisa	21
4.2.1. ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih).....	23
4.2.2. Objedinjeno izdanje ISBD-a	23
4.2.3. UNIMARC i Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne)	24
4.2.4. UNIMARC Smjernice broj 9: Rukopisi	26
4.2.5. UNIMARC Smjernice broj 10: Smjernice za arhive	27
4.3. Opis rukopisa prema A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000.	27
4.4. Korisnici rukopisa.....	28
5. Istraživanje - Izrada smjernica za opis rukopisa	36
5.1. Svrha i cilj istraživanja	36
5.2. Metodologija.....	36
5.3. Opis rukopisa	36
5.3.1. OZNAKA ZAPISA I POPIS POLJA PODATAKA	37
5.3.2. 0-- BLOK ZA IDENTIFIKACIJU	38
5.3.3. 1-- BLOK KODIRANIH PODATAKA	38
5.3.4. 2-- BLOK GLAVNOG OPISA.....	42
5.3.5. 3-- BLOK NAPOMENA	45
5.3.6. 4-- BLOK ZA POVEZIVANJE.....	50
5.3.7. 6-- BLOK SADRŽAJNE ANALIZE I BIBLIOGRAFSKE POVIJESTI.....	50

5.3.8. 7-- BLOK PODATAKA O ODGOVORNOSTI	54
5.3.9. 8-- BLOK MEĐUNARODNE UPOTREBE	56
5.3.10. Ažuriranje UNIMARC formata iz 2012.	58
5.3.11. Elementi opisa rukopisa prema <i>A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000</i> . i polja UNIMARC formata	61
5.4. Primjeri katalogizacije	69
5.4.1. Glagoljska madrikula Bratovštine Gospe od Sedam žalosti 1729. – 1807. i 1858. – 1966.....	69
5.4.2. Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Sakramenta, 1675.	74
6. Zaključak	80
7. Literatura	82
Prilozi	87
Prilog 1. Smjernice za opis rukopisa u sklopu projekta <i>Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom</i>	87

Popis tablica

Tablica 1. Elementi opisa i korisnici	31
Tablica 2. Oznaka zapisa.....	37
Tablica 3. 0 – BLOK ZA IDENTIFIKACIJU	38
Tablica 4. 1 -- BLOK KODIRANIH PODATAKA.....	41
Tablica 5. 2 -- BLOK GLAVNOG OPISA	44
Tablica 6. 3 -- BLOK NAPOMENA.....	49
Tablica 7. 4 -- BLOK ZA POVEZIVANJE	50
Tablica 8. 6 -- BLOK SADRŽAJNE ANALIZE I BIBLIOGRAFSKE POVIJESTI.....	54
Tablica 9. 7 -- BLOK PODATAKA O ODGOVORNOSTI.....	55
Tablica 10. 8 -- BLOK MEĐUNARODNE UPOTREBE	58
Tablica 11. Nova polja UNIMARC formata iz ažuriranja iz 2012. godine	59
Tablica 12. Elementi opisa rukopisa prema <i>A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000.</i> i polja UNIMARC formata	64

Popis slika

Slika 1. Kali_20.9.....	69
Slika 2. Kali_20.6.....	74

1. Uvod

Oduvijek postoji čovjekova potreba da očuva tvornu i duhovnu okolinu koja ga okružuje i u kojoj živi. Njegova potreba je i da organizira stvari koje ga okružuju, prema nekom redoslijedu slijedeći pri tome vlastita ili neka druga, uvriježena pravila. Upravo je kroz potrebe očuvanja i zaštite kao i organizacije čovjek sebi stvorio prostor i način života prilagođavajući ga sebi i svojim potrebama. Valja spomenuti i osobine divljenja i poštovanja prema elementima kulture koje smo naslijedili od svojih predaka i prenosimo ih na svoje potomke. Tradicija, običaji, kulturne vrijednosti i dobra, bila ona materijalna ili nematerijalna, određuju narod kojeg je čovjek dio i razlikuje ga od drugih naroda i zajednica. Važnu ulogu u očuvanju i promociji tih obilježja naroda imaju za zadatak baštinske ustanove: arhivi, knjižnice i muzeji. Njihovo gradivo, građa i objekti predstalljaju nasljeđe i obilježje naroda, te su oduvijek cijenjene u društvu zbog djelatnosti koju obavljaju. Upravo one ispunjavaju čovjekove potrebe očuvanja, zaštite i organiziranja kulturne baštine.

Kako je u današnje vrijeme tehnologija dio svakodnevnog života, tako je i dio života baštinskih ustanova. Informacijska i komunikacijska tehnologija mijenja način poslovanja i organiziranja tih ustanova, dio poslovanja odvija se u prostoru World Wide Web-a i pripadajućim mrežnim stranicama ustanova, dio zbirki se digitalizira i postavlja na Internet, komunikacija sa korisnicima se mijenja, itd. Dolazi do globalnog umrežavanja i pružene su nam mogućnosti pristupa i korištenja kulturnih dobara koja prije nisu bila zamisliva. Ponajprije zbog svojih korisnika, baštinske ustanove trebaju ići u korak s vremenom i prilagoditi se virtualnim prostorima kroz spoznavanje njihovih dobrih, ali i loših strana korištenja. Jedan od primjera korištenja novih tehnologija u baštinskim ustanovama je digitalizacija odnosno projekti digitalizacije.

Prenošenjem kulturne baštine iz njenog izvornog oblika u digitalni oblik osiguravamo njenu postojanost u globalnom mrežnom okruženju i dostupnost korisnicima. Produkt koji dobijemo u procesu digitalizacije je digitalna baština, spoj novih medija i tehnologije sa kulturnom baštinom. Digitalnu je baštinu, nakon postavljanja u mrežno okruženje, potrebno opisati i organizirati u digitalne zbirke kako bi bila vidljiva i dostupna za korištenje korisnicima. Kako bi digitalna baština kao finalni proizvod projekta digitalizacije bila prikazana korisniku, treba ostvariti suradnju među različitim strukama i institucijama, te imati na raspolaganju razne resurse. Svaki suradnik na projektu treba proći kroz edukaciju kako bi

bio pripremljen na sudjelovanje u projektu. Projekt također zahtjeva tehničku opremu i računalne programe, financije i pažljivo planiranje kako bi se mogao realizirati. Ipak svaki projekt digitalizacije je jedinstven, on ovisi o poslanju baštinske ustanove, vrsti građe koja se digitalizira, vremenskom razdoblju, financijskim sredstvima i tehnološkom opremom, itd.

Tehnologija mijenja i načine na koje istraživači pretražuju i koriste podatke koji su im potrebni, stoga se mijenja vizualizacija i način na koji su ti podaci prikazani u digitalnom okruženju. Kako bi ti podaci bili pretraživani, moraju biti strukturirani i opisani prema međunarodnim i nacionalnim pravilima. Pridruživanje odgovarajućih metapodataka opisu ključni su za vidljivost, a time i pretraživost informacija. Korisnik ih tada može lakše pronaći i koristiti. U knjižničnoj zajednici najčešće za opis građe koristimo UNIMARC format, kao i ISBD standard. ISBD je prije nudio standard za svaku vrstu građe, dok 2011. godine nije objavljeno objedinjeno izdanje ISBD standarda koje se sada koristi pri opisu svih vrsta građe. UNIMARC format pak svakih pet godina revidira svoj format i po potrebi mijenja ili dodaje polja ili potpolja. Također UNIMARC objavljuje smjernice za opis posebnih vrsta građe, a dosad ih je devet dostupno online, dok su desete smjernice u pripremi. Za ovaj rad iznimno su bitne smjernice broj devet, jer se odnose na opis rukopisa što je i tema ovog rada. U radu se također koriste smjernice broj deset koje su u pripremi, a odnose se na opis arhivskog gradiva, gdje često ubrajamo i rukopisnu građu.

Rukopise najjednostavnije definiramo kao građu pisanu rukom. Kao posebna vrsta građe koja sadrži brojne sadržajne i fizičke osobine, nije lako izraditi bibliografski opis rukopisa unutar kataloga. Često su zapisi unutar knjižničnih kataloga kratki, dok rukopisi zahtijevaju puniji i detaljniji opis. Svaki rukopis je jedinstven i sadrži velik broj značajki potrebnih različitim skupinama korisnika i zbog toga njegov opis mora biti detaljan. Za to je potrebno stvaranje standarda i smjernica za opis rukopisa koji bi se trebali slijediti prilikom projekata digitalizacije rukopisa. Pomoću digitalizacije rukopisa korisniku se uz zapis nudi i mogućnost pregledavanja digitalne inačice rukopisa, što je danas iznimno važno za vidljivost i korištenje građe.

Unutar projekta *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom* opis rukopisa se ostvaruje kroz korištenje elemenata iz UNIMARC bibliografskog formata (svi elementi iz izdanja iz 2009. godine i iz ažuriranja elemenata iz 2012. godine koji se nalaze na mrežnoj stranici IFLA-e), Smjernica za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene

publikacije, Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9 i Guidelines for Archives: UNIMARC Guidelines no. 10 (radni nacrt smjernica). Korištenjem UNIMARC formata i njemu pripadajućih smjernica, potrebno je istražiti mogu li se njihovi elementi koristiti u izradi kataložnih zapisa rukopisa i pri tome izraditi shemu opisa rukopisa.

2. Kulturna baština

Kultura, kao najširi pojam društvenih znanosti, temeljni je identitet i najvažnije obilježje čovjeka i društva. Ona predstavlja set zajedničkih mišljenja, vrijednosti, iskustva, ciljeva, načina života pripadnika društva kao i sposobnosti društva da stvara materijalna i nematerijalna dobra koja se uče i prenose s jednog naraštaja na drugi. Sadrži kolektivnu dimenziju razumijevanja koje ljudi imaju o tome tko su i što im je važno. Kultura sadrži kompleksnu strukturu i ustroj znanja, pravila, obrazaca ponašanja, vjerovanja, svakodnevnih postupaka i drugo. Kada pričamo o kulturi potrebno je spomenuti dvije važne komponente koje je obilježavaju, a to su tradicija koju prepoznajemo kroz održavanje i prenošenje postojećih kulturnih vrednota i progres koji se odnosi na proizvodnju novih kulturnih vrednota sukladno s poznavanjem tradicije. Svaka kultura je u stalnom susretu s drugim kulturama, posebice danas kada smo svjedoci učestalih migracija i procesa globalizacije gdje se mnogi običaji i tradicije gube kako bi se prilagodilo novoj, matičnoj kulturi u koju dolaze i kojoj se u potpunosti prilagođavaju ili globalnoj kulturi koja nam je svakodnevno prikazivana kroz razne medije čime se kreira određeni obrazac jednoličnog i univerzalnog ponašanja. Gledajući europski kulturni kontekst trebamo spomenuti 1954. godinu kada dolazi do izglasavanja *Europske konvencije o kulturi*, što je dio Opće deklaracije o ljudskim pravima. *Europska konvencija o kulturi* određuje načela djelovanja zemalja članica Vijeća Europe u području kulture, obrazovanja, mladih i sporta. Konvencija je za cilj imala jačanje višekulturalnog europskog identiteta, kao i traženje odgovora na izazove kulture europskog društva. Europska Unija je mišljenja da kulturne razlike predstavljaju europsko bogatstvo i temelj zajedništva članica. Kao jedan od najsloženijih pojmova čovječanstva kultura se tumači na mnogo načina i postoji velik broj definicija kao i izvedenica pojma kulture, ovisno u kojem ga kontekstu spominjemo. Tako je jedna od brojnih izvedenica pojma kulture i kulturna baština.

Kulturnu baštinu možemo najjednostavnije definirati kao skup materijalnih i nematerijalnih obilježja određenog naroda. Ona podrazumijeva povijesno nasljeđe nastalo stoljetnom, odnosno tisućljetnom ljudskom aktivnošću, stvarajući tradiciju određenog područja. To područje se može prostirati od lokalne zajednice, preko regionalne, državne, pa i širih područja. Kulturna baština osigurava identitet naroda, a time i njegovo prepoznavanje i afirmaciju u svijetu. Stoga se čovjek trudi držati naslijeđenu baštinu "živom" kako bi mu

služila za spoznavanje slike o sebi, o onom što je bilo, onom što je i na temelju sadašnjeg stanja što će tek biti.

Važnu ulogu u očuvanju i promociji nacionalne kulturne baštine su upravo temeljne baštinske ustanove: arhivi, knjižnice i muzeji. Njihova građa i zbirke također predstavljaju kulturnu baštinu, nasljeđe i obilježje naroda. Ta su mjesta iznimno cijenjena i imaju visok položaj u društvu zbog vrijednosti kojom pridonose razvoju društva u kojem djeluju. Nisu samo AKM ustanove te koje se brinu da kulturna baština i dalje opstaje. Taj posao obavljaju i vjerske zajednice, državne i lokalne uprave, turističke zajednice, kulturne organizacije i drugi. Kulturna baština kroz turističku ponudu vrlo često stvori simbol određene države, regije, grada i time se oni ističu i stvaraju svoj identitet. Hrvatska tako kao zemlja mala površinom ima velik broj kulturnih dobara, kako materijalnih tako i nematerijalnih, pod zaštitom koja su postala njen simbol prepoznat i rado posjećivan od strane drugih. Sve to dovodi do razvoja kulturnog turizma koji uvelike doprinosi razvoju gospodarstva.

Treba spomenuti važnost pojma komunikacije koji je s pojmom kulture u stalnom međuodnosu. Komunikacija je nužan preduvjet za svaki društveni sustav i osnovni je društveni proces koji za cilj ima prenošenje poruka. Bez komunikacije kultura ne bi postojala, a samim time ni kulturna baština. „Komunikacija kulturne baštine je otvoreno interdisciplinarno područje u kojem sudjeluju znanstvenici iz različitih područja i znanstvenih disciplina pridonoseći razvoju toga područja na različite načine i sa različitih stajališta. U tom području ne postoji tipični stručnjak ili znanstvenik, već je to najčešće skupina knjižničara, arhivista, muzeologa, dizajnera, programera, pedagoga, stručnjaka iz područja marketinga i drugi.“¹ Njihova suradnja je potrebna kako bi se komunikacija kulturne baštine ostvarila što uspješnije.

Komunikacija kulturne baštine u digitalnom obliku, novost je s kojom se susrećemo zadnjih nekoliko godina. Tehnologija naglo potiče i stvara plodno tlo za nove, različite mogućnosti komuniciranja baštine. Tehnologija je postojala i u prošlosti kao pokretač društvenih promjena i stvaranje kolektivnog znanja, počevši od glinenih pločica preko papirusa, pergamene, voska, papira, fotografije, filma i ostalih tehnologija, sve do najnovije informacijske i komunikacijske tehnologije. Nakon određenog vremenskog ciklusa stara je tehnologija bivala zamijenjena novom i preuzela je njenu ulogu pričanja priča i komuniciranja

---

¹ Usp. Šojat – Bikić, Maja. Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. // Muzeologija, 50 (2013), str. 17.

ideja.² Stoga možemo zaključiti da su komunikacija, kulturna baština i tehnologija u trajnom isprepletenom odnosu. Tehnologija nije izumljena da istisne izvornu građu, već je ona sredstvo potpore komunikacije kulturne baštine kao i sredstvo stvaranja novih kulturnih dobara. Tehnologija nam je i pružena da je iskoristimo za nova promišljanja organizacije, pohrane i pristupa cjelokupnom ljudskom znanju. Danas više no ikad imamo mogućnost stvaranja globalnog umreženog prostora dostupnog svima, što prije nije bilo moguće odnosno što nam prijašnje tehnologije nisu mogle omogućiti u tolikoj mjeri kao danas. Informacijsko-komunikacijske tehnologije pružaju velike mogućnosti prezentacije kulturne baštine globalnoj zajednici u kojoj ona može slobodno cirkulirati i postojati. Ono što se dešava je upravo okupljanje znanja i naslijeđa na jednom mjestu dostupno svima, na Internetu odnosno World Wide Web-u. Upravo je World Wide Web omogućio baštinskim ustanovama novi vid predstavljanja svoje građe korisniku u vidu mrežnog mjesta kao primarnog sučelja kao i online pristupa građi i virtualnim izložbama, elementima novog načina komunikacije baštine. Treba ipak naglasiti da pojavom novih tehnologija nije ugrožen status AKM ustanova jer korisnici i dalje posjećuju fizičke prostore tih ustanova i koriste nezamjenjiv fizički objekt, nerijetko original čija svojstva digitalna tehnologija ponekad nije u mogućnosti u potpunosti predočiti korisniku u virtualnom prostoru. Od strane AKM ustanova je važno da naprave iskorak prihvaćanja novih tehnologija kako bi bile u koraku s vremenom i time se automatski prilagođavale potrebama svojih korisnika koji su u centru njihova poslovanja. Stoga možemo zaključiti da će se fizički prostori AKM zajednica preklapati i postojati usporedo s virtualnim prostorima u budućnosti.

Kulturna baština Republike Hrvatske pod zaštitom je i očuvanjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Zadatak Ministarstva je da osigura postojanje kulturnih vrijednosti za daljnji razvitak zemlje i osiguranja kvalitetnijeg života u europskom okruženju kroz obavljanje upravnih i ostalih vrsta poslova.³ Pod Ministarstvom kulture pokrenut je portal „Hrvatska kulturna baština“ kao nacionalni projekt digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe čijim se postojanjem želi potaknuti vidljivost digitalnog sadržaja i promicati ujednačen pristup digitalizaciji građe u kulturnim ustanovama.⁴ Sukladno s pokretanjem tog projekta, objavljene su i smjernice za odabir građe za digitalizaciju. Unutar smjernica možemo pronaći pravila za odabir građe za digitalizaciju, cilj i svrhu digitalizacije, kriterije

---

² Usp. Isto, str. 32.

³ Usp. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – KULTURNA BAŠTINA. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> (2017-12-08)

⁴ Usp. Naslovnica – Hrvatska kulturna baština – Nacionalni program digitalizacije online – Ministarstvo kulture. URL: <http://www.kultura.hr/> (2017-12-08)

koji će se koristiti za odabir i vrednovanje arhivske, knjižnične i muzejske građe u projektima digitalizacije.

Kulturna baština predstavlja bogatstvo određenog naroda i prostora na kojemu se nalazi. Potrebno ju je čuvati i prenositi na druge generacije kako bi se stvorila svijest o kulturnom identitetu koji obogaćuje narod koji ga dijeli i pomaže mu da se njime predstavlja drugdje. Važan segment kulturne baštine je i promocija, kojom se može ostvariti i ekonomska profit, posebice kroz kulturni turizam. Za promociju, ali i zaštitu kulturne baštine važni su projekti digitalizacije, čiji broj konstantno raste.

3. Digitalizacija

Računala i pametni telefoni skupa sa priključkom i/ili pristupom Internetu koji omogućavaju ulazak u svijet World Wide Web-a i osiguravaju nam pristup digitalnim sadržajima stvorenih od strane bilo koje osobe, na bilo kojem mjestu u svijetu čineći ih tako sveprisutnima, internacionalnima i multikulturalnima. Upravo je World Wide Web donio bezbroj mogućnosti baštinskim ustanovama da se predstavljaju svojoj ali i drugim zajednicama u virtualnom svijetu kroz prostor mrežnog mjesta koje sadrži brojne sadržaje namjenjene korisnicima sa naglaskom na digitalni sadržaj, kao i online dostupnu građu i virtualne izložbe.

Kao tipične baštinske digitalne proizvode valja navesti: mrežna mjesta baštinskih ustanova, online zbirke i virtualne izložbe. Ne možemo negirati činjenicu da tehnologija ima veliki utjecaj na naše živote i svaki segment naših života. Tako tehnologija ima utjecaj i na poslovanje baštinskih ustanova, posebice na komunikaciju baštine, opstanak te komunikacije i k tome kreativne načine komunikacije baštine. Svjedoci smo da baštinske ustanove komuniciraju sa korisnicima izvan fizičkih prostora, one s njima ostvaruju komunikaciju u virtualnim prostorima. Stoga komunikacija kulturne baštine u digitalnom obliku postaje jedna od temeljnih djelatnosti arhiva, knjižnica i muzeja. Pomoću tehnologije te ustanove stvaraju novu vrstu veza između znanja i korisnika.

Tehnologija ima sve veći utjecaj na sve što nas okružuje težeći pretvaranju analognog u digitalno. „Fenomen digitalnosti utječe na sve oblike dokumenata, od fotografija, zvučnih i videozapisa, televizijskih programa do znanstvenih baza podataka. Nova djela nastaju u izvornom digitalnom obliku, a fizičke se zbirke arhiva, knjižnica i muzeja digitaliziraju kako bi bile dostupne korisnicima u globalnom mrežnom okruženju.“⁵ Danas nije dovoljno da kulturna baština postoji samo u svom izvornom obliku, potrebno ju je pretvoriti u digitalni oblik i prezentirati korisnicima na mrežnom mjestu u online okruženju. Do tog zaključka dolazimo uviđajući sve veću prisutnost korisnika u virtualnim prostorima, a sve manje u onim fizičkim prostorima baštinskih ustanova. Ukoliko AKM ustanove svoje zbirke ne postavljaju na vidljivo mjesto na svojim mrežnim stranicama, odnosno ako svoju građu ne postavljaju u virtualni prostor gdje se nalaze njihovi korisnici, postoji velika mogućnost da se te zbirke odnosno građa neće koristiti jer će naprosto biti nevidljiva korisnicima. Upravo zbog toga je nužno konstantno se prilagođavati korisnicima, jer su oni jedan od glavnih razloga postojanja

---

⁵ Šojat – Bikić, Maja. Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. // Muzeologija, 50 (2013), str. 17.

i centar poslovanja baštinskih ustanova. Jedan od načina prilagođavanja korisniku koristeći nove tehnologije danas su projekti digitalizacije kojima broj raste iz dana u dan.

Digitalna baština nastaje spajanjem novih medija i tehnologija i kulturne baštine, te je upravo ona rezultat projekata digitalizacije. Novi mediji i tehnologija postavljaju kulturnu baštinu u informacijsko okruženje koje odgovara periodu u kojemu se trenutno nalazimo. Digitalnu kulturnu baštinu potrebno je opisati i organizirati u digitalne zbirke i ponuditi ju korisnicima na korištenje. „Svaki digitalni baštinski proizvod ima koncept, sadržaj, stil, strukturu, oblik i funkcionalnost. Svi su ti elementi međusobno povezani i isprepliću se kroz sve faze razvoja i produkcije.“⁶ Digitalni baštinski proizvodi se međusobno razlikuju po sadržaju, jer su upravo baštinski proizvodi jedinstvena stvar, nerijetko unikatni.

Digitalizacija baštinskih proizvoda zahtjeva suradnju i korištenje raznih resursa kako bi se projekt digitalizacije uspješno realizirao. „Svaki je projekt digitalizacije jedinstven – ovisi o poslanju baštinske ustanove, vrsti građe koja se digitalizira, tehnološkim, vremenskim i financijskim okvirima, ekspertizi i nizu drugih čimbenika, ipak razvoj svakog projekta prolazi kroz određene faze koje je moguće identificirati i formalno definirati. Zahvaljujući digitalizaciji, teorija digitalne kulturne baštine razvija se posljednjih nekoliko desetljeća kao interdisciplinarno područje koje povezuje kulturnu baštinu, nove tehnologije, stručnjake iz različitih disciplina i baštinskih zajednica te korisnike.“⁷ Kao važan element kulturnog razvoja zemlje, digitalizacija kulturne baštine prepoznata je i u Hrvatskoj od strane Vlade Republike Hrvatske i Ministarstva kulture, što je istaknuto u nekoliko dokumenata. Hrvatska je dio Europske unije, te ona kroz projekte digitalizacije ne pridonosi samo razvoju nacionalnog identiteta već i stvaranju europskog kulturnog identiteta i nasljeđa.

Gledajući situaciju u Hrvatskoj, uviđamo porast broja projekata digitalizacije koji se odvijaju najčešće u knjižnicama. Građa koja se njima obuhvaća najčešće je ona iz zavičajne zbirke, ali tu su i mnoge druge. Brojne su prednosti koje digitalizacija može pružiti baštinskim ustanovama stoga takve projekte treba poticati. Posebice to treba biti jasno financijerima koji trebaju prepoznati važnost i isplativost projekata digitalizacije. Ako uzmemo trenutnu situaciju porasta broja projekata digitalizacije u obzir i pretpostavimo da će se pozitivan rast nastaviti u budućnosti, možemo biti zadovoljni sa onim što imamo i veseliti se onom što će tek biti.

---

⁶ Isto, str.20.

⁷ Isto, str.19.

3.1. Digitalna humanistika

Razvojem i početkom korištenja tehnologije dolazi do promjena i u području znanosti. Računala mijenjaju načine na koje istraživači i znanstvenici tražu i koriste informacije i podatke koji su im potrebni, te kojima je moguće manipulirati na razne načine što prije nije bio slučaj. Digitalni svijet je promijenio način na koji razmišljaju kao i njihovo informacijsko ponašanje. Pojavom digitalizacije dolazi novi smjer razvoja znanosti, time i do stvaranja i razvoja digitalne humanistike. Kako bi objasnili pojam digitalne humanistike, potrebno je prvo objasniti pojam humanistike.

Humanistika je akademska disciplina koja proučava ljudsku kulturu uporabom analitičkih, kritičkih i spekulativnih metoda, a pod nju spadaju povijesne znanosti, jezici, filozofija, religija, vizualne i izvedbene umjetnosti, antropologija i drugo. Humanističke znanosti sadrže velik broj predmeta istraživanja zbog svoje raznolikosti, te često pod te predmete spadaju objekti kulturne baštine. Upravo zbog svoje raznolikosti, granice između humanistike i drugih područja znanosti postaju sve manje i dolazi do suradnje i interdisciplinarnih istraživanja. Suradnja znanstvenika dolazi do izražaja upravo kroz projekte digitalizacije, gdje se objekti kulturne baštine postavljaju u digitalno i suradničko okruženje. Ono što još izdvaja humanistiku od drugih znanosti je dio spekulacije znanstvenika, odnosno osobnog viđenja i mišljenja o određenom objektu istraživanja i odrađivanja iscrpnih deskriptivnih proučavanja.

Digitalna humanistika se pojavila nakon pojave prvih računala, kao spoj humanistike i informacijske tehnologije. Njena pojava odgovara pojavi tehnologije u humanističkim znanostima i sve češće se spominje kao samostalna disciplina koju će u budućnosti biti potrebno uvesti i u sveučilišno obrazovanje. Znanstvenicima je ponuđeno mnoštvo digitalnih alata za pristup, prikaz i analiziranje humanističkih istraživačkih materijala. Web 2.0 tehnologije im omogućuju interakciju, korištenje multimedije i manipulaciju digitalnim tekstom, što je bilo nezamislivo u vrijeme tiska, analognih tehnologija i papirnatih publikacija. Iako neki istraživači i znanstvenici još uvijek zaziru od "kulture tehnologije", upravo ta kultura sve više ulazi u njihovo područje istraživanja i samo je pitanje vremena kada će joj popustiti i prihvatiti je kao normalnu u svojoj profesiji. Digitalna humanistika mora pratiti razvoj tehnologije i implementirati novitete u metode koje se koriste za rad na digitalnom tekstu. U suradnji s knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama, kao i sa informatičarima i ostalim stručnjacima iz područja informacijske tehnologije, znanstvenici iz područja digitalne humanistike imaju mogućnost ostvariti kvalitetnu i pozitivnu suradnju te

predstaviti projekte digitalizacije koji će biti zanimljivi velikom broju korisnika, a ne samo istraživačima određenih područja. Posebna veza koja se ostvaruje je upravo ona između istraživača digitalne humanistike i knjižnica, oni su istomišljenici kada dođe do ostvarivanja projekata digitalizacije jer obje strane žele omogućiti korištenje velikog broja digitaliziranih materijala i tu dolazi do ostvarivanja suradnje među te dvije strane. Potrebno je da obje strane ostanu u dosluhu kako bi što uspješnije provodili projekte digitalizacije.

Digitalna humanistika nam je važna kad pričamo o ostvarenju projekta digitalizacije. Ona okuplja razne stručnjake koji svojim znanjem i iskustvom uvelike doprinose znanosti. Iznimno je važno prepoznati njihove kvalitete i uključiti ih u projekt digitalizacije kako bi se pridonijelo njegovoj uspješnosti i ostvarenju ciljeva.

3.2. Projekt digitalizacije

Digitalizaciju najjednostavnije možemo objasniti kao proces konverzije analognog signala ili koda u digitalni signal ili kod. „Prednosti digitalizacije su trenutni pristup traženoj građi, potencijalni prikaz materijala koji nisu u pristupačnom formatu, mogućnost promjene digitalnih slika u obliku povećavanja/smanjivanja veličine, promjene svjetlosti i kontrasta i slično, očuvanje oštećene građe, mogućnost integracije drugih digitalnih medija, mogućnost komentiranja i stvaranje diskusije između stručnjaka i korisnika.“⁸ No postoje i trenutci kada se od digitalizacije odustaje i kada ona ne predstavlja idealno rješenje. To se najčešće dešava kada pitanja autorskog prava nisu rješena, financiranje izostane ili nije dostatno, te mogućnost da se oštećena građa uništi projektom digitalizacije. Nije svaki projekt digitalizacije financijski isplativ i nemoguće je digitalizirati apsolutno sve što određene institucije posjeduju, stoga valja unaprijed planirati svu potrebnu infrastrukturu i osoblje koje će raditi na projektu. Idealno bi bilo kada bi se više ustanova uključilo u projekt digitalizacije jer baštinske ustanove inače nemaju veliki budžet i stoga ne možemo očekivati da samo jedna ustanova samostalno ostvari projekt. Pojedine knjižnice digitaliziraju svoje zbirke sa vlastitim sredstvima, no najčešće je to uz potporu lokalnih ili državnih tijela, ustanova i slično. No često se knjižnice prilikom većih projekata digitalizacije udružuju sa komercijalnim i/ili globalnim informacijskim tvrtkama ili raznim nekomercijalnim konzorcijima.⁹ Treba istražiti način na koji korisnici pristupaju digitaliziranom sadržaju, koja su njihova očekivanja i

---

⁸ Terras, Melissa. Digitisation and Digital Resources in the Humanities. // Digital Humanities in Practice / uredile Claire Warwick, Melissa Terras, Julianne Nyhan. London: Facet Publishing and UCL Digital Humanities Centre. Str. 49.

⁹ Usp. Šapro – Filipović, Marica. Masovna digitalizacija knjiga: utjecaj na knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011), str. 223.

naposljetku kako oni postupaju sa tim sadržajem. Valja razmisliti i o održivosti digitaliziranog sadržaja, jer se tehnologija i sustavi vrlo brzo mijenjaju i tu treba doći do rješenja kako sačuvati digitalizirani sadržaj koji smo stvorili danas u budućnosti kada nas očekuju neke nove tehnologije i sustavi pohrane. Kriterij vrijednosti nam je također bitan, ali je podložan promjenama u budućnosti. Vrijednost digitalizirane zbirke je subjektivan doživljaj, podložan je promjenama izvana i ima različita značenja. Potrebno je pažljivo promišljati i planirati što se treba digitalizirati, koje zbirke i objekti su vrijedni i od čijeg će digitaliziranja korisnici imati korist.

Jedna od najvažnije zajedničke stvari knjižnica i ostalih baštinskih ustanova i digitalne humanistike u projektima digitalizacije su metapodaci, o kojima u potpunosti ovisi pretraživost digitalnih zbirki. Digitalna zbirka koja nije opremljena kvalitetnim metapodacima tek je niz slika koje nisu pretražive, zbirka ostaje skrivena korisnicima, a time je i sam proces digitalizacije nepotpun, neprikladan za istraživače i nije ostvario temeljne ciljeve. Metapodaci koji se koriste za opis digitalizirane građe trebaju odgovarati potrebama različitih vrsta korisnika, u smislu iscrpnosti, uključivanja svih onih elemenata podataka koji su predmet zanimanja određenih vrsta korisnika, a najvažnije je da moraju biti u potpunosti usklađeni s međunarodnim i nacionalnim standardima kako bi se osigurala njihova isporuka u druge sustave, agregacija i neometano korištenje. Osobito je važno istaknuti nužnost korištenja strukturiranog opisa, odnosno korištenje pristupnica prilagođenih potrebama korisnika. To se prvenstveno odnosi na opis rukopisa za koje su zainteresirane različite skupine korisnika s različitim interesima, što se mora odraziti i u njihovom opisu koji mora biti detaljan, a o čemu će posebno biti riječi u idućim dijelovima ovoga rada.

Devedesete godine prošlog stoljeća nazivaju se često desetljećem digitalizacije jer je obilježeno povećanim financijskim ulaganjima u digitalizaciju arhivskih, knjižničnih i muzejskih zbirki u mnogim zemljama, pri čemu se stvaraju digitalni repozitoriji i smjenice koje se odnose na projekte digitalizacije.¹⁰ Uz standarde, pri poduzimanju projekata digitalizacije treba konzultirati smjernice, jer one predstavljaju primjer najbolje prakse koja se može primjeniti i na novom projektu, a njihovo slijeđenje ujedno stvara pretpostavke za ujednačenu primjenu standarda i ujednačavanje postupaka pri digitalizaciji u većem broju ustanova. Iduće o čemu valja posebno razmisliti pri svakom projektu digitalizacije jest odabir građe koja će biti obuhvaćena projektom digitalizacije, pri čemu treba postaviti pitanja „Kome

---

¹⁰ Isto.

je ta građa namijenjena? Kome će ta građa koristiti?“ i riješiti pitanja autorskog prava kako bi se s tim objektima/građom moglo dalje postupati. Treba riješiti i pitanje tehničke opreme i računalnih programa koji će se koristiti u projektu digitalizacije i koji trebaju pridonijeti važnom segmentu organizacije i vizualizacije građe kako bi se ona što bolje prikazala korisnicima. Važno je da se svi sudionici projekta prethodno osposobe za sudjelovanje i ostvarivanje projekta kroz edukaciju i radionice kako bi uspješno obavili cijeli postupak digitalizacije.

Jedni od najznačajnijih projekata u okviru europske kulturne baštine su: Europeana (digitalna platforma kulturne baštine Europske unije), Polonsky projekt (suradnja Bodleian knjižnice, Oxford i Vatikanske knjižnice u digitalizaciji oko 1,5 milijona stranica grčkih i hebrejskih rukopisa, te inkunabula), ali i drugi projekti unutar manjih institucija koji obuhvaćaju staru i rijetku građu koju posjeduju.

Projekte digitalizacije danas pronalazimo u većini baštinskih ustanova, posebice onih većih koje to financijski mogu lakše isplanirati i izvesti do kraja. Njihova kvaliteta i uspješnost izvedbe uvelike ovisi o osoblju i suradnicima koji su okupljeni na projektu; o tehničkoj opremi i računalnim programima koji se koriste tijekom cijelog projekta, ali i programskim i informacijskim rješenjima koja omogućuju dugoročno očuvanje digitalizirane građe, o poštivanju međunarodnih standarda te lokalnih, nacionalnih i međunarodnih pravila vezanih uz sve dijelove projekta. Osobito pri tome treba izdvojiti katalogizaciju koja osigurava pretraživost i vidljivost digitaliziranog sadržaja, nadalje potporu zajednice, i to financijske prirode ili u obliku priznanja. Važna je i neprestana popularizacija projekta koja jamči i osigurava vidljivost projekta, odnosno digitaliziranog sadržaja, a time i korištenje digitaliziranog sadržaja od strane korisnika, popularizaciju baštine, korištenje digitaliziranih sadržaja u izobrazbi na svim stupnjevima školovanja itd. Izuzetno je važno prije poduzimanja samog projekta istražiti je li projekt digitalizacije koristan zajednici. Tek nakon toga može se započeti detaljno planiranje i kasnije realizacija ciljeva projekta. Tijekom svih etapa projekta digitalizacije važno je promišljati o korisniku koji mora biti u njegovu središtu.

3.2.1. Projekt *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom*

Digitalizacija kulturne baštine, kao i otvoreni pristup elementi su koje Europska Unija promovira, a Hrvatska kao njena članica sudjeluje u tom naumu. Kulturna baština predstavlja temeljnu vrijednost države, dio je nacionalnog identiteta koji je jedan od resursa za daljnji

razvoj zemlje i potrebno ju je očuvati i koristiti. Glagoljska baština tako predstavlja važan dio kako hrvatskog nacionalnog identiteta, tako i europskog identiteta. Zbog takvog značaja potrebno ju je popisati, registrirati i organizirati unutar zbiki, izraditi katalog po kojemu će ona biti pretraživa, osigurati njezinu zaštitu i komunikaciju. Komunikacija se može ostvariti kroz kulturni turizam, ali i kroz korištenje materijala digitalizirane glagoljske baštine u školama i sveučilištima. Zanimljiva je činjenica da se na području Hrvatske u određenom trenutku koriste tri pisma: bosančica, glagoljica i latinica, te se stvara bogata zbirka dokumenata pisana tim pismima.

Projekt *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom* obuhvaća tekstove pisane na tima trima pismima, sa zadarskog i šibenskog područja obuhvaćajući razdoblje do kraja 19. stoljeća. Oni se nalaze u velikim količinama u Arhivu Zadarske nadbiskupije, Državnom arhivu u Zadru i Šibeniku, te u određenim župama i knjižnicama sa zadarskog i šibenskog područja. Vrijedne glagoljske zbirke kodeksa sa zadarskog područja bivale su popisivane od strane Vladislava Cvitanovića, Amosa Rube Filipija, Ante Strgačića, Petra Vlasanovića, Blaža Jurišića i naposljetku don Pavla Kere, koji je zaslužan za stvaranje *Popisa glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije* u kojemu možemo pronaći popisane kodekse, fragmente i arhivsko gradivo Zadarske nadbiskupije, čak 541 jedinica najčešće kodeksa, fragmenata i arhivskog gradiva. Ovaj korpus arhivske i knjižnične građe od iznimne je vrijednosti za ovaj prostor i svjedoči bogatstvu društva i života tog razdoblja. Popis sadrži detaljne kodikološke i sadržajne opise svake jedinice. Treba biti svjestan da postoji još mnogo nepopisane građe koja se ne nalazi na ovom niti na nekom drugom popisu, a trenutno je u vlasništvu župnih ureda i državnih ustanova, kojoj prijeti mogućnost da bude zagubljena i zaboravljena. Međutim možemo biti sretni sa građom zadarsko-šibenskog područja koju imamo jer ona predstavlja važan dio identiteta hrvatske i europske kulturne baštine. S obzirom da će projekt obuhvatiti veliki broj tekstova iz različitih vremenskih razdoblja koji predstavljaju hrvatsku pismenost i baštinu stvara područje suradnje za mnoge znanstvenike iz različitih područja, najčešće s društvenog i humanističkog usmjerenja, koji se mogu uključiti u projekt. Sveučilište u Zadru poznato je po svojoj tradiciji humanističkih znanosti što je vidljivo po broju odjela s tog područja koji kulturnu baštinu mogu istraživati sa različitih aspekta (npr. lingvistika, kroatistika, povijest umjetnosti, klasična filologija i dr.). Njihova suradnja jamči interdisciplinarnost ovog projekta. Važan segment projekta je i uključivanje studenata u njegovu realizaciju, posebice studenata Odjela za informacijske znanosti koji su

kroz svoje sveučilišno obrazovanje, izvedbene planove i kolegije s preddiplomske i kasnije diplomske razine bivali pripremljeni da sudjeluju na projektima različitih vrsta. Ovim projektom mogu prosperirati i studenti sa ostalih odjela koristeći materijale projekta u obrazovne svrhe. Važno je uključiti i ostali dio javnosti u projekt, a naglasak staviti na uključivanje i edukaciju mladih. Još jedan segment predstavlja kulturni turizam kojemu ovaj projekt može uvelike pridonijeti za promociju i prikaz bogatstva ovog kraja.

Projekt je financiran od strane Ministarstva kulture Republike Hrvatske; Vestigia instituta za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu, Austrija; Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Sveučilišta u Zadru.

Ciljevi projekta proizlaze iz svega navedenog o projektu, sljedeći suvremene međunarodne standarde i prakse. Oni su sljedeći:

1. Digitalizacija građe zadarsko-šibenskog područja pisane glagoljicom, latinicom i bosančicom
2. Strojnočitljiva katalogizacija i inventarizacija prema suvremenim standardima
3. Prezentacija zadarsko-šibenske kulturne baštine raznolikim skupinama korisnika kroz portal, konferencije, festivale znanosti i ostalo
4. Registracija pisane baštine pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske
5. Okupljanje znanstvenika u svrhu istraživanja pisane baštine u digitalnom okruženju, istraživanje njihovih potreba i stvaranje uvjeta za vršenje istraživanja, posebice u informacijskih i humanističkih znanosti. Također se istražuje potreba za osnivanje međuinstitucionalnog interdisciplinarnog centra za (glagoljsku) pisanu baštinu
6. Potpora nastavi na više odjela Sveučilišta u Zadru, kao i uključivanje studenata u projekt

Ono što se očekuje od projekta, odnosno proizvodi koji će proizići iz projekta sukladno s prethodno navedenim ciljevima:

1) Proizvodi projekta

- Portal projekta :
  - a) Zbirka digitaliziranih rukopisa
Digitalna zbirka stare rukopisne građe vezane uz zadarsko i šibensko područje.
  - b) Katalozi i inventari

Jedna od najbitnijih sastavnica portala projekta, sadrži online katalog bibliografskih zapisa izrađen prema postojećem tiskanom katalogu „Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije“ i katalog vodenih znakova. Planira se izraditi inventar zbirki nepopisane građe ili one građe čiji popis nije online.

c) Znanstveno – istraživački radovi

Objavljivanje radova tematski povezanih sa rukopisima i starom tiskanom građom, sa naglaskom na radove koji su proizašli iz projekta i ostalih istraživanja digitalizirane građe, na portalu projekta i u znanstveno – stručnim časopisima.

d) Novosti o projektu i suradnicima

2) Istraživanja

- Informacijske znanosti.

a) Bibliografski opis

Istraživanja u području standardizacije katalogizacije, bibliografske obrade i izrade strojnočitljivih podataka rukopisa i stare i rijetke građe.

b) Digitalizacija knjižnične i arhivske građe

Istraživanja u području digitalizacije knjižnične i arhivske građe, npr. prijevodi međunarodnih smjernica za digitalizaciju.

c) Potrebe korisnika

Istraživanja potreba korisnika, posebice onih koji pripadaju polju humanističkih znanosti čiji je pak predmet vrlo često upravo stara i rijetka građa.

- Humanističke znanosti

a) Hrvatska pisana baština u digitalnom okruženju. Stvoreni su uvjeti za daljnja istraživanja kroz portal projekta na kojemu se nalazu digitalizirani rukopisi, čime se stvara suradničko okruženje znanstvenika iz različitih područja.

b) Objavljivanje kritičkih izdanja

- Registracija i isporuka

a) Upis neregistriranih zbirki pisane baštine u registar baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske

b) Uključivanje u portale europske kulturne baštine

- Edukacija

a) Studenti sa nekoliko odjela Sveučilišta u Zadru uključenih u rad na projektu koristeći znanje i vještine iz područja kulturne baštine koje su stekli kroz nastavu

b) Održavanje radionica za djecu i mlade

Na ostvarenju ciljeva projekta, kao i stvaranja proizvoda/učinaka projekta sudjeluju suradnici iz slijedećih ustanova: Sveučilište u Zadru; Vestigia institut za istraživanje rukopisa, Sveučilište u Grazu, Austrija; UCLA, Los Angeles, SAD; Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, Vilnius, Litva; Linnaeus University, Department of Library and Information Sciences, Švedska; Notarski arhiv, Valetta, Malta; Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu; Zavod za povijesne znanosti, HAZU u Zadru; Državni arhiv u Zadru; Konzervatorski zavod u Zadru, Ministarstvo kulture RH; Odjel za kroatistiku, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu; Odjel za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu; Staroslavenski institut u Zagrebu; Ekonomski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Suradnici su najčešće dio uspostavljene radne grupe kojoj je određen radni zadatak, voditelj i ostali članovi grupe. Kako bi se građa mogla digitalizirati, postaviti na portal projekta i biti vidljiva korisnicima, bilo je potrebno potpisati ugovore s baštinskim ustanovama čija će građa biti dio ovog projekta, čime se rješava važno i osjetljivo pitanje autorskih prava. Nadalje, kako bi projekt uspješno djelovao bilo je potrebno nabaviti tehničku opremu. Tako se na ovom projektu koristi konzervatorski stalak za digitalizaciju *The Traveller TCCS 4232* s pripadajućim alatima, fotoaparatom, prijenosnim računalom i prijenosnim serverom za pohranu podataka. Time je riješena potreba za tehničkom opremom. Pitanje računalnih programa riješeno je stvaranjem metapodataka koji se uz digitaliziranu građu postavljaju na platformu Indigo, kao i stvaranje portala projekta *Pisana baština* koji je glavni alat za komunikaciju kulturne baštine obuhvaćene ovim projektom. Projekt je predstavljen drugima i u medijima, na društvenim mrežama (tu se najviše izdvaja Facebook stranica projekta), kao i na brojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima. Organizirana su i dva simpozija na kojima se projekt promovira: prvi simpozij *Kreativni potencijal glagoljske baštine* održan 2016. godine i drugi simpozij *Digitalna humanistika: zamašnjak vidljivosti hrvatske kulturne baštine* održan 2017. godine.

Zašto projekt digitalizacije? Postoji velik broj skrivenih, zatvorenih zbirki poznatih samo uskom krugu ljudi. Takve zbirke su često na mjestima koja nisu dostupna širokoj zajednici što ih čini nevidljivima, a time što su nevidljiva ona su blizu granice nepostojanja. Nekorištena i nevidljiva građa tako vrlo lako propada i odlazi u zaborav. Stoga je potrebno otvoriti umove, shvatiti da je potrebno dopustiti tehnologiji da se uplete u staru i rijetku građu kako bi ona i dalje mogla živjeti kroz znanstveno – stručna istraživanja i pronalazak svog mjesta u kulturnoj baštini i kulturnom turizmu.

4. Opis rukopisa

Kao posebna vrsta građe, rukopisi teško pronalaze svoje mjesto u knjižničnom online katalogu. Brojne sadržajne i fizičke osobine rukopisa nije lako pretočiti u bibliografski opis unutar kataloga upravo zbog te dvojne prirode rukopisa gdje su bitna fizička odnosno materijalna i intelektualna obilježja koja uključuju tekst i sadržaj rukopisa. Ako njihov opis i postoji unutar knjižničnog kataloga, on je vrlo kratak. Ali budući da je svaki rukopis jedinstven i da sadrži velik broj posebnih značajki, odnosno informacija potrebnih različitim skupinama korisnika, opis rukopisa mora biti izuzetno detaljan. Ukoliko im se pruži premalo informacija korisnici često ne znaju kako ih interpretirati, a vrlo često im to predstavlja premali izvor podataka nasuprot onog što im je potrebno ili onog što su očekivali.

Definicije rukopisa razlikuju se. Prema Bealu „Pojam rukopisa spominjan u današnjem kontekstu označava bilo neotisnuti tekst ili tekst pred objavljivanje. Prava definicija pojma rukopisa bi ga definirala kao bilo koji tekst ili dokument, uglavnom na papiru ili pergameni, pisanih rukom.“¹¹ Hrvatski leksikon nudi više definicija za pojam rukopisa. Leksikon definira rukopis kao svaki zapis pisan rukom na papiru, platnu, koži i slično, a zatim i kao pisani dokument prije pojave tiska, izuzevši tekstove pisane na tvrdom materijalu.¹² Hrvatska enciklopedija pojam rukopisa (manuskripta) definira kao tekst pisan rukom kojega smještamo u razdoblje Antike i Srednjeg vijeka. Rukopis je imao dva oblika prema pisačoj podlozi, prvi kao svitak koji je stariji i uglavnom papirusni, a drugi kao kodeks koji je pergamentni i poslije papirni.¹³

Kao najpopularniji oblik rukopisa, kodeks, pojam koji se često spominje kada se spominje pojam rukopisa. Hrvatska enciklopedija ga definira kao najstariji oblik knjige, te proširuje definiciju objašnjavajući da je kodeks u početku bio diptih, zatim poliptih, dvije ili više povoštenih tablica na kojima se pisalo povezanih kožnom vrpcom. Kasnije se pojmom kodeksa počinje nazivati knjiga pisana na pergameni ili papiru.¹⁴ *Dictionary of English Manuscript Terminology* definira kodeks kao rukopis koji se sastoji od četiri lista papira ili pergamene presavijenih kako bi se dobilo osam stranica koje su bivale zajedno ušivene što se

---

¹¹ Beal, Peter. *A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000*. Oxford: Oxford University Press, 2008. Str. 244.

¹² Usp. Rukopis. Hrvatski leksikon. URL: <https://www.hrleksikon.info/definicija/rukopis.html> (2017-12-18)

¹³ Usp. Rukopis. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53694> (2017-12-18)

¹⁴ Usp. Kodeks. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32207> (2017-12-18)

uvelike razlikovalo od prijašnjih pisaaćih podloga kao što su pločice ili svitci.¹⁵ Korice kodeksa su najčešće bile od tvrde pergamene ili drva obložena kožom ili srebrom, a na uglove korica skupocjenih kodeksa stavljale su se metalne zakovice u svrhu zaštite od uništavanja.

Izumom tiskarskog stroja, rukopisi ne nestaju već se nastavlja s pisanjem i prepisivanjem rukopisa samo što oni tada počinju oponašati značajke tiskane knjige. Ta je veza bila uzajamna jer su se i prve tiskane knjige u 15. stoljeću proizvodile po uzoru na srednjovjekovne rukopise i inkunabule, oponašajući ne samo oblik, već i materijal, metode uveza, oblik slova, način predstavljanja teksta, način iluminiranja i ilustriranja i tako dalje.¹⁶ Suživot rukopisa i tiskane knjige bio je dinamične i intenzivne prirode, te se oblikovao obostranim utjecajem.

Kada se promišlja o određivanju vrijednosti rukopisa, kao i stare i rijetke građe općenito, Šime Jurić navodi da se pod starom građom podrazumijeva ono što potječe iz prijašnjih stoljeća, a rijetkim se smatra ono što je sačuvano u izuzetno malo primjeraka. Vrijednost koja najbolje opisuje rukopise je jedinstvenost, jer je nemoguće pronaći dva potpuno identična rukopisa.¹⁷ Kako je svaki rukopis jedinstven i svaki korisnik ima različite potrebe, da bi opis rukopisa bio dobar, mora biti iscrpan i ponuditi korisniku opis svih značajki određenog rukopisa, kao i sve činjenice koje se vežu uz rukopis, uključujući povijest i provenijenciju rukopisa, stanje uveza i knjižnog bloka, pojedinosti o privezima i/ili nedostajućim listovima, itd. Uz opis, korisnik danas očekuje da u OPAC-u ima mogućnost i pregledavanja digitalizirane inačice građe, a upravo projekti digitalizacije odgovaraju na takve potrebe korisnika. Naš pristup opisa rukopisa u katalogu mora se promijeniti, ponajprije osiguravanjem standarda i smjernica za opisivanje rukopisa i slijedenjem tih standarda i smjernica pri svakom projektu digitalizacije. Pretpostavka je da se većina rukopisa nalazi unutar baštinskih zbirki u sklopu crkvenih ustanova čiji su katalozi većinom pisani na listićima što ih čini nedostupnima za javnost. Takvi katalozi su izrađeni prema uvriježenim, ali ipak lokalnim pravilima i često se odnose samo na dio zbirke koja se nalazi u navedenim ustanovama. Najčešće građu koju sadrže popisuju u inventare ili obavijesna pomagala. Hrvatski stručnjaci oduvijek promišljaju o specifičnosti stare i rijetke građe i prate trendove

---

¹⁵ Usp. Beal, Peter. *A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000*. Oxford: Oxford University Press, 2008. Str. 78.

¹⁶ Usp. Katić, Tinka. *Stara knjiga: bibliografska organizacija informacija*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 15.

¹⁷ Usp. Jurić, Šime. *Stara i rijetka građa. // Seminar Standardiziranje katalogne obrade stare i rijetke tiskane građe. : Zagreb, 10-11. prosinca 1992. / uredila Tinka Katić. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1993. Str. 4.*

njihove obade na međunarodnoj razini. Tu valja spomenuti početke sa katalogom na listićima, prema Pruskim pravilima, koji nisu ostavljali mjesta za puno informacija o opisivanoj građi, a za pojedinačni primjerak se podaci nisu navodili. Uslijedilo je prihvaćanje ISBD standarda i UNIMARC formata za potrebe specifičnih korisnika i za obradu raznovrsne građe.¹⁸ Međutim nijedan od navedenih standarda i formata nije se bavio problematikom opisa rukopisa. Nedostatak jasnih smjernica za opis rukopisa i fragmenata rukopisa sve je vidljiviji sukladno s pojavom i odvijanjem velikog broja projekata digitalizacije. Stoga svaki projekt određuje svoje lokalne smjernice kojima će se služiti tijekom izvođenja projekta što daje dojam neujednačenosti.

Povećanjem broja projekata čiji je cilj istraživanje, digitalizacija, registracija ili katalogizacija zbirki rukopisa, te uporabom online kataloga, u knjižničarstvu se javlja potreba za ujednačavanjem elemenata opisa rukopisa. U skladu s već navedenim definicijama rukopisa, prema kojima su oni sve ono što je pisano rukom, podrazumijeva se da se oni osim u knjižnicama nalaze i u arhivima gdje rukopisna građa prevladava. Stoga je potreba za standardizacijom opisa rukopisa u knjižničnoj zajednici uključila i promišljanja o obuhvaćanju i arhivističkih standarda i normi kako bi se opisom mogli obuhvatiti svi rukopisi, neovisno u kojoj su ustanovi smješteni. To je osobito vidljivo u projektima digitalizacije koji za cilj imaju digitalizirati i virtualno okupiti rukopise, neovisno o ustanovi/ustanovama u kojima su rukopisi smješteni. Stoga je poseban cilj standardizacije opisa rukopisa pomiriti knjižničarski i arhivski opis u sustavima namijenjenim za opis rukopisa.

4.1. Elementi opisa rukopisa

Opis rukopisa korisnicima treba nuditi kratki prikaz sadržaja rukopisa, te mjesto i razdoblje nastanka rukopisa, ako se takvi podaci mogu odrediti. Kod prikaza sadržaja važno je popisati sve tekstove sadržane u rukopisu i to na način da se numeriraju u skladu s njihovim poretkom u rukopisu uz navođenje raspona stranica na kojima se tekst nalazi, od početne do završne.

Nadalje, ako rukopis posjeduje naslov, potrebno ga je navesti u opisu u točno onom obliku kako ga je pisar napisao. Prema Clemensu i Grahmu uvijek bi trebalo navesti uvodne riječi rukopisa i ime autora teksta ako je poznato. Zatim je potrebno navesti naslov i

---

¹⁸ Usp. Tomić, Marijana. Stara i rijetka građa u digitalno doba : je li povjesničarima knjige dovoljan bibliografski opis? // Pančevačko čitalište 18(2011), str. 22. URL: http://www.citaliste.rs/casopis/br18/tomic_marijana.pdf (2017-11-25)

poveznicu na digitaliziranu inačicu ako postoji.¹⁹ Problemi na koje katalogizator može naići je netočan naslov ili njegov nedostatak, pronalazak fragmenta unutar rukopisa za kojega se ne može sa sigurnošću tvrditi da je dio rukopisa u kojemu je pronađen. Nadalje slijedi bilježenje materijalnih značajki rukopisa: materijal podloge na kojoj se nalazi tekst, broj listova (onih originalnih i naknadno dodanih), kolacija (koliko listova se nalazi unutar i koja je struktura arka), veličina lista, površina koju pokriva tekst, broj linija po stranici, vrsta pisma većine teksta (napomenuti ukoliko se uoči neobično slovo ili ligatura), vrsta i mjesto ukrasa (jednostavan opis, osim kada postoje ukrasni obrub, minijature i drugo), uvez (materijal u kojemu se rukopis nalazi tijekom opisa).²⁰ Neki opisi sadrže navode o ostalim vrstama pisma koje se nalazu u rukopisu, boje koje su se koristile za njegovo ukrašavanje, sredstvo kojim su se iscrtavale crte (čime se može odrediti iz kojeg vremenskog razdoblja datira rukopis).

Nakon materijalnog opisa slijedi opis povijesti primjerka rukopisa, najčešće vidljivo kroz određene posvete bivših vlasnika, pečata knjižnice i drugih službenih i neslužbenih tijela, potpisa, čime se može odrediti životni put jednog rukopisa. Koristeći se navedenim aspektima moguće je stvoriti opis rukopisa s temeljnim informacijama za korisnike.

Pri opisu rukopisa u online katalogu, osobito je važno u opis uključiti velik broj autoriziranih podataka, odnosno pristupnica, i to za autore, ali i za pisare, mjesto proizvodnje, žanr, i druge pristupnice uvriježene kod opisa stare i rijetke građe. Uporaba pristupnica osigurava pretraživost i okupljanje rukopisa prema navedenim značajkama.

4.2. Standardi, opisi i pravila za opis rukopisa

Prvi koraci koji su napravljeni u polju standardizacije opisa rukopisa mogu se pratiti od pojave ISBD(A) : Međunarodnog standarda bibliografskog opisa starih omeđenih publikacija (antikvarnih), objavljenog 1980. godine od strane Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova (IFLA- *International Federation of Library Associations and Institutions*). ISBD (A) je početna točka koja se konzultirala prije opisa rukopisa, međutim ISBD(A) nije primjeren standard za opis rukopisa jer se odnosi isključivo na staru tiskanu knjigu.

Svi tekstovi ISBD standarda moraju se pregledavati svakih pet godina kako bi se moglo prosuditi da li postoji potreba za preradom određenog ISBD standarda. Posebno za tu svrhu

---

¹⁹ Clemens, Raymond; Graham, Timothy. Introduction to manuscript studies. Ithaca, London : Cornell University Press, 2007. Str. 130

²⁰ Isto. Str. 130.

osnovana je Skupina za pregled i preradbu ISBD-a. Studijska skupina, osnovana 2003. godine u Berlinu od strane Skupine za pregled i preradbu ISBD-a, donosi odluku o objedinjavanju sedam specijaliziranih ISBD standarda u jedno izdanje. Bilo je potrebno ispitati i vrednovati nazivlje korišteno u specijaliziranim ISBD-ovima. Objedinjeno izdanje ISBD-a je planirano biti dovršeno i objavljeno 2009. godine, međutim taj rok se produžio i tek je nacrt izdanja ponuđen na javni pregled 2010. godine.²¹ Objedinjeno izdanje objavljeno je u veljači 2011. godine kao engleski izvornik u tiskanoj i elektroničkoj inačici.²² Namjera objedinjenog izdanja ISBD-a je da postane glavni standard za promicanje univerzalne bibliografske kontrole. Propisi koji se u standardu navode nalažu da se prvo slijede opće odredbe za sve vrste građe, a zatim odredbe za posebne vrste građe ili iznimke od općeg pravila. Novost u objedinjenom izdanju ISBD-a je *Skupina 0: oblik sadržaja i vrsta medija* koja nalaže da se u bibliografskom zapisu obvezno navodi oznaka sadržaja/nositelja ili sadržaja/medija, a poželjno bi bilo kada bi se taj podatak navodio na početku zapisa. Tako danas objedinjeno izdanje ISBD-a zamjenjuje ISBD(A) kada se opisuje rukopisna građa.

UNIMARC bibliografski format objavljen od strane IFLA-e 1977. godine, a zadnje izdanje je objavljeno 2008. godine. Taj format za cilj ima omogućiti međunarodnu razmjenu bibliografskih podataka u strojno čitljivom obliku između nacionalnih bibliografskih ustanova. IFLA-in Stalni odbor za UNIMARC (*PUC – Permanent UNIMARC Committee*) od 1999. godine objavljuje smjernice za upotrebu UNIMARC formata za određenu bibliografsku građu ili kataložna pravila. Za korištenje UNIMARC-a prilikom opisa starih omeđenih publikacija objavljene su Smjernice broj 3.: Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne). Te smjernice donose neka nova polja od kojih valja istaknuti polja napomena 316, 317, 318 gdje se navode posebna svojstva primjerka. Međutim to i dalje nije idealno rješenje kada gledamo opis rukopisa, jer se smjernice odnose na publikacije, ono što je objavljeno odnosno ono što je tiskano.

Smjernice koje napokon pozornost pridaju rukopisnoj građi su UNIMARC Smjernice broj 9: Rukopisi objavljene 2014. godine. Također valja spomenuti UNIMARC Smjernice broj 10: Smjernice za arhive, koje su u pripremi i trebale bi pomoći riješiti problem opisa arhivskog gradiva koje je smješteno u knjižnicama.

---

²¹ Usp. Radovčić, Marija; Barbarić, Ana. ISBD – od prošlosti k budućnosti. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 4 (2013), str. 217.

²² Isto, str. 219

4.2.1. ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih)

ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) najbliži je standard koji se koristi kada se opisuju rukopisi. Njegova povijest počinje 1975. godine osnutkom Radne grupe za izradu nacrt, a 1980. dolazi do njegovog objavljivanja. Već se tada uočilo da će struktura kataložne jedinice za korisnike za takvu vrstu građe biti posebno vrijedna. Katalogizator tu opisuje idealni primjerak koji se jasno mora razlikovati od drugih primjeraka. U ovom je segmentu i prvi problem koji se tiče uporabe ovog standarda za opis rukopisa gdje je nemoguće primijeniti koncept idealnog i pojedinačnog primjerka zato što je svaki rukopis jedinstven i neobjavljen.

Cilj opisa prema ISBD(A) je opisati ne samo knjigu, već i tekst i druga obilježja po kojima se stara i rijetka građa razlikuje od ostalih vrsta građe.²³ Skupina materijalnog opisa važna je zbog jedinstvenosti bibliografskog formata stare i rijetke građe. ISBD standardi su namijenjeni opisu potpunih primjeraka i ne donose pravila kada primjerak nije potpun. Tada se sve manjkavosti trebaju zabilježiti u Skupini 7 Napomena opisivanog primjerka. Iako je ISBD(A) u svom uvodnom dijelu naglasio potrebu za opis dosta elemenata stare i rijetke građe to nije ostvareno u specifikaciji elemenata u skupinama ili su elementi propisani ali nisu obvezni. Time su korisnici ostali zaknuti za brojne podatke stare i rijetke građe, posebice rukopisa.

4.2.2. Objedinjeno izdanje ISBD-a

Povijest objedinjenog izdanja kreće od ideje o promjeni i mogućnosti objedinjavanja postojećih ISBD-ova od strane Skupine za pregled ISBD-a koja 2003. godine u Berlinu na IFLA-inoj konferenciji odlučuje osnovati Studijsku skupinu za budući razvoj ISBD-ova. Rezultat toga bilo je preliminarno objedinjeno izdanje 2007. godine. „Namjena je objedinjenog ISBD-a da posluži kao standard za opis svih do sada objavljenih vrsta građe, te da olakša opis građe koja ima obilježja više od jednog formata.“²⁴ Kao i svi prethodni ISBD standardi, objedinjeno izdanje ISBD-a ima za zadatak osigurati dosljednost pri razmjeni bibliografskih podataka kroz utvrđivanje elemenata podataka, redosljed njihova navođenja i interpunkciju.

---

²³ ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) 1. hrv. izd. (prema 2. prerađenom izd. izvornika). Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995. Str. VIII.

²⁴ ISBD: međunarodni standardni bibliografski opis: objedinjeno izdanje / preporučila Skupina za pregled ISBD-a, odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. XIX.

Usljedio je pregled preliminarnog objedinjenog izdanja, pokušalo se izbjeгти nepotrebno ponavljanje i postići veća usklađenost elemenata; pojednostavljene su razine obaveznih, neobaveznih i uvjetovanih elemenata; uklonjene su odredbe za opis stare omeđene građe koje nisu bile u skladu sa ISBD-om; ponuđeno je više definicija; pažnja je posvećena nelatiničnim pismima i ostalo. Treba spomenuti pojavu nove skupine 0 *Oblik sadržaja i vrsta medija*, odobrene 2009. godine. Englesko izdanje objedinjenog izdanja ISBD-a, tiskano i elektroničko, objavljeno je 2011. godine. U hrvatskom jeziku prvo se govorilo o ujednačenom, zatim o konsolidiranom, da bi se na kraju prihvatio naziv objedinjeno izdanje koje je u Hrvatskoj objavljeno 2014. godine od strane Hrvatskog knjižničarskog društva. Sada imamo standard koji zamjenjuje prijašnjih 7 specijaliziranih standarda i nudi jedinstven tekst koji nam je sada glavni standard za opis svih vrsta građe, pa tako i stare i rijetke građe.

Objedinjeno izdanje ISBD-a preuzelo je među ostalim i elemente ISBD(A) standarda. Posebnosti opisa stare i rijetke građe sačuvane su u objedinjenom izdanju ISBD-a, što je vidljivo u postojanju ulomka *Stara omeđena građa* u skupinama i pripadajućim elementima skupine, sa sukladnom definicijom upotrebe elementa. Promjene koje objedinjeno izdanje ISBD-a donosi, kada ga uspoređujemo sa specijaliziranim ISBD(A) standardom, su vidljive i uvelike će doprinijeti bibliografskom opisu stare i rijetke građe. Međutim objedinjeno izdanje ISBD-a i dalje nije idealno za opis rukopisa jer nam ono daje za upute kako opisati staru omeđenu građu, koja je tiskana, a nije pisana rukom.

4.2.3. UNIMARC i Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne)

UNIMARC bibliografski format ima za cilj omogućiti međunarodnu razmjenu bibliografskih podataka u strojno čitljivom obliku. Taj format ne propisuje oblik, sadržaj ili strukturu zapisa podataka unutar pojedinih sustava, već donosi preporuke o obliku i sadržaju podataka koji se razmjenjuju između nacionalnih bibliografskih ustanova. Format određuje označitelje sadržaja koji se pridaju bibliografskom zapisu u strojno čitljivom obliku. UNIMARC format je pod nadzorom IFLA-inog Stalnog odbora za UNIMARC.²⁵ Mogućnosti da dođe do promjena su uvijek moguće kada se uoči neka nepravilnost ili nedostatnost postojećih elemenata te tada najčešće dolazi do proširenja formata. Upravo iz takvih razloga nastaju Smjernice za upotrebu

---

²⁵ UNIMARC : bibliografski format / [autoriziran prijevod IFLA[i.e.] International Federation of Library Associations and Institutions; hrvatski prijevod formata iz 1999. osuvremenila Marijana Tomić. Zagreb:Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Zadar: Sveučilište u Zadru, 2009.

UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne).²⁶ Opis starih omeđenih publikacija zahtjevao je nova polja, označitelje sadržaja, odnosno promjenu postojećih polja. Staroj građi kao posebnoj vrsti građe bilo je potrebno odrediti standardizirane označitelje sadržaja kako bi se opisala njena posebna svojstva (npr. postupak s privezima). Stara građa zbog povijesnih uvjeta i doba kada je nastala, pravila tiska i raspačavanja koja su bitno drukčija no što je danas situacija dovodi do toga da pronalazimo različite primjerke istog izdanja, a UNIMARC format je ponudio modele da se te posebnosti odnosno različitosti zabilježe. Standardni bibliografski opis stare knjige zasniva se na opisu idealnog primjerka i izražavanja svih njegovih posebnih značajki. ISBD(A) u skupinama od 1 do 7 navode podatke o idealnom primjerku, a ukoliko on nije dostupan Smjernice preporučuju da se nepotpuni primjerak katalogizira pomoću bibliografskog opisa potpunog primjerka.²⁷ Stare knjige zahtijevju izradu višerazinskog opisa zbog posebnih obilježja primjerka.²⁸

Prijedlozi koji su usvojeni od strane odbora za UNIMARC proširenje bili su: 140 *Polje kodiranih podataka: stare omeđene publikacije (antikvarne) – opća obilježja* i 141 *Polje kodiranih podataka: stare omeđene publikacije (antikvarne) – posebna svojstva primjerka*; 316 *Napomena o opisivanom primjerku*, 317 *Napomena o povijesti primjerka* i 318 *Napomena o postupcima zaštite*. „U postupku s privezima, samostalnim bibliografskim jedinicama koje su stjecajem okolnosti privezane u istom svesku, moraju se opisati u odvojenim, ali međusobno povezanim, bibliografskim zapisima.“²⁹ Kod stvaranja veza između tih bibliografskih jedinica odnosno zapisa, važna su nam polja 481 *Privezano* i 482 *Privezano uz*. Kao jedna nova pristupnica tu je polje 608 *Oblik, žanr i materijalna obilježja kao odrednica*.

Kod prikaza bibliografskih zapisa i načina na koje se oni prikazuju korisniku stare i rijetke građe valja razmotriti kako da zapis ispuni korisnikova očekivanja u potrazi za informacijama. Osnovni zadaci abecendnog kataloga su da odgovori na pitanja posjeduje li knjižnica određenu jedinicu građe, zatim treba pružiti pregled svih izdanja, prijevoda, preradbi i slično za određeno djelo koje knjižnica posjeduje i treba pružiti pregled svih jedinica građe određenog autora koje knjižnica posjeduje. Takvi zadaci nisu dovoljni za

---

²⁶ Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne) / [prevela i hrvatske primjere izradila Tinka Katić ; stručna redakcija Mirna Willer]. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2000. URL: <http://www.nsk.hr/e-izdanja/430305116.htm> (2017-11-27)

²⁷ Usp. Katić, Tinka. Primjena formata UNIMARC pri katalogiziranju starih knjiga: praksa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 39, 3-4 (1996), str. 34.

²⁸ Usp. Isto, str. 44.

²⁹ Isto, str. 39.

pristup staroj i rijetkoj građi koja postavlja posebne zahtjeve u vidu okupljanja svih jedinica knjižnične građe na jednom mjestu: (1) povezanih s određenom osobom, (2) objavljenih/tiskanih u istom mjestu i/ili iste godine i u određenom razdoblju, (3) iste materijalne i intelektualne vrste, (4) sličnog materijalnog oblika i (5) sve jedinice građe čiji bibliografski opis navodi isti izvor.³⁰ Važno je otvoriti što više aspekta prikaza podataka korisniku kako bi on bio zadovoljan opisom stare i rijetke građe, sa svim njenim posebnostima.

Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne) su učinile važan iskorak kod navođenja podataka specifičnosti opisivanog primjerka u bibliografskom zapisu, gdje je većina tih podataka pretraživa preko pristupnica ali ostaje još veliki prostor za promjene u onim poljima i elementima koji nisu pretraživi i samim time manje vidljivi korisniku. Problem koji ovdje imamo su podaci koji nisu kodirani, podaci o primjerku koji idu u polje napomena i koji su nestrukturirani, a time i nepretraživi. Možda najveći problem je taj što se Smjernice odnose na stare omeđene publikacije odnosno na staru tiskanu građu, a samim time rukopisi su izostavljeni i dalje ostajemo bez standardiziranih smjernica odnosno pravila kojima bi se mogli poslužiti prilikom katalogizacije rukopisa i rukopisne građe.

4.2.4. UNIMARC Smjernice broj 9: Rukopisi

Kako ni ISBD(A) ni UNIMARC format nisu imali međunarodni standardizirani popis pravila za opis rukopisa, IFLA UNIMARC Core Activity 2014. godine objavljuje UNIMARC smjernice broj 9 za opis rukopisa. Smjernice su nastale kao rezultat sastanaka IFLA-inog stalnog odbora za UNIMARC kada su elementi za opis rukopisne građe sastavljeni i kada je njihov položaj unutar UNIMARC formata određen. Smjernice su namijenjene svim vrstama rukopisne građe, iz bilo kojeg vremenskog razdoblja i geografskog područja. Međutim u smjernicama je naglašeno da one nisu namijenjene arhivskom gradivu iako se prilikom opisa takve građe mogu slijediti elementi ponuđeni u ovim smjernicama. Općenita forma UNIMARC opisa prilikom opisa rukopisa ostaje ista, zapis sadrži sve potrebne informacije za opis zajedno sa potrebnim pristupnicama. Međutim ove smjernice nisu namijenjene da budu kataložna pravila za rukopisnu građu, već su one tu kako bi se ilustrirala mogućnost korištenja UNIMARC formata za stvaranje zapisa za rukopisnu građu.³¹ Smjernice su napravljene na

---

³⁰ Usp. Katić, Tinka; Willer, Mirna. Retrospektivna katalogizacija u Zbirci starih i rijetkih knjiga Nacionalne i sveučilišne biblioteke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 36, 1-4 (1993), str. 4.

³¹ Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9. IFLA, 2014. URL:

https://www.ifla.org/files/assets/uca/publications/unimarc_guidelines_manuscripts.pdf

način da su se elementi opisa mapirali sa elementima UNIMARC formata i time se uviđala njihova podudarnost i mogućnost budućeg korištenja.

4.2.5. UNIMARC Smjernice broj 10: Smjernice za arhive

Prethodne UNIMARC smjernice broj 9 su naglasile kako nisu namijenjene opisu arhivskog gradiva, zato slijedeće UNIMARC smjernice broj 10 nastaju upravo iz potrebe opisa arhivskog gradiva od strane IFLA UNIMARC Core Activity. Smjernice su namijenjene prikazu arhivskog materijala u integriranim OPAC-ima knjižničnih i arhivskih zbirki na način da se opis arhivskog gradiva unutar knjižnica ostvari u formatu prihvatljivom za knjižnice. Arhivski opis predstavlja fond što je kompleksan skup materijala koji dijele zajedničku povijest, pa takav opis prikazuje hijerarhijsku strukturu u kojoj je materijal intelektualno organiziran krećući od općeg opisa zbirke do specifičnog opisa dijelova zbirke do krajnjeg opisa jedinice građe. Najčešće korišteni standard za strojnočitljive arhivske metapodatke je EAD (*Encoded Archival Description*) – normativni arhivski opis koji je pak baziran na ISAD(G) (*General International Standard Archival Description*) Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskog gradiva. Sada je potrebno pronaći prikladno mjesto za elemente opisa EAD i ISAD(G) norme unutar UNIMARC zapisa. Arhivski opis unutar UNIMARC zapisa treba sadržavati informaciju o kontekstu arhivskog gradiva npr. njegovo mjesto unutar hijerarhije, podatak o akviziciji, provenijenciji, organizaciji zbirke i ostalo. Smjernice su napravljene tako da su se elementi opisa mapirali sa elementima ISAD(G)-a i elementima UNIMARC-a.

4.3. Opis rukopisa prema A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000.

Za opis rukopisa postoje razne prakse i promišljanja ispravnog načina opisa odnosno katalogizacije rukopisa različitih vrsta koji potječu iz različitih razdoblja. Svaki potpuni i detaljni opis rukopisa vjerovatno će uključivati, tamo gdje je moguće, slijedeće elemente:³²

- **Naslov** (uključujući prvi stih pjesme, zapisa, teksta)
- **Žanr ili vrsta dokumenta**
- **Sadržaj** (potpun ili djelomičan popis jedinica građe povezanih u više sveščića, odnosno višestruki tekstovi sadržani u različitim tekstovima)
- **Autor teksta** (identificiran, atribuiran, prepisivan)
- **Materijal**

---

³² Beal, Peter. *A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000*. Oxford: Oxford University Press, 2008. Str. 64.

- **Vodeni znak**
- **Identitet rukopisa** (potpis autora ako postoji, identitet pisara ako je poznato, prepoznatljivo ili pronađeno u kolofonu)
- **Vrsta pisma** (npr. kurzivno)
- **Posebnosti ili karakteristična obilježja pisma** (npr. kurzivno, ukošeno, uspravno, jedinstveni oblik slova; kod glagoljice vrijede obilježja obla, uglata, trokutasta)
- **Veličina lista ili format** (npr. folija, QUARTO, DUODECIMO ili navođenje horizontalnih i vertikalnih mjera ili milimetrima)
- **Folijacija ili paginacija** (kako je obrojčano originalno i/ili naknadno)
- **Ukupan broj listova, stranica ili pergamene**
- **Izgled stranice** (npr. pisano u dva stupca, bojom obilježeno početno slovo ili drugi ukras, iscrtane margine)
- **Dekoracije, ilustracije ili iluminacije**
- **Kolacija** (struktura knjige u sveščićima, umetnutih listova itd.)
- **Uvez**
- **Provenijencija**
- **Stanje rukopisa**
- **Trenutna lokacija i oznaka**
- **Ostale značajke rukopisa**

Bitno je naglasiti da opis rukopisa treba obuhvatiti sve jedinstvene značajke jer znamo da je svaki rukopis jedinstven, ali treba prema gore navedenim elementima navesti i okupiti zajedničke značajke rukopisa ako one postoje. Katalogizacija je stoga najvažniji dio procesa prije prikazivanja i korištenja rukopisa od strane korisnika i važno je da se posao katalogizacije odradi stručno kako bi se podaci dobiveni katalogizacijom mogli iskoristiti na najbolji mogući način. Ono što je preostalo za odrediti u međunarodnoj knjižničnoj zajednici su standardizirana pravila za opis rukopisa jer je trenutna situacija konfuzna zbog korištenja višestrukih i raznih lokalnih pravila i smjernica što dovodi do različitosti u duljini i detaljnosti opisa rukopisa, ometa isporuku digitaliziranih sadržaja s pripadajućim metapodacima u druge sustave i pretraživost.

4.4. Korisnici rukopisa

Kao i uvijek u poslovanju baštinskih ustanova, korisnika se postavlja u središte poslovanja. Kako bi neki opis rukopisa mogli nazivati dobrim, on mora zadovoljiti potrebe nekoliko vrsta

korisnika. Suvremeni korisnici očekuju da im predmet njihova zanimanja bude dostupan bilo gdje da se nalazi u bilo koje doba na osobna računala ili pametni telefon. Više im nije dovoljan bibliografski opis građe, ni osnovni podaci o građi. Oni od OPAC-a očekuju pristup cjelovitim primjercima građe koje mogu pregledavati. Upravo su digitalizacija i projekti digitalizacije odgovor na njihove potrebe. Pod korisnika rukopisa najviše se izdvaja znanstvena zajednica i zajednica istraživača. Znanstvenici i istraživači najčešće dolaze iz društvenih i humanističkih znanosti. Istaknut ćemo područje digitalne humanistike i znanstvenika koji joj pripadaju čije su informacijske potrebe i ponašanje prilikom pretraživanja bitno različite od znanstvenika iz polja društvenih znanosti. Oni pretražuju heterogene informacije i pri tome se služe širokim spektrom informacijskih izvora, različitih vrsta građe i opsegom velikog vremenskog perioda iz kojeg potječu. Iako je digitalno okruženje u kojemu su informacije prisutno u svim sferama znanstvenih istraživanja, tako se njime služe digitalni humanisti s tim da oni i dalje trebaju tiskanu građu i fizičke objekte za potrebe svojih istraživanja. Od digitalnih izvora očekuju iznimnu kvalitetu i mogućnost kompleksnih radnji. Stoga kada dođe do planiranja projekta digitalizacije uz pitanja Što? i Kako? moramo razmatrati i pitanja Za koga? Tko su oni? Što ih zanima?.

Bitno je ponovo naglasti da je dobar opis rukopisa onaj koji zadovoljava potrebe svih vrsta korisnika, posebice znanstvenika i istraživača čiji je predmet zanimanja stara i rijetka građa. Ostatak znanstvenika je također specifičan u svom informacijskom ponašanju i pretraživanju izvora. Na primjer, imamo filologa kojemu je tekst rukopisa bitniji od materijalnog opisa i veoma je zahtjevan kad se radi o tekstu u kojemu nerijetko traži jednu riječ, koliko se ona puta ponavlja u tekstu i gdje se u tekstu ona pojavljuje. „Filolog stoga želi imati opciju pronalaska te određene riječi i treba mu se omogućiti da prilikom pregledavanja kataloga i digitaliziranog rukopisa ima pristup i cjelovitom tekstu, a u opisu se čak predlaže da se postave i uvodna i završna riječ kako bi se moglo odrediti cjelovitost jedinice ili prema načinu pisanja odrediti iz koje tekstualne obitelji tekst proističe.“³³ Lingvisti su još jedna grupa znanstvenika koje zanima tekst, razvoj i promjene određene riječi. „Povjesničari umjetnosti su pak zainteresirani za dijelove materijalnog opisa rukopisa, kao što su opseg, iluminacije, ilustracije i drugo. Paleografe i kodikologe također zanima materijalni opis rukopisa, njegova fizička svojstva kao što su dimenzije stranica, površina koju tekst zauzima

---

³³ Usp. Clemens, Raymond; Graham, Timothy. Introduction to manuscript studies. Ithaca, London : Cornell University Press, 2007. Str. 132.

na stranici, strukturu kolacija, vrstu uveza i drugo.“³⁴ Restauratori su također posebna vrsta korisnika koja uvelike pomaže prilikom pokušaja spašavanja i popravaka oštećenja rukopisa ako je to moguće, kako bi ga zaštitili i produžili mu vijek trajanja kroz postupke koje su primjenili tijekom postupka restauracije.

Elementi opisa rukopisa	Korisnici
Naslov	Kodikolog, paleograf, sfragist, papirolog, diplomatičar, povjesničar umjetnosti, lingvist, filolog, filigranolog, restaurator
Žanr ili vrsta dokumenta	Kodikolog, sfragist, diplomatičar, filolog
Sadržaj	Kodikolog, paleograf, sfragist, papirolog, diplomatičar, filolog, filigranolog
Autor teksta	Kodikolog, paleograf, sfragist, papirolog, diplomatičar, povjesničar umjetnosti, lingvist, filolog, filigranolog, restaurator
Materijal	Kodikolog, papirolog, diplomatičar, povjesničar umjetnosti, filigranolog
Vodeni znak	Kodikolog, papirolog, povjesničar umjetnosti, filigranolog
Identitet rukopisa	Kodikolog, paleograf, sfragist, diplomatičar, povjesničar umjetnosti, filolog
Vrsta pisma	Kodikolog, paleograf, lingvist, filolog
Posebosti ili karakteristična obilježja pisma	Kodikolog, paleograf, lingvist, filolog
Veličina lista ili format	Kodikolog, papirolog, filigranolog
Folijacija ili paginacija	Kodikolog, filigranolog
Ukupan broj listova, stranica ili pergamene	Kodikolog, filigranolog
Izgled stranice	Kodikolog, paleograf
Dekoracije, ilustracije ili iluminacije	Kodikolog, paleograf, sfragist, diplomatičar, povjesničar umjetnosti
Kolacija	Kodikolog, filigranolog

³⁴ Isto.

Uvez	Kodikolog, restaurator
Provenijencija	Kodikolog
Stanje rukopisa	Kodikolog, paleograf, sfragist, papirolog, diplomatičar, povjesničar umjetnosti, lingvist, filolog, filigranolog, restaurator
Trenutna lokacija i oznaka	Kodikolog, paleograf, sfragist, papirolog, diplomatičar, povjesničar umjetnosti, lingvist, filolog, filigranolog, restaurator
Ostale značajke rukopisa	Kodikolog, paleograf, sfragist, papirolog, diplomatičar, povjesničar umjetnosti, lingvist, filolog, filigranolog, restaurator

Tablica 1. Elementi opisa i korisnici

Elementi opisa rukopisa za koje možemo očekivati da budu predmet zanimanja u jednom trenutku svih vrsta korisnika su *Naslov, Autor teksta, Stanje rukopisa, Trenutna lokacija i oznaka, Ostale značajke rukopisa.*

Element *Žanr ili vrsta dokumenta* važan je za pretraživanje kodikologu, sfragistu, diplomatičaru i filologu. Kodikologa inače zanimaju svi elementi opisa rukopisa jer je rukopis predmet njegovog znanstvenog istraživanja. „Kodikologija je znanost koja proučava rukopisne knjige, odnosno kodekse, kao materijalne objekte.“³⁵ Kodikolog prikuplja podatke o svim aspektima proizvodnje rukopisa, materijale i alate koji su korišteni u tom procesu, kolaciju, ilustriranje i drugo. Prikupljanjem svih podataka kodikolog pokušava odrediti iz kojeg vremenskog razdoblja rukopis/kodeks datira, koje mu je mjesto nastanka, pisar i ostalo. Sfragistu je u centru znanstvenog istraživanja pečat kao izvor povijesnih podataka. Njemu bi podatak o pojavljivanju pečata u određenom žanru ili vrsti dokumenata mogao biti koristan jer pečate nećemo pronaći u svim dokumentima. Diplomatika kao pomoćna povijesna znanost u fokus svog zanimanja stavlja isprave (diplome) pokušavajući utvrditi njihovu vrijednost izučavajući njihovu strukturu, jezik i stil, vanjske značajke kako bi odredila iz kojeg vremenskog razdoblja potječu.³⁶ Stoga bi diplomatičaru bilo korisno pretraživati prema elementu *Žanr ili vrsta dokumenta*. Filolozima bi taj element također bio od koristi zbog određivanja žanra ili vrste predmeta u kojemu se nalazi tekst kojega proučavaju.

³⁵ Tomić, Marijana. Hrvatskologoljski brevijari: na razmeđu rukopisne i tiskarske tradicije. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014. Str. 50.

³⁶ Usp. Isto. Str. 70.

Element *Sadržaj* se odnosi na potpun ili djelomičan popis jedinica građe povezanih u više svešćića, odnosno postojanje višestrukih tekstova sadržanih u različitim tekstovima. Kodikolog taj element gleda s pažnjom kao i ostale elemente opisa rukopisa. Paleograf kroz svešćiće odnosno u višestrukim tekstovima može uočiti promjene u pismu i znakovima, a kroz promjene uočiti koja jedinica građe nije dio tog svešćića odnosno rukopisa, već je naknadno dodana i vjerovatno je originalno dio nekog drugog rukopisa. Sfragistu bi bio koristan podatak na kojoj jedinici građe, u kojem svešćiću se nalazi pečat/pečati koji su predmet njegova istraživanja. Postoji mogućnost da su jedinice građe odnosno svešćići unutar rukopisa iz različitih perioda i podneblja privezanih zajedno usljed brojnih promjena, sadrže različite podloge što bi koristilo papirologu za istraživanje porijekla i starosti papira. Diplomatičara bi pak zanimalo podatak da li se unutar svešćića i tekstova nalazi određena isprava (diploma). Ukoliko postoji mogućnost da se unutar rukopisa nalaze višestruki tekstovi filolog bi bio prvi kojemu bi taj podatak koristio za znanstveno proučavanje. Filigranolog bi mogao ukazati na postojanje više različitih vodenih znakova unutar rukopisa što bi nam automatski dalo do znanja da se taj rukopis sastoji od više jedinica građe koje su naknadno privezane unutar njega.

Element *Materijal* zanimljiv je kodikologu kao korisniku. Papirolog će ga pretražiti i izučiti podlogu za pisanje unutar određenog rukopisa. Diplomatičaru će koristiti podatak o materijalu isprave (diplome) jer će mu moći otkriti otкуда isprava potječe, a u svemu mu može pomoći i papirolog sa rezultatima o starosti i mjestu iz kojeg materijal potječe. Povjesničara umjetnosti će pak možda zanimati materijal korišten za uvez rukopisa i moguće postojanje ukrasa na podlozi uveza. Ukoliko je materijal rukopisa papir, filigranolog će istražiti da li postoji vodeni znak što je dio njegovog znanstveno-istraživačkog rada.

Element *Vodeni znak* važan je za manju zajednicu korisnika i istraživača, ali zahtjeva njihovu suradnju i međusobno pomaganje. Kodikologu je kao što je i prije rečeno važan svaki element opisa rukopisa. Papirolog može otkriti da li papir koji istražuje sadrži vodeni znak i samim time odrediti mjesto i vrijeme proizvodnje papira. Povjesničara umjetnosti može zainteresirati izgled vodenog znaka i njegova moguća transformacija kroz razdoblja. Najvažniji korisnik za pretraživanje je filigranolog koji proučava vodene znakove.

Element *Identitet rukopisa* još je jedan od elemenata unutar zanimanja kodikologa. Taj element ukazuje na potpis autora ako postoji, identitet pisara ako je poznato, prepoznatljivo ili pronađeno u kolofonu, odnosno bilo koji podatak koji nas može uputiti nečemu što je vezano

uz rukopis koji opisujemo. Paleograf kroz taj element može utvrditi promjene i odstupanja unutar rukopisa u sferi teksta i pisma. Sfragist kroz utvrđivanje postojanja pečata može utvrditi koji ga je autor odnosno pisar koristio. Diplomatičar proučavajući izjavu može utvrditi njenog autora odnosno pisara, a time pomoći u utvrđivanju identiteta rukopisa. Povjesničaru umjetnosti potpisi ili drugi znakovi koji ukazuju na određeni identitet mogu postati objektom istraživanja. Filolog kroz identitet rukopisa može uočiti promjene, ako postoje, koje su nastale tijekom razdoblja odnosno kako je autor i/ili pisar mijenjao svoj potpis i/ili znak tijekom svog stvaralaštva.

Element *Vrsta pisma* kodikologu može poslužiti za određivanje pisara i pisarske škole te tako odrediti mjesto nastanka rukopisa. Paleografu je u centru istraživanja pismo tako da je ovaj element idealan za pretraživanje elemenata rukopisa. Lingvist isto tako ima koristi od ovog elementa jer spada u znanstveno proučavanje jezika s kojim se on bavi. Filolog proučava tekst, stoga će mu biti od velike koristi podatak koju vrstu pisma rukopis sadrži.

Element *Posebnosti ili karakteristična obilježja pisma* važan je element za kodikologa pomoću kojega on može odrediti vremensko razdoblje i mjesto nastanka rukopisa kroz utvrđivanje pisarske škole i pisara koji su koristili određen način pisanja. Paleografu, lingvistu i filologu ovaj element puno znači kako bi pratili sve promjene ili devijacije unutar jezika, teksta, simbola i grafema te kako bi kroz te promjene mogli odrediti period, geografsko područje i čimbenike koji su doveli do promjena i stvaranja posebnosti i karakterističnih obilježja pisma opisanog rukopisa.

Element *Veličina lista ili format* kodikologu može poslužiti za određivanje vremenskog razdoblja iz kojeg rukopis potječe u kojemu se takav format koristio. Papirologu će biti korisna informacija o dimenziji proizvedenog papira korištenog unutar rukopisa. Za filigranologa ovaj je element vrlo važan zbog vodenog znaka i kasnijeg njegovog položaja unutar rukopisa čime se u uvid može dobiti bibliografski format rukopisa, odnosno koliko je puta arak papira presavijen da bi se dobio svešćić.

Foliacija ili paginacija element je u fokusu zanimanja kodikologa i filigranologa. Kodikologa zanimaju pravila foliacije i paginacije korištene u rukopisima, te mu ti podaci mogu koristiti kasnije u daljnjim istraživanjima rukopisa. Filigranologu je ovaj element od koristi zbog podatka na kojoj se stranici odnosno listu nalazi vodeni znak.

Element *Ukupan broj listova, stranica ili pergamene* je u fokusu zanimanja kodikologa i filigranologa. Kodikologa zanima svaka pojedinost rukopisa, pa i ovaj podatak koji kasnije može koristiti u raznim istraživanjima i otkrivanjima noviteta vezanih uz rukopis. Filigranologa može zanimati na koliko se ukupno listova, stranica ili pergamene nalaze vodeni znakovi i koliko se učestalo ponavljaju unutar rukopisa.

Izgled stranice element je koji zanima kodikologa jer ga zanimaju pravila i načini organiziranja teksta na stranici, postoje li kustode, tekstualni okviri i drugi podaci potrebni za utvrđivanje podrijetla rukopisa. Paleograf će preko ovog elementa dobiti podatak o rasporedu pisma na stranici koji mu može pomoći u otkrivanju pisarskih škola, skriptorija i pisara.

Element *Dekoracije, ilustracije ili iluminacije* kodikologu zbog podataka o grafičkim ukrasima i ukrašavanjima mogu biti od koristi prilikom određivanja podrijetla rukopisa. Paleografu ovaj element može biti važan jer su ponekad grafemi dio dekoracije rukopisa i mogu doživjeti promjene kao što ih različite tiskarske škole mogu ukrašavati na neki svoj način. Kako pečat možemo percipirati kao ukras i dekoraciju unutar rukopisa, sfragistu bi koristila ta informacija unutar opisa rukopisa. Diplomatičar prilikom proučavanja isprava, koje se mogu pronaći privezane unutar rukopisa, koristio bi podatak o postojanju dekoracije, ilustracije i/ili iluminacije sadržane u toj ispravi kako bi mu to pomoglo odrediti njenu povijest. Povjesničaru umjetnosti ovaj element može postati predmet za pokretanje novih istraživanja.

Element *Kolacija* definiramo kao strukturu rukopisa u sveščićima, njihov redoslijed i uvez, broj listova u svakom sveščiću, kao i listovi koji nemaju nikakvu oznaku i vrlo je vjerovatno da su umetnuti u rukopis. Kodikolog pomoću tog elementa može graditi svoje istraživanje u raspletljavanju problematike podrijetla rukopisa. Filigranologu element koristi kod otkrivanja vodenih znakova, ali on može ukazati ukoliko postoji više vodenih znakova da je riječ o kodeksu odnosno rukopisu koji sadrži više privezanih i različitih sveščića.

Elementi *Uvez* i *Provenijencija* zanimat će kodikologa pomoću kojih će on pokušati otkriti podrijetlo opisanog rukopisa. Element *Uvez* posebice zanima restauratora koji će pomoći primjenjujući postupke zaštite građe tijekom procesa restauracije ukoliko je rukopis oštećen i u opasnosti od još većih oštećenja uveza.

Većina navedenih vrsta korisnika znanstvenika u jednom trenu svog znanstveno – istraživačkog rada se bavilo proučavanjem rukopisa odnosno stare i rijetke građe. Tijekom tih

istraživanja došlo bi se do nekih rezultata istraživanja npr. o dataciji, mjestu nastanka teksta, da li je tekst cjeloviti ili prepisivan ili je samo djelomično prepisivan, pisarska škola i/ili pisar i drugo. Takvi rezultati istraživanja, odnosno znanstveni podaci su od iznimne važnosti jer predstavljaju otkriće povijesti jednog rukopisa koje doprije nije bila poznata. Ponekad takvi rezultati istraživanja mogu u potpunosti promjeniti naše poimanje podataka određenog rukopisa i može nas uputiti na neki drugi trag koji otvara novi prostor za istraživanje rukopisa. Mogućnost koja se ovdje javlja je da arhivi i knjižnice mogu ostvariti nekakvu vrstu suradnje s gore navedenim korisnicima koji im mogu pomoći prilikom opisa rukopisa, ali i ostale stare i rijetke građe. Kada dođemo do teme opisa rukopisa postoji mogućnost da katalogizator iskoristi znanstvene podatke, proizašle iz istraživanja rukopisa, u opisu rukopisa ili na nekakav način da do znanja korisniku gdje može pronaći izvor tih informacija. Potrebno je istražiti može li se i na koji način ostvariti suradnja znanstvenika – korisnika povezanih sa rukopisima i katalogizatora koji stvaraju opis rukopisa sa ciljem pružanja opisa bogatog informacijama.

5. Istraživanje - Izrada smjernica za opis rukopisa

5.1. Svrha i cilj istraživanja

Svrha ovog rada je istražiti mogućnosti opisa rukopisa u UNIMARC formatu i kao rezultat izraditi smjernice za opis rukopisa u sklopu projekta digitalizacije *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom.*

Cilj rada je istražiti elemente unutar UNIMARC bibliografskog formata (sve elemente iz izdanja iz 2009. godine i iz ažuriranja elemenata iz 2012. godine koji se nalaze na mrežnoj stranici IFLA-e), Smjernica za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije, Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9 i Guidelines for Archives: UNIMARC Guidelines no. 10 (radni nacrt smjernica) i pomoću njih stvoriti shemu metapodataka za opis rukopisa.

5.2. Metodologija

Metoda koja se koristi u ovom radu je metoda mapiranja, a uzorak koji se istražuje obuhvaća 2 rukopisa iz mjesta Kali koje se nalazi na otoku Ugljanu. Prvi rukopis koji je ponuđen kao primjer je *Glagoljska madrikula Bratovšine Gospe sedam žalosti 1729. – 1807. i 1858. – 1966.* koji unutar projekta digitalizacije nosi oznaku Kali_20.9. Slijedeći rukopis čiji je primjer katalogizacije prikazan je *Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Sakramenta, 1675.*, sa oznakom Kali_20.6 unutar projekta digitalizacije. Za opis se koristi UNIMARC bibliografski format, Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne), Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9 i Guidelines for Archives: UNIMARC Guidelines no. 10.

5.3. Opis rukopisa

U knjižničnoj zajednici, za razliku od druge vrste građe, rukopisna građa nema propisana i standardizirana pravila koja su međunarodno prihvaćena, već se najčešće radi o lokalnim pravilima koja se primjenjuju na opis rukopisa. Kako je rukopis jedinstven i sadrži značajke koje nije uvijek lako predvidjeti i opisati ujednačenim, međunarodnim elementima opisa, međunarodna standardizacija pravila i propisa za katalogizaciju rukopisa je otežana i predmet je brojnih rasprava koje nastoje riješiti tu problematiku. Porastom zanimanja korisnika kataloga rukopisa kao i istraživanja čiji je predmet istraživanja rukopis dovelo je do razvoja kataložnog opisa rukopisa kako bi se zadovoljile potrebe različitih, specifičnih vrsta korisnika. Takvim korisnicima potrebno je pružiti detaljan i deskriptivan opis sa svim značajkama

rukopisa kojega opisujemo. Stoga valja konzultirati sve smjernice i pravila, ne samo knjižničarske već i arhivske zajednice, koja su se dosada koristila za opis rukopisa i pokušati stvoriti shemu opisa koja bi se primjenjivala samo na rukopise koji kao specifična vrsta građe zahtjevaju drukčije propise i pravila.

Ovaj rad ima za cilj izraditi shemu opisa rukopisa, što je odrađeno koristeći UNIMARC bibliografski format (zajedno sa ažuriranjima elemenata UNIMARC formata iz 2012. godine), Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne), UNIMARC smjernice za opis rukopisa (Manuscript: UNIMARC Guidelines no. 9.) i UNIMARC smjernice za opis arhivskog gradiva (UNIMARC Guidelines no. 10.: Guidelines for Archives). Slijedi prikaz sheme opisa rukopisa, gdje svaka tablica predstavlja skupinu odnosno blok UNIMARC-a, a podjela unutar tablice je slijedeća: prvi stupac sadrži naziv polja UNIMARC-a unutar određenog bloka, drugi stupac sadrži popis indikatora i potpolja, dok treći stupac nudi definicije za određena polja odnosno potpolja tamo gdje je to potrebno.

5.3.1. OZNAKA ZAPISA I POPIS POLJA PODATAKA

5 Stanje zapisa	n = novi zapis	
6 Vrsta zapisa	b = tekstualna građa, rukopis	
7 Bibliografska razina	m = omeđena publikacija a = analitička jedinica c = sabrana djela	
8 Hijerarhijska razina	Potrebno omogućiti za povezivanje zapisa	
9 Vrsta kontrole	a = arhivska	Metoda opisa i upravljanja građom u čijem je fokusu kontekstualna veza između jedinice građe i njene provenijencije.
18 Oblik kataložnog zapisa	x = ISBD se ne može primijeniti na vrstu građe (neobjavljeni izvori)	Oblik deskriptivne katalogizacije korišten u zapisu je u skladu sa drugim pravilima.

Tablica 2. Oznaka zapisa

ANALIZA REZULTATA

Kao stanje zapisa odabiremo indikator n = novi zapis, jer izrađujemo novi kataložni zapis rukopisa. Indikator *Vrsta zapisa* je b = tekstualna građa, rukopis jer jedinica građe koju

opisujemo odgovara toj definiciji. Za *Bibliografsku razinu* možemo odabrati identifikator $m = omeđena\ publikacija$ kada opisujemo cijeli rukopis, $a = analitička\ jedinica$ kada opisujemo dio rukopisa (npr. fragment) i $c = sabrana\ djela$ ako je riječ o zbirci. *Hijerarhijsku razinu* je potrebno definirati i omogućiti njeno ostvarenje unutar sustava za metapodatke. Novo polje koje se pojavilo u ažuriranju UNIMARC-a 2012. godine je *Vrsta kontrole* koja se odnosi na način upravljanja i opisivanja građe, a odabiremo indikator $a = arhivska$ gdje se na jedinici građe koju opisujemo primjenjuje arhivska kontrola u čijem su fokusu kontekstualne veze između jedinice građe i njene provenijencije, a nakon toga one koje se vežu uz bibliografske podatke. Ovakva vrsta kontrole se može primijeniti na sve vrste građe, a nama je posebno vrijedna jer su rukopisi često arhivsko gradivo. Novost u polju *Oblik kataložnog zapisa* je indikator $x = ISBD$ se ne može primijeniti na vrstu građe (*neobjavljeni izvori*) koji je dodan zbog rukopisa i arhivskog gradiva, također je objavljeno u ažuriranju UNIMARC-a 2012. godine.

5.3.2. 0-- BLOK ZA IDENTIFIKACIJU

001 IDENTIFIKATOR ZAPISA	
--------------------------	--

Tablica 3. 0 – BLOK ZA IDENTIFIKACIJU

ANALIZA REZULTATA

Polje *Identifikator zapisa* je obavezan u svakom zapisu, a odnosi se na identifikacijski broj zapisa jedinice građe ili dijela sadržanog unutar jedinice građe koja je predmet bibliografskog opisa.

5.3.3. 1-- BLOK KODIRANIH PODATAKA

100 OPĆI PODACI ZA OBRADU	\$a/8 Vrsta godine izdavanja 1 = raspon godina	Godina 1 sadržava najraniju godinu proizvodnje jedinice građe u zbirci, a Godina 2 sadrži najkasniju godinu proizvodnje jedinice građe u zbirci.
101 JEZIK JEDINICE GRAĐE	Indikator 1: 0 = publikacija na izvornom jeziku/jezicima djela 1 = publikacija je	

		<p>prijevod izvornog djela ili posrednog djela</p> <p>\$a = Jezik teksta, zvučne snimke itd.</p> <p>\$b = Jezik posrednog teksta kada publikacija ne sadrži prijevod izvornika</p> <p>\$c = Jezik izvornog djela</p>	
102	ZEMLJA IZDAVANJA ILI PROIZVODNJE	\$a Zemlja izdavanja	
105	POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE PUBLIKACIJE	<p>\$a Kodirani podaci za omeđene publikacije</p> <p>\$a/0-3 Kodovi za ilustracije</p> <p>\$a/4-7 Kodovi za oblik sadržaja</p> <p>\$a/11 Kod za oblik književnog teksta</p>	
106	POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA – MATERIJALNA OBILJEŽJA	<p>\$a Oblik jedinice građe: Označitelj za medij:</p> <p>h = rukopis</p> <p>s = elektronička građa</p> <p>t = mikrofilm</p> <p>z = drugi oblici tekstualne građe</p>	
140	POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIČKARNE) – OPĆA	<p>\$a Kodirani podaci za stare omeđene publikacije – Općenito</p> <p>\$a/0-3 Kodovi za</p>	

OBILJEŽJA	ilustracije – knjiga \$a/4-7Kodovi za ilustracije – table \$a/8 Kod za ilustracije – tehnike \$a/9-16 Kod za oblik sadržaja \$a/17-18 Kod za oblik književnog djela \$a/20 Podloga – knjige \$a/21 Podloga – table \$a/22 Kod za vodeni znak	
141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA	\$a Kodirani podaci za stare omeđene publikacije – Posebna svojstva \$a/0-2 Kod za materijal uveza \$a/3 Kod za vrstu uveza \$a/4 Kod za privez \$a/5 Kod za očuvanost primjerka – uvez – opća \$a/6-7 Kod za očuvanost primjerka – knjižni blok – opća \$b Posebna svojstva uveza \$c Razdoblje \$d Kod za očuvanost uveza – posebna	

	oštećenja \$e Posebna svojstva knjižnog bloka \$f Kod za očuvanost knjižnog bloka – posebna oštećenja	
--	--	--

Tablica 4. 1 -- BLOK KODIRANIH PODATAKA

ANALIZA REZULTATA

Blok kodiranih podataka sadrži kodirane elemente podataka propisane dužine. Ažuriranje UNIMARC-a 2012. godine donosi nam u prvom polju ovog bloka *Opći kodirani podaci* novi identifikator *l = raspon godina zbirke* gdje Godina 1 sadržava najraniju godinu proizvodnje/nastanka jedinice građe koja je dio zbirke, a Godina 2 sadrži najkasniju godinu proizvodnje/nastanka jedinice građe unutar zbirke. Ukoliko su sve jedinice građe unutar zbirke nastale iste godine, upisujemo dva puta istu godinu. Slijedi polje *Jezik jedinice građe* gdje prema UNIMARC-ovim smjernicama broj 9. namijenjenih opisu rukopisa možemo odabrati prvi indikator: 0 kada je jedinica građe na izvornom jeziku ili 1 kada je jedinica građe prijevod izvornog djela ili posrednog djela, nadalje možemo se odlučiti za potpolja *\$a Jezik teksta, zvučne snimke itd.*, *\$b Jezik posrednog teksta kada publikacija ne sadrži prijevod izvornika* i *\$c Jezik izvornog djela*. Nakon toga, imamo polje *Zemlja izdavanja ili proizvodnje*, iz kojega koristimo potpolje *\$a Zemlja izdavanja*. U *Polje kodiranih podataka: tekstualna građa, omeđene publikacije* bilježimo podatke o ilustracijama, za oblik sadržaja i za oblik književnog djela. *Polje kodiranih podataka: tekstualna građa – materijalna obilježja* označava jedinicu građe odnosno neposrednu tekstualnu jedinicu građe gdje prema UNIMARC-ovim smjernicama broj 9. Za opis rukopisa koristimo potpolje *\$a Oblik jedinice građe: Označitelj za mediji i h = rukopis* ili *s = elektronička građa* ili *t = mikrooblik* ili *z = drugi oblici tekstualne građe*. Polja 140 i 141 propisana su Smjernicama za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije, pa ih stoga možemo primijeniti i na opis rukopisa. Unutar *Polja kodiranih podataka: Stare omeđene publikacije (antikvarne) – opća obilježja* koristimo potpolja *\$a Kodirani podaci za stare omeđene publikacije – Općenito*, *\$a/0-3 Kodovi za ilustracije – knjiga*, *\$a/4-7Kodovi za ilustracije – table*, *\$a/8 Kod za ilustracije – tehnike*, *\$a/9-16 Kod za oblik sadržaja*, *\$a/17-18 Kod za oblik književnog djela*, *\$a/20 Podloga – knjige*, *\$a/21 Podloga – table* i *\$a/22 Kod za vodeni znak*. Kodovi iz potpolja *\$a/9-16 Kod za oblik sadržaja* i *\$a/17-18 Kod za oblik književnog djela* trebali bi se

povezati sa poljem 608 *Oblik, žanr i/ili materijalna obilježja kao predmetna odrednica* kako bi bili vidljivi korisniku. Potpolje \$a/22 *Kod za vodeni znak* bi trebalo povezati sa bazom vodenih znakova kada pričamo o projektu *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom*, ali i drugim projektima digitalizacije koji se uz istraživanje rukopisa bave istraživanjem vodenih znakova i stvaranjem opisa za njih, čime se UNIMARC format ne bavi. Polje kodiranih podataka: *Stare omeđene publikacije (antikvarne) – posebna svojstva primjerka* je propisano i UNIMARC-ovim smjernicama broj 9. unutar kojeg koristimo potpolja \$a *Kodirani podaci za stare omeđene publikacije – Posebna svojstva*, \$a/0-2 *Kod za materijal uveza*, \$a/3 *Kod za vrstu uveza*, \$a/4 *Kod za privez*, \$a/5 *Kod za očuvanost primjerka – uvez – opća*, \$a/6-7 *Kod za očuvanost primjerka – knjižni blok – opća*, \$b *Posebna svojstva uveza*, \$c *Razdoblje*, \$d *Kod za očuvanost uveza – posebna oštećenja*, \$e *Posebna svojstva knjižnog bloka* i \$f *Kod za očuvanost knjižnog bloka – posebna oštećenja*. Valjalo bi razmotriti mogućnosti kako ove kodirane podatke prikazati korisniku.

5.3.4. 2-- BLOK GLAVNOG OPISA

200	STVARNI	\$a Glavni stvarni naslov	\$a
NASLOVI I PODACI		\$e Podnaslov	„Naslov preuzet sa/unutar originalnog rukopisa, najbolje sa naslovne stranice ili njene zamjene. Ukoliko nema naslova ili njene zamjene. Ukoliko nema naslova rukopisa, katalogizator dodjeljuje naslov na temelju sadržaja rukopisa, postavljajući ga u uglate zagrade.“
O ODGOVORNOSTI		\$f Prvi podatak o odgovornost	
		\$g Idući podatak o odgovornost	
		\$j Raspon godina	
		\$k Većinski dio raspona godina	<p>\$f</p> <p>„Ukazivanje na odgovornost osobe ili tijela čije se ime pojavljuje na rukopisu. Ukoliko ne postoji izjava ili potpis odgovorne osobe ili tijela, katalogizator treba dodijeliti podatak o odgovornosti ukoliko mu je poznat, postavljajući ga u uglate zagrade.“</p> <p>\$g</p> <p>„Ostali autori i imena unutar rukopisa, pisari“</p>

		<p>\$j „Vremenski period, koji se odnosi na stvaranje, spajanje i/ili održavanje i korištenje opisivane jedinice građe, kada je potreban za dio glavnog naslova“</p> <p>\$k „Većinski dio jedinice građe je nastao u određenom vremenskom periodu, a bitno se razlikuje od raspona godina“</p>
210 IZDAVANJE, RASPAČAVANJE ITD.	<p>Indikatori</p> <p>1. Indikator: podaci o redoslijedu izdavanja # Nije primjenjivo</p> <p>2. Indikator: vrsta puštanja o promet 1 Djelo nije objavljeno ili javno raspačano</p> <p>\$a Mjesto izdavanja i/ili raspačavanja</p> <p>\$c Nakladnik i/ili raspačavatelj</p> <p>\$d Godina izdavanja i/ili raspačavanja</p>	<p>\$a „mjesto proizvodnje rukopisa – ako je poznato“</p> <p>\$c „naziv proizvođača rukopisa (npr. skriptorij ili pisar) – ako je poznato“</p> <p>\$d „datum(i) ili razdoblje proizvodnje rukopisa“</p>
215 MATERIJALNI OPIS	<p>\$a Posebna oznaka građe i opseg</p> <p>\$c Druge materijalne pojedinosti</p> <p>\$d Dimenzije</p>	<p>\$a „broj folija/stranica; broj stupaca (ako ih je više)“</p> <p>\$c „većinski materijal rukopisa, ostali</p>

		fizički detalji“
251 ORGANIZACIJA I UREĐENJE JEDINICE GRAĐE	\$a Organizacija \$b Uređenje \$c Level	\$a „način na koji je opisivana građa podjeljena na manje jedinice \$b „opis uređenja jedinice građe unutar zbirke, npr. abecedno, kronološki itd.“ \$c „pojam korišten za utvrđivanje hijerarhije, položaja opisivane jedinice građe“

Tablica 5. 2 -- BLOK GLAVNOG OPISA

ANALIZA REZULTATA

Blok glavnog opisa je prezentacija primjerka, tu unosimo podatke samo o onome što se nalazi na jedinici građe i točno onako kako je napisano na rukopisu, odnosno na jedinici građe. Polje *Stvarni naslovi i podaci o odgovornosti* propisano je svim UNIMARC-ovim smjernicama za navođenje prilikom opisa rukopisa, a najčešće se koristi za naslov i godine. Potpolja koja se koriste iz tog polja prilikom opisa rukopisa su: *\$a Glavni stvarni naslov*, *\$e Podnaslov*, *\$f Prvi podatak o odgovornost*, *\$g Idući podatak o odgovornost*, *\$j Raspon godina* i *\$k Većinski dio raspona godina*. Potpolja *\$a Glavni stvarni naslov*, *\$e Podnaslov*, *\$f Prvi podatak o odgovornost* i *\$g Idući podatak o odgovornosti* propisani su UNIMARC-ovim smjernicama broj 9. namijenjenih opisu rukopisa. Potpolja *\$a Glavni stvarni naslov*, *\$j Raspon godina* i *\$k Većinski dio raspona godina* propisana su UNIMARC-ovim smjernicama broj 10. namijenjenih opisu arhivskog gradiva. U ažuriranju UNIMARC formata iz 2012. godine dodana su nova potpolja *\$j Raspon godina* i *\$k Većinski dio raspona godina* upravo zbog opisa rukopisa odnosno arhivskog gradiva. Slijedi polje *Izdavanje, raspačavanje itd.* u kojem nam je, kada pričamo o rukopisima, važan 2. Indikator: vrsta puštanja u promet: 1 Djelo nije objavljeno ili javno raspačano. Taj indikator zajedno sa potpoljima *\$a Mjesto izdavanja i/ili raspačavanja*, *\$c Nakladnik i/ili raspačavatelj* i *\$d Godina izdavanja i/ili raspačavanja* propisan je UNIMARC-ovim smjernicama broj 9. za opis rukopisa. UNIMARC-ove smjernice broj 10. za opis arhivskog gradiva iz ovog polja propisuju samo potpolje *\$d Godina izdavanja i/ili raspačavanja*. Izraz izdavanje se naravno ne može primijeniti na rukopise, već taj izraz zamijenjujemo riječju proizvodnja. Trebalo bi razmisliti o povezivanju ovih potpolja

sa potpoljima iz 6 bloka, 620 *Pristupnica prema mjestu i datumu izdavanja, izvedbe itd.* i 621 *Mjesto i datum porijekla jedinice građe.* Iz polja *Materijalni opis* koristimo potpolja \$a *Posebna oznaka građe i opseg*, \$c *Druge materijalne pojedinosti* i \$d *Dimenzije za opis rukopisa*. Sva navedena potpolja propisana su i UNIMARC-ovim smjernicama broj 9. za opis rukopisa, dok su potpolja \$a *Posebna oznaka građe i opseg* i \$d *Dimenzije* propisana UNIMARC-ovim smjernicama broj 10. za opis arhivskog gradiva. Novo polje UNIMARC formata, dodano u ažuriranju iz 2012. godine, 251 *Organizacija i uređenje jedinice građe* stvoreno je prvenstveno za potrebe opisa arhivskog gradiva stoga se to polje nalazi i u UNIMARC-ovim smjernicama broj 10. za opis arhivskog gradiva. Polje sadrži informacije o načinu organizacije i uređenja jedinice građe kao i njen hijerarhijski položaj unutar zbirke što se iskazuje kroz potpolja \$a *Organizacija*, \$b *Uređenje* i \$c *Level*.

5.3.5. 3-- BLOK NAPOMENA

300 OPĆA NAPOMENA	\$a Tekst napomene	\$a „priroda rukopisa: original, kopija, potpisan, prepisan“ „ostala relevanta svojstva koja nisu obuhvaćena drugim elementima“
302 NAPOMENA O KODIRANIM INFORMACIJAMA	\$a Tekst napomene	\$a „napomena o jeziku teksta, npr. kad je drukčiji od glavnog stvarnog naslova“
304 NAPOMENA O STVARNOM NASLOVU I PODACIMA O ODGOVORNOSTI	\$a Tekst napomene	\$a „napomena o prijevodu, izvoru stvarnog naslova“
307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU	\$a Tekst napomene	\$a „Napomena se koristi da bi se navela vrsta pisma i druge značajke materijalnog opisa koje

		nisu ponuđene drugdje (npr. promjene formata prilikom prevezivanja, konzervacije itd.)“
312 NAPOMENA O SRODNIM NASLOVIMA	\$a Tekst napomene	\$a „varijacije naslova“
314 NAPOMENA O PODACIMA O ODGOVORNOSTI	\$a Tekst napomene	\$a „Napomena o odgovornosti koja nije zabilježena u polju 200“
316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU	\$a Tekst napomene	\$a „nedostajući listovi, druga foliacija, anotacije, karakteristike uveza itd.“
317 NAPOMENA O POVIJESTI PRIMJERKA	\$a Tekst napomene	\$a „donator ili izvor rukopisa, prethodni vlasnik itd.“
318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE	\$a Postupak \$b Utvrđivanje postupka \$c Vrijeme (datum) postupka \$d Razdoblje postupka \$e Izanredni postupak \$f Odobrenje \$h Nadležnost \$i Način postupka \$j Mjesto postupka \$k Izvršitelj \$l Stanje \$n Opseg \$o Vrsta jedinice	Napomena koja se odnosi na konzervaciju

	<p>\$p Napomena za osoblje</p> <p>\$r Napomena za korisnike</p> <p>\$u Jedinstveni identifikator jedinice građe (URI)</p>	
321 NAPOMENA O KAZALIMA/ SAŽECIMA/BIBLIOGRAFSKIM BILJEŠKAMA U DRUGIM IZVORIMA	<p>\$a Napomena o kazalima, sažecima, bibliografskim bilješkama</p>	<p>\$a „Spominjanje bibliografske bilješke prvog ili najbližeg tiskanog izdanja rukopisa; Bibliografska bilješka o rukopisu“</p>
324 NAPOMENA O IZVORNIKU	<p>\$a Tekst napomene</p>	<p>\$a „Kada bibliografski zapis opisuje reprodukciju rukopisa“</p>
325 NAPOMENA O REPRODUKCIJI	<p>Indikatori</p> <p>1. indikator: indikator izvornika/ reprodukcije</p> <p>1 Opisivana jedinica građe je izvornik; napomena opisuje dostupnu reprodukciju</p> <p>2. indikator: praznina</p> <p>\$a Tekst napomene</p>	<p>\$a „Informacija o postojanju, lokaciji i dostupnosti reprodukcije jedinice građe.“</p>
330 KRATKI SADRŽAJ ILI SINOPSIS	<p>\$a Tekst napomene</p>	

332 PREFERIRANI NAVOD OPISANE GRAĐE	\$a Preferirani navod	U ovom se polju upisuje preferirani navod jedinice građe koji se određuje u dogovoru s ustanovom u kojoj se izvornik čuva.
335 LOKACIJA ORIGINALA/ REPRODUKCIJE	<p>Indikatori</p> <p>1. indikator: uloga ustanove koja posjeduje jedinicu građe</p> <p>0 Ustanova posjeduje izvornik</p> <p>1 Ustanova posjeduje reprodukciju</p> <p>\$a Identifikacija imatelja (naziv imatelja ili osobe koja posjeduje jedinicu)</p> <p>\$b Adresa</p> <p>\$c Zemlja</p> <p>\$g Kontrolni broj</p> <p>\$u URI</p> <p>\$8 Građa na koju se odnosi polje</p>	Polje se koristi da bi se istaknula lokacija ustanova koja posjeduje izvornik ili reprodukciju jedinice građe, kao i njihovu dostupnost.
371 NAPOMENA O UVJETIMA PRISTUPA, KORIŠTENJA I REPRODUKCIJE	<p>Indikatori</p> <p>1. indikator</p> <p>0 Napomena o pristupu</p> <p>1 Napomena o uporabi i reprodukciji</p>	

	# Podatak nije dostupan 2. indikator Nema ga \$a Uvjeti pristupa, korištenja i reprodukcije \$b Jurisdikcija \$c Autorizacija \$d Korisnici kojima je pristup omogućen \$8 Vrsta građe	
--	--	--

Tablica 6. 3 -- BLOK NAPOMENA

ANALIZA REZULTATA

Blok napomena nam služi kako bi pobliže opisali jednicu građe, bilo kroz opće ili specifične kategorije napomena. Kako je svaki rukopis unikatan, za očekivati da svaki opis rukopisa zahtjeva jedinstveni opis. UNIMARC-ove smjernice broj 9. za opis rukopisa propisuju slijedeća polja pri izradi opisa rukopisa: *Opća napomena; Napomena o kodiranim informacijama; Napomena o stvarnom naslovu i podacima o odgovornosti; Napomena o izdavanju, raspačavanju itd.; Napomena o materijalnom opisu; Napomena o srodnim naslovima; Napomena o podacima o odgovornosti; Napomena o opisivanom primjerku; Napomena o povijesti primjerka; Napomena o postupcima zaštite; Napomena o kazalima/sažecima/bibliografskim bilješkama u drugim izvorima; Napomena o izvorniku; Napomena o reprodukciji i Napomena o sadržaju.* UNIMARC-ove smjernice broj 10. za opis arhivskog gradiva propisuju polja *Opća napomena; Napomena o podacima o odgovornosti; Napomena o povijesti primjerka; Napomena o postupcima zaštite; Napomena o kazalima/sažecima/bibliografskim bilješkama u drugim izvorima; Napomena o izvorniku; Napomena o reprodukciji; Kratki sadržaj ili sinopsis; Preferirani navod opisane građe; Lokacija originala/reprodukcije; Napomena o uvjetima pristupa, korištenja i reprodukcije.* Zadnja dva polja: *Lokacija originala/reprodukcije i Napomena o uvjetima pristupa, korištenja i reprodukcije,* nova su polja UNIMARC formata objavljenih u ažuriranju polja iz 2012. godine. Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije nalažu da se prilikom opisa stare omeđene građe obvezno koriste slijedeće napomene: *Napomena o opisivanom primjerku; Napomena o povijesti primjerka i Napomena o postupcima zaštite.*

5.3.6. 4-- BLOK ZA POVEZIVANJE

481 PRIVEZANO 482 PRIVEZANO UZ	„Zbirka rukopisa privezanih u „umjetno tvorenu“ zbirku“
-----------------------------------	---

Tablica 7. 4 -- BLOK ZA POVEZIVANJE

ANALIZA REZULTATA

U *Bloku za povezivanje* Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije nalažu da se polja *Privezano* i *Privezano uz* koristi kako bi se zabilježila veza između bibliografskih jedinica odnosno zapisa. Polja se ponavljaju u skladu s tim koliko je jedinica uvezano odnosno privezano uz prvu. Iznimno važna polja kad dođe do otkrivanja povijesti primjerka rukopisa, da li ima i koliko ima priveza, da li su ti privezi prije bili samostalne jedinice, možda dio nekog drugog rukopisa i slično. Treba se riješiti način izražavanja tih kompleksnih veza i pokušati rekonstruirati prijašnji „životni put“ rukopisa. Isto vrijedi i za fragmente i njihov položaj unutar rukopisa. Sve navedeno otvara nove probleme koje je potrebno u budućnosti istražiti.

5.3.7. 6-- BLOK SADRŽAJNE ANALIZE I BIBLIOGRAFSKE POVIJESTI

600 OSOBNA PREDMETNA ODREDNICA	\$a Prvi element unosa \$b Dio imena koji nije prvi element unosa \$c Osobna obilježja osim datuma \$d Rimski brojevi \$f Datumi \$g Proširenje inicijala osobnog imena \$p Afilijacija/adresa \$j Formalna podjela \$x Tematska podjela \$y Zemljopisna podjela \$z Vremenska podjela \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa
601 KORPORATIVNA PREDMETNA ODREDNICA	\$a Prvi element unosa \$b Podjela (ili naziv tijela ako se unosi pod sjedištem) \$c Dodatak nazivu ili dopuna

				<p>\$d Redni broj sastanka i/ili redni broj dijela sastanka</p> <p>\$e Mjesto sastanka</p> <p>\$f Godina održavanja sastanka</p> <p>\$g Premetnuti element</p> <p>\$h Dio naziva koji nije prvi element unosa ni premetnuti element</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>
602	OBITELJSKO	IME	KAO	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>
604	AUTOR/NASLOV	KAO	PREDMETNA ODREDNICA	<p>(A) Potpolja: Tehnika ugrađenih polja</p> <p>\$1 Podaci za povezivanje (Vidjeti pojašnjenje uz 4-- BLOK ZA POVEZIVANJE)</p> <p>(B) Potpolja: Tehnika standardnih potpolja</p> <p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$t Naslov</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>
605	STVARNI	NASLOV	KAO	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$h Oznaka dijela</p>

			\$i Stvarni naslov dijela \$k Godina izdavanja \$l Formalna pododrednica \$m Jezik \$n Različite informacije \$q Verzija (ili godine verzije) \$j Formalna podjela \$x Tematska podjela \$y Zemljopisna podjela \$z Vremenska podjela \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa
606	TEMATSKA	PREDMETNA	\$a Prvi element unosa \$j Formalna podjela \$x Tematska podjela \$y Zemljopisna podjela \$z Vremenska podjela \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa
607	ZEMLJOPISNA	PREDMETNA	\$a Prvi element unosa \$j Formalna podjela \$x Tematska podjela \$y Zemljopisna podjela \$z Vremenska podjela \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa
608	OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO	PREDMETNA	\$a Prvi element unosa \$j Formalna podjela \$x Tematska podjela \$y Zemljopisna podjela \$z Vremenska podjela \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa

<p>610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE</p>	<p>\$a Prvi element unosa \$j Formalna podjela \$x Tematska podjela \$y Zemljopisna podjela \$z Vremenska podjela \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa</p>
<p>620 PRISTUPNICA PREMA MJESTU I DATUMU IZDAVANJA, IZVEDBE ITD.</p>	<p>\$a Država \$b Savezna država ili pokrajina itd. \$c Okrug ili županija \$d Grad itd. \$e Mjesto zbivanja (naziv zgrada, gradskih prostora, prijevoznih sredstava itd.) \$f Datum \$g Godišnje doba \$h Događaj \$i Datum završetka \$k Gradska četvrt itd. \$m Druga zemljopisna područja ili pojave \$n Izvanzemaljska područja \$o Zemaljska područja kao što su svijet, hemisfera, kontinent: područje šire od države \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa</p>
<p>621 MJESTO I DATUM PORIJEKLA JEDINICE GRAĐE</p>	<p>\$a Država \$b Savezna država ili pokrajina itd. \$c Okrug ili županija \$d Grad itd. \$e Mjesto zbivanja (naziv zgrada, gradskih prostora, prijevoznih sredstava itd.) \$f Datum 1 \$g Godišnje doba \$h Događaj</p>

	\$i Datum 2 \$k Gradska četvrt itd. \$m Druga zemljopisna područja ili pojave \$n Izvanzemaljska područja \$o Zemaljska područja kao što su svijet, hemisfera, kontinent: područje šire od države \$2 Kod sustava \$3 Identifikator preglednog zapisa \$6 Podaci za povezivanje polja
--	--

Tablica 8. 6 -- BLOK SADRŽAJNE ANALIZE I BIBLIOGRAFSKE POVIJESTI

ANALIZA REZULTATA

UNIMARC-ove smjernice broj 9. za opis rukopisa propisuju polje *Pristupnica prema mjestu i datumu izdavanja izvedbe itd.* kao polje koje je potrebno koristiti prilikom opisa rukopisa i koje će iskazati bibliografsku povijest jedinice građe, ali i ostaje otvoreno prema korištenju i ostalih polja iz bloka 6. Slijedeća polja koja bi se trebala uključiti u opis rukopisa iz *Bloka sadržajne analize i bibliografske povijesti* su *Osobna predmetna odrednica, Korporativna predmetna odrednica, Obiteljsko ime kao predmetna odrednica, Autor/naslov kao predmetna odrednica, Stvarni naslov kao predmetna odrednica, Tematska predmetna odrednica, Zemljopisna predmetna odrednica, Oblik/žanr i/ili materijalna obilježja kao predmetna odrednica, Slobodno oblikovane predmetnice, Pristupnica prema mjestu i datumu izdavanja, izvedbe itd. i Mjesto i datum porijekla jedinice građe.*

5.3.8. 7-- BLOK PODATAKA O ODGOVORNOSTI

700 OSOBNO IME – PRIMARNA ODGOVORNOST	\$a Prvi element unosa \$b Dio imena koji nije prvi element unosa \$c Osobna obilježja osim datuma \$d Rimski brojevi \$f Datumi \$g Proširenje inicijala osobnog imena \$p Afiliacija/adresa	Polje se koristi da se unese ime autora. To funkcionira uobičajeno na način da se povezuje s bazom preglednih (autoriziranih) zapisa za imena/nazive izrađenoj prema UNIMARC/A.
--	---	---

				<p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p> <p>\$4 Kod koji se odnosi na vrstu autorstva</p>	
702	OSOBNOST SEKUNDARNA ODGOVORNOST	IME	–	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$b Dio imena koji nije prvi element unosa</p> <p>\$c Osobna obilježja osim datuma</p> <p>\$d Rimski brojevi</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$g Proširenje inicijala osobnog imena</p> <p>\$p Afiliacija/adresa</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p> <p>\$4 Kod koji se odnosi na vrstu autorstva</p>	<p>Polje se koristi za unos imena osobe – sekundarnog autorstva. To funkcioniра uobičajeno na način da se povezuje s bazom preglednih (autoriziranih) zapisa za imena/nazive izrađenoj prema UNIMARC/A.</p>
703,	713,	723	–	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$b Dio imena koji nije prvi element unosa</p> <p>\$c Osobna obilježja osim datuma</p> <p>\$d Rimski brojevi</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$g Proširenje inicijala osobnog imena</p> <p>\$p Afiliacija/adresa</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p> <p>\$4 Kod koji se odnosi na vrstu autorstva</p>	<p>703 se koristi za osobu, 713 za korporativno tijelo, 723 za obitelj.</p> <p>Polja se koriste da se unese ime autora. To funkcioniра uobičajeno na način da se povezuje s bazom preglednih (autoriziranih) zapisa za imena/nazive izrađenoj prema UNIMARC/A.</p>

Tablica 9. 7 -- BLOK PODATAKA O ODGOVORNOSTI

ANALIZA REZULTATA

Blok podataka o odgovornosti donosi nam informacije o osobama, obiteljima ili korporativnim tijelima koji snose neku vrstu odgovornosti prema jedinici građe koja se opisuje. Kao što se obično prilikom opisa jedinice građe koriste polja *Osobno ime – Primarna odgovornost* i *Osobno ime – Sekundarna odgovornosti*, oni se koriste i prilikom opisa rukopisa. Pojavila su se nova polja za koja su objavljena u ažuriranoj verziji UNIMARC formata iz 2012. godine, a to su *Osobno ime – Provenijencija ili vlasništvo*, *Naziv korporativnog tijela – Provenijencija ili vlasništvo* i *Obiteljsko ime – Provenijencija ili vlasništvo*. Ta nova polja su nam veoma važna prilikom opisa rukopisa kako bi mogli saznati više o njegovoj povijesti i osobama, obiteljima ili korporativnim tijelima koji su za to odgovorni i koji su imali doticaj sa jedinicom građe koja je predmet opisa.

5.3.9. 8-- BLOK MEĐUNARODNE UPOTREBE

852 LOKACIJA I MJESNA SIGNATURA	<p>Indikatori</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. indikator: shema smještaja na policu # nema podatka 0 Klasifikacijska shema 1 Stalna lokacija 2 Tekući broj (numerus currens) 3 Autor, naslov ili autor/naslov 4 Dijelovi smješteni odvojeno 5 Drugo 2. indikator: poredak smještaja na police # nema podatka 0 Nema numeracije 1 Primarna numeracija 2 Alternativna numeracija <p>\$a Identifikator ustanove \$b Identifikator odjela, knjižnice, zbirke i sl. \$c Adresa \$d Označitelj kodirane lokacije \$e Označitelj nekodirane lokacije \$g Prefiks mjesne signature \$j Mjesna signatura \$k Oblik naslova, imena autora ili imena</p>
---------------------------------	--

	<p>autora/naslova namijenjen redanju na police</p> <p>\$l Sufiks mjesne signature</p> <p>\$m Identifikator jedinice građe</p> <p>\$n Identifikator primjerka</p> <p>\$p Država</p> <p>\$t Broj primjerka</p> <p>\$x Napomena koja nije namjenjena korisnicima</p> <p>\$y Napomena za korisnike</p> <p>\$2 Kod sustava</p>
<p>856 ELEKTRONIČKA LOKACIJA I PRISTUP</p>	<p>\$a Naziv domaćina</p> <p>\$b Broj pristupa</p> <p>\$c Informacija o sažimanju</p> <p>\$d Put</p> <p>\$e Datum i sat pristupa</p> <p>\$f Elektronički naziv</p> <p>\$h Procesor prema kojem se upućuje zahtjev</p> <p>\$i Uputa</p> <p>\$j Bitovi u sekundi</p> <p>\$k Lozinka</p> <p>\$l Prijava s udaljene lokacije</p> <p>\$m Kontakt za pomoć pri pristupu</p> <p>\$n Naziv lokacije domaćina u potpolju \$a</p> <p>\$o Operacijski sustav</p> <p>\$p Port</p> <p>\$q Vrsta elektroničkog formata</p> <p>\$r Parametri komunikacije</p> <p>\$s Veličina dokumenta</p> <p>\$t Emulacija terminala</p> <p>\$u Jedinostveni identifikator jedinice građe (URI)</p> <p>\$v Vrijeme u koje je način pristupa dostupan</p> <p>\$w Kontrolni broj zapisa</p>

	\$x Napomena koja nije namjenjena korisniku \$y Način pristupa \$z Napomena za korisnike \$2 Tekst poveznice
--	---

Tablica 10. 8 -- BLOK MEĐUNARODNE UPOTREBE

ANALIZA REZULTATA

Blok međunarodne upotrebe služi za međunarodno dogovorena polja koja se ne uklapaju u prethodne blokove. Polja *Lokacija i mjesna signatura* i *Elektronička lokacija i pristup* propisana su za korištenje prilikom opisa rukopisa od strane UNIMARC-ovih smjernica broj 9. i broj 10. *Lokacija i mjesna signatura* označuju ustanovu koja posjeduje jedinicu građe, te može sadržavati detaljne podatke o tome kako pronaći opisivanu jedinicu građe. *Elektronička lokacija i pristup* sadrže podatak o elektroničkoj inačici opisivane jedinice građe, kako doći do nje i kako joj pristupiti.

5.3.10. Ažuriranje UNIMARC formata iz 2012.

B – Field List update – 2012 je popis novih polja i potpolja u UNIMARC formatu od strane IFLA-e. Dodana su polja i potpolja kako bi se arhivsko gradivo, a i rukopisi mogli opisati u UNIMARC formatu i kako bi ti podaci postali strojnočitljivi i vidljivi u različitim sustavima, a time i razmijenjivi na međunarodnoj razini. Ta nova polja odnosno potpolja dodana su u UNIMARC smjernice broj 10. za opis arhivskog gradiva, koje su još uvijek u doradi i postoje samo u radnoj verziji.

9 Vrsta kontrole	a = arhivska
18 Oblik kataložnog zapisa	x = ISBD se ne može primijeniti na vrstu građe (neobjavljeni izvori)
100 OPĆI PODACI ZA OBRADU	\$a/8 Vrsta godine izdavanja 1 = raspon godina
200 STVARNI NASLOVI I PODACI O ODGOVORNOSTI	\$j Raspon godina \$k Većinski dio raspona godina
251 ORGANIZACIJA I UREĐENJE JEDINICE GRAĐE	\$a Organizacija \$b Uređenje \$c Level
335 LOKACIJA ORIGINALA/ REPRODUKCIJE	Indikatori 2. indikator: uloga ustanove koja

	<p>posjeduje jedinicu građe</p> <p>0 Ustanova posjeduje izvornik</p> <p>1 Ustanova posjeduje reprodukciju</p> <p>\$a Identifikacija imatelja (naziv imatelja ili osobe koja posjeduje jedinicu)</p> <p>\$b Adresa</p> <p>\$c Zemlja</p> <p>\$g Kontrolni broj</p> <p>\$u URI</p> <p>\$8 Građa na koju se odnosi polje</p>
371 NAPOMENA O UVJETIMA PRISTUPA, KORIŠTENJA I REPRODUKCIJE	<p>Indikatori</p> <p>3. indikator</p> <p>0 Napomena o pristupu</p> <p>1 Napomena o uporabi i reprodukciji</p> <p># Podatak nije dostupan</p> <p>4. indikator</p> <p>Nema ga</p> <p>\$a Uvjeti pristupa, korištenja i reprodukcije</p> <p>\$b Jurisdikcija</p> <p>\$c Autorizacija</p> <p>\$d Korisnici kojima je pristup omogućen</p> <p>\$8 Vrsta građe</p>
703, 713, 723 – PROVENIJENCIJA ILI VLASNIŠTVO	\$a Prvi element unosa
703 Osobno ime – Provenijencija ili vlasništvo	\$b Dio imena koji nije prvi element unosa
713 Naziv korporativnog tijela – Provenijencija ili vlasništvo	\$c Osobna obilježja osim datuma
723 Obiteljsko ime – Provenijencija ili vlasništvo	\$d Rimski brojevi
	\$f Datumi
	\$g Proširenje inicijala osobnog imena
	\$p Afilijacija/adresa
	\$3 Identifikator preglednog zapisa
	\$4 Kod koji se odnosi na vrstu autorstva

Tablica 11. Nova polja UNIMARC formata iz ažuriranja iz 2012. godine

U bloku *Oznaka zapisa i popis polja podataka* javlja se novo polje pod brojem 9 *Vrsta kontrole* što je prije u UNIMARC-u bilo *Neodređeno* polje. Upravo zbog arhivskog građiva

koje ponekad pronalazimo u knjižnicama, dodano je polje za opis specifične metode upravljanja i opisa jedinice građe. Unutar istog bloka imamo pojavu novog potpolja $x = ISBD$ se ne može primijeniti na vrstu građe (neobjavljeni izvori) unutar polja *Oblik kataložnog zapisa*, što je za opis rukopisa iznimno potrebno jer su oni neobjavljeni izvori odnosno izvori koji nikad nisu tiskani, za što ISBD standard nikad nije ponudio rješenje.

Blok kodiranih informacija u svom prvom polju *Opći podaci za obradu* dobiva novu oznaku potpolja $l = raspon\ godina$ unutar potpolja $\$a/8$ *Vrsta godine izdavanja*, a predstavlja raspon godina zbirke gdje se prvi datum odnosi na najranije nastalu jedinicu građe unutar zbirke, dok se drugi datum odnosi na najkasnije nastalu jedinicu građu koja se nalazi unutar te zbirke.

Blok glavnog opisa sadrži dva nova potpolja $\$j$ *Raspon godina* i $\$k$ *Većinski dio raspona godina*. Prvo navedeno potpolje se koristi kao dio naslova u kojemu se navodi vremenski period nastanka opisivane jedinice građe dok drugo navedeno potpolje označava većinski dio raspona godina opisivane jedinice građe. Novo polje unutar ovog bloka je *Organizacija i uređenje jedinice građe* sa pripadajućim potpoljima $\$a$ *Organizacija*, $\$b$ *Uređenje* i $\$c$ *Level* što je upravo usmjereno na opis arhivskog gradiva koje uvijek ima način na koji se organizira i uređuje, zajedno sa manjim jedinicama unutar zbirke i postavljanjem hijerarhijskog položaja i veza među tim jedinicama.

U *Blok napomena* umetnuta su dva nova polja *Lokacija originala/reprodukcija* i *Napomena o uvjetima pristupa, korištenja i reprodukcije*. *Lokacija originala/reprodukcija* korisniku pruža informacije o lokaciji i dostupnosti originala/reprodukcije, bilo da se to odnosi na cijelu jedinicu građe ili na njene dijelove što bi se kod rukopisa npr. odnosilo na fragmente ili priveze. Polje *Napomena o uvjetima pristupa, korištenja i reprodukcije* korisniku pruža podatke o uvjetima pristupa, korištenja i reprodukcije opisivane jedinice građe.

Zadnji noviteti se nalaze u *Bloku podataka o odgovornosti*, a to su polja *703 Osobno ime – Provenijencija ili vlasništvo*, *713 Naziv korporativnog tijela – Provenijencija ili vlasništvo* i *723 Obiteljsko ime – Provenijencija ili vlasništvo*. Sva navedena polja se odnose na imena osobe/osoba koji su povezani sa jedinicom građe preko bilo koje vrste provenijencije ili vlasništva nad opisivanom jedinicom građe.

5.3.11. Elementi opisa rukopisa prema *A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000*. i polja UNIMARC formata

Elementi opisa rukopisa	Polja UNIMARC formata
Naslov	200 STVARNI NASLOVI I PODACI O ODGOVORNOSTI 304 NAPOMENA O STVARNOM NASLOVU I PODACIMA O ODGOVORNOSTI 312 NAPOMENA O SRODNIM NASLOVIMA 604 AUTOR/NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA 605 STVARNI NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA
Žanr ili vrsta dokumenta	105 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE PUBLIKACIJE 106 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA – MATERIJALNA OBILJEŽJA 140 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA 606 TEMATSKA PREDMETNA ODREDNICA 608 OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO PREDMETNA ODREDNICA
Sadržaj	105 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE PUBLIKACIJE 140 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA 330 KRATKI SADRŽAJ ILI SINOPSIS
Autor teksta	200 STVARNI NASLOVI I PODACI O ODGOVORNOSTI 304 NAPOMENA O STVARNOM NASLOVU I PODACIMA O ODGOVORNOSTI 314 NAPOMENA O PODACIMA O ODGOVORNOSTI 600 OSOBNA PREDMETNA ODREDNICA 601 KORPORATIVNA PREDMETNA ODREDNICA 602 OBITELJSKO IME KAO PREDMETNA ODREDNICA 604 AUTOR/NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA 700 OSOBNO IME – PRIMARNA ODGOVORNOST 702 OSOBNO IME – SEKUNDARNA ODGOVORNOST

Materijal	<p>140 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA</p> <p>141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA</p> <p>215 MATERIJALNI OPIS</p> <p>307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU</p> <p>316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU</p> <p>318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE</p> <p>608 OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO PREDMETNA ODREDNICA</p>
Vodeni znak	<p>140 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA</p> <p>307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU</p> <p>316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU</p> <p>318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE</p> <p>610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE</p>
Identitet rukopisa	<p>210 IZDAVANJE, RASPAČAVANJE ITD.</p> <p>300 OPĆA NAPOMENA</p> <p>307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU</p> <p>610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE</p>
Vrsta pisma	<p>300 OPĆA NAPOMENA</p> <p>307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU</p> <p>610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE</p>
Posebности ili karakteristična obilježja pisma	<p>300 OPĆA NAPOMENA</p> <p>307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU</p> <p>610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE</p>
Veličina lista ili format	<p>215 MATERIJALNI OPIS</p> <p>307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU</p> <p>316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU</p>
Foliacija ili paginacija	<p>215 MATERIJALNI OPIS</p> <p>307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU</p> <p>316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU</p>

Ukupan broj listova, stranica ili pergamene	215 MATERIJALNI OPIS 307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU 316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU
Izgled stranice	215 MATERIJALNI OPIS 307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU 316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU
Dekoracije, ilustracije ili iluminacije	105 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE PUBLIKACIJE 140 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA 141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA 215 MATERIJALNI OPIS 307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU 316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU 608 OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO PREDMETNA ODREDNICA
Kolacija	141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA 215 MATERIJALNI OPIS 251 ORGANIZACIJA I UREĐENJE JEDINICE GRAĐE 300 OPĆA NAPOMENA 316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU
Uvez	141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA 215 MATERIJALNI OPIS 316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU 318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE
Provenijencija	317 NAPOMENA O POVIJESTI PRIMJERKA 703, 713, 723 – PROVENIJENCIJA

Stanje rukopisa	141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA 316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU 318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE 371 NAPOMENA O UVJETIMA PRISTUPA, KORIŠTENJA I REPRODUKCIJE
Trenutna lokacija i oznaka	324 NAPOMENA O IZVORNIKU 325 NAPOMENA O REPRODUKCIJI 335 LOKACIJA ORIGINALA/ REPRODUKCIJE 371 NAPOMENA O UVJETIMA PRISTUPA, KORIŠTENJA I REPRODUKCIJE
Ostale značajke rukopisa	Sva ostala polja UNIMARC formata za koje katalogizator smatra da bi bila korisna za opis rukopisa

Tablica 12. Elementi opisa rukopisa prema *A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000*. i polja UNIMARC formata

Danas ne postoje međunarodna standardizirana pravila i propisi opisa rukopisa, već se za takve potrebe koriste određena lokalna pravila. Pun i detaljan opis rukopisa, kakve god on vrste bio, valja uključiti elemente koje Peter Beal navodi u svom djelu *A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000*. Te elemente, potrebne za katalogizaciju i opis rukopisa, bilo je potrebno pravdati sa UNIMARC formatom i pripadajućim mu blokovima, poljima i potpoljima kako bi se odgovorilo na pitanje da li su ti elementi dostatni za opis rukopisa ili pak UNIMARC format sadrži razgranatiju i detaljniju shemu za njihov opis.

Prvi element opisa rukopisa *Naslov* možemo izraziti kroz nekoliko polja UNIMARC formata, a to su slijedeća: *200 STVARNI NASLOVI I PODACI O ODGOVORNOSTI*, *304 NAPOMENA O STVARNOM NASLOVU I PODACIMA O ODGOVORNOSTI*, *312 NAPOMENA O SRODNIM NASLOVIMA*, *604 AUTOR/NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA* i *605 STVARNI NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA*. Element *Naslov* ne definira točno što bi naslov rukopisa točno trebao biti odnosno otkud bi se on trebao preuzimati, pa stoga imamo slobodu koristiti veći broj polja UNIMARC-a ukoliko to opis zahtjeva.

Element *Žanr ili vrsta dokumenta* također možemo pravdati sa nekoliko polja UNIMARC-a: *105 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE*

PUBLIKACIJE iz kojeg koristimo potpolja *Kodovi za oblik sadržaja* i *Kod za oblik književnog djela*; 106 *POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA – MATERIJALNA OBILJEŽJA* sa pripadajućim potpoljem *Oblik jedinice građe: Označitelj za medij*; 140 *POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA* sa potpoljima *Kod za oblik sadržaja* i *Kod za oblik književnog djela*; 606 *TEMATSKA PREDMETNA ODREDNICA* i 608 *OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO PREDMETNA ODREDNICA*.

Unutar elementa *Sadržaj* možemo navoditi slijedeća polja UNIMARC-a: 105 *POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE PUBLIKACIJE* sa pripadajućim potpoljem *Kodovi za oblik sadržaja*; 140 *POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA* i potpolje *Kod za oblik sadržaja* i 330 *KRATKI SADRŽAJ ILI SINOPSIS* unutar *Bloka napomena*.

Pojednostavljeni element *Autor* iz popisa elemenata Petera Beala, unutar UNIMARC formata možemo pronaći različite načine iskazivanja vrste autorstva. Polja 200 *STVARNI NASLOVI I PODACI O ODGOVORNOSTI* sa potpoljima *Prvi podatak o odgovornosti* i *Idući podaci o odgovornosti*; iz *Bloka napomena* imamo polja 304 *NAPOMENA O STVARNOM NASLOVU I PODACIMA O ODGOVORNOSTI* i 314 *NAPOMENA O PODACIMA O ODGOVORNOSTI*; unutar *Bloka sadržajne analize i bibliografske povijesti* možemo koristiti polja 600 *OSOBNNA PREDMETNA ODREDNICA*, 601 *KORPORATIVNA PREDMETNA ODREDNICA*, 602 *OBITELJSKO IME KAO PREDMETNA ODREDNICA* i 604 *AUTOR/NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA*; a iz *Bloka o odgovornosti* polja 700 *OSOBNNO IME – PRIMARNA ODGOVORNOST* i 702 *OSOBNNO IME – SEKUNDARNA ODGOVORNOST*.

Element *Materijal* također je poopćen element kojemu možemo dodijeliti velik broj UNIMARC-ovih elemenata. To su polja 140 *POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA* u kojemo bilježimo informacije o ilustracijama i o tome sadrži li jedinica građe vodeni znak; 141 *POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA* gdje bilježimo informacije o materijalu uveza, vrsti uveza, očuvanosti uveza i knjižnog bloka i podatak o privezu; 215 *MATERIJALNI OPIS* je polje u kojemu bilježimo oznaku građe, njen opseg i dimenzije i druge materijalne pojedinosti; unutar *Bloka napomena* iznimno su nam važna polja 307 *NAPOMENA O*

MATERIJALNOM OPISU, 316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU i 318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE (što je važno ukoliko je jedinici građe potreban proces konzervacije odnosno restauracije) i zadnje polje 608 *OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO PREDMETNA ODREDNICA* pomoću kojeg bi neko specifično materijalno obilježje moglo biti istaknuto i pretraživo korisniku.

Izdvajanje elementa *Vodeni znak* je pohvalno jer mu se time pridaje značaj kao jednom iznimno važnom dijelu opisa rukopisa što se u UNIMARC-ovim poljima iskazuje slijedeće: *140 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA* daje nam informaciju o postojanju vodenog znaka; polje *307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU* može biti mjesto gdje dajemo još informacija o vodenom znaku; polje *316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU* namjenjeno je upravo opisu stare i rijetke građe; polje *318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE* služi konzervatoru i restauratoru da ih upozori na postojanje vodenog znaka ukoliko treba primijeniti postupke zaštite na opisivani primjerak i polje *610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE* koje možemo iskoristiti za pretraživanje vodenog znaka.

Element *Identitet rukopisa*, po kojemu možemo prepoznati autora ili pisara po načinu njihovog rukopisa ili prema spominjanju imena, pravdamo slijedećim UNIMARC-ovim elementima: *210 IZDAVANJE, RASPAČAVANJE ITD.* preko potpolja *Nakladnik i/ili raspačavatelj i Proizvođač*; polja *300 OPĆA NAPOMENA*; polje *307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU* za opis nečijeg rukopisa odnosno načina pisanja jedinstvenog za određenu osobu i polje *610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE*.

Element *Vrsta pisma* možemo opisati UNIMARC-ovim elementima iz *Bloka napomena* kroz polja *300 OPĆA NAPOMENA* i *307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU*; a ukoliko želimo da vrsta pisma bude pretraživa, možemo je upisati u polje *610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE*. Ista UNIMARC-ova polja možemo primijeniti na element *Posebnosti ili karakteristična obilježja pisma*, samo što taj element zahtjeva veći broj podataka za korisnika.

Veličina lista ili format, Foliacija ili paginacija, Ukupan broj listova, stranica ili pergamene i Izgled stranice elementi su opisa rukopisa kojima možemo pridružiti slijedeće UNIMARC elemente: polje *215 MATERIJALNI OPIS* i dva polja iz *Bloka napomena*: *307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU* i *316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU*.

Dekoracije, ilustracije i iluminacije element je koji se može iskazati kroz nekoliko UNIMARC polja. U *105 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE PUBLIKACIJE* imamo kod za ilustracije, unutar polja *140 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – OPĆA OBILJEŽJA* možemo koristiti potpolja koja se odnose na ilustracije knjiga, tabli i tehnika ilustracija; u polju *141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA* možemo kroz potpolje *Posebna svojstva uveza* istaknuti dekoracije ukoliko one postoje; *215 MATERIJALNI OPIS* kao univerzalno polje za prikaz materijalnih pojedinosti jedinice građe; iz *Bloka napomena* možemo koristiti polja *307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU* i *316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU*; te zadnje polje koje može koristiti prikazu ovog elementa u UNIMARC formatu je polje *608 OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO PREDMETNA ODREDNICA* kako bi ono bilo pretraživo korisniku.

Kolacija je element koji možemo iskazati slijedećim UNIMARC-ovim elementima: *141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA* kroz potpolje *Posebna svojstva primjerka*; polje *215 MATERIJALNI OPIS*; novo polje iz ažuriranja UNIMARC-a iz 2012. godine: *251 ORGANIZACIJA I UREĐENJE JEDINICE GRAĐE* u kojemu možemo iskazati način na koji je rukopis strukturiran; te dva polja iz *Bloka napomena* *300 OPĆA NAPOMENA* i *316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU* za navođenje ostalih podataka vezanih uz kolaciju.

Uvez je element iznimno bitan za opis rukopisa, a podatke o njemu kroz UNIMARC format možemo iskazati kroz polje *141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA* gdje iskazivamo materijal i vrstu uveza, kao i njegovu očuvanost; polje *215 MATERIJALNI OPIS* također može sadržavati neke informacije o uvezu, a neke podatke možemo iskazati i u polju *316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU*, dok u polju *318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE* možemo dati konzervatorima i restauratorima do znanja u kojemu je stanju uvez i koje se mjere trebaju poduzeti kako bi se on sačuvao od daljnjeg propadanja.

Element *Provenijencija* iskazujemo kroz UNIMARC-ova polja *317 NAPOMENA O POVIJESTI PRIMJERKA* i nova polja koja su dio *Bloka podataka o odgovornosti*: *703, 713,*

723 – *PROVENIJENCIJA ILI VLASNIŠTVO*, bilo da se ono odnosi na osobu, korporaciju ili obitelj.

Element *Stanje rukopisa* možemo iskazati kroz brojna UNIMARC polja: *141 POLJE KODIRANIH PODATAKA: STARE OMEĐENE PUBLIKACIJE (ANTIKVARNE) – POSEBNA SVOJSTVA PRIMJERKA* gdje spominjemo informaciju o očuvanosti primjerka bilo da se ono odnosi na knjižni blok ili na uvez; *316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU* gdje također možemo zabilježiti neki podatak o stanju opisivanog rukopisa; *318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE* kao iznimno važno polje za iskazivanje stanja rukopisa stručnjacima koji se trebaju za njih zbirnuti kroz postupke zaštite i novo polje *371 NAPOMENA O UVJETIMA PRISTUPA, KORIŠTENJA I REPRODUKCIJE* gdje možemo iznijeti podatke može li se, tko može i na koji način koristiti rukopis koji nije u odličnom stanju.

Element *Trenutna lokacija i oznaka* iskazujemo slijedećim UNIMARC-ovim elementima, svi iz *Bloka o napomenama*: *324 NAPOMENA O IZVORNIKU*, *325 NAPOMENA O REPRODUKCIJI* ukoliko korisnika zanima reprodukcija jedinice građe, *335 LOKACIJA ORIGINALA/ REPRODUKCIJE* i *371 NAPOMENA O UVJETIMA PRISTUPA, KORIŠTENJA I REPRODUKCIJE*.

Općeniti element *Ostale značajke rukopisa* daju katalogizatoru određenu vrstu slobode da iskaže sve podatke o rukopisu koje on/ona smatra relevantnim i vrijednim zanimanja korisnika. Tako da se u tom elementu mogu primijeniti svi ostali elementi UNIMARC formata za opis rukopisa, koje smo prethodno izdvojili.

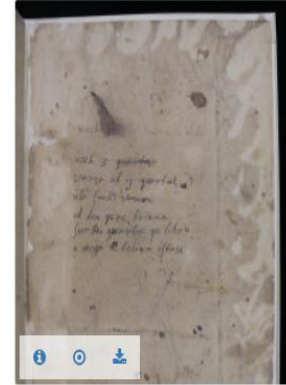
Ideja je da popis odnosno shema Elemenata opisa rukopisa preuzeta iz *A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000*. dostatna za jedan bogat i potpun opis rukopisa, čime ta shema opisa ima tendenciju da postane univerzalna u pristupu opisa rukopisa. Elementi su izraženi na jednostavan način, čime su oni bliski velikom broju korisnika, a opet kroz tu njihovu jednostavnost katalogizator ima slobodu detaljnijeg opisivanja rukopisa jer mu elementi ne nude striktna pravila o tome što bi u koji element trebalo bilježiti, kao što je to UNIMARC format postavio.

5.4. Primjeri katalogizacije

5.4.1. Glagoljska madrikula Bratovštine Gospe od Sedam žalosti 1729. – 1807. i 1858. – 1966.

Madrikula Gospe od Sedam žalosti, 1729.-1807. i 1858. - 1966. 📄

Naslov	Madrikula Gospe od Sedam žalosti, 1729.-1807. i 1858. - 1966.
Raspon godina zbirke	1729. - 1966.
Mjesto	Kali
Skriptorij	Župni ured Kali
(Raspon) godina	1729. - 1807., 1858. - 1966.
Broj stranica	96 stranica (+ 26 praznih listova)
Dimenzije	28,2 x 19,7 cm
Vrsta uveza	restaurirani originalni uvez ▼
Materijal uveza	koža ▼
Vrsta medija	papir, općenito ▼
Vodeni znak	papir sadrži vodeni znak ▼
Privez	pojedinačna jedinica ▼
Organizacija	Rukopis je dio zbirke glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije koju je prikupio don Pavao Kero. U zbirci se nalaze glagoljski rukopisi, uglavnom arhivsko gradivo, pronađeni u župama Zadarske nadbiskupije.
Kôd za namjenu	odrasla, ozbiljna ▼
Prijašnji vlasnik	Župni ured Kali ▼
Oblik/žanr i/ili materijalna obilježja kao predmetna odrednica	Madrikula bratovštine ▼
Pisar	Pisar: Nižić, Miho (1717. - 3. 11. 1777.) ▼
Pristupnica prema mjestu i datumu izdavanja, izvedbe itd.	Kali ▼
Napomena	Original
Napomena	Naslov u Popisu glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije (Kero, P., 2015.): Glagoljska madrikula Bratovštine Gospe Sedam žalosti 1729. - 1807. i 1858. - 1966.
Pismo	Kurzivna glagoljica do 1807., kada je Bratovština bila ukinuta (ponovo uspostavljena 1858.), a do konca latinica.
Očuvanost primjerka - knjižni blok	restauriran ▼
Očuvanost primjerka - uvez	restauriran ▼
Napomena o srodnim naslovima	Oznaka u sklopu projekta digitalizacije Kali_20.9
Napomena	Podaci o pisaru preuzeti su iz rukopisnog Biografskog leksikona svećenika Zadarske nadbiskupije: 18. - 20. st. (Građa)
Provenijencija	Doneseno iz Župnog ureda Kali u Arhiv Zadarske nadbiskupije
Napomena	Konzervirano, restaurirao i uvezano
Bibliografija	Navedeno u Popisu glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije / Pavao Kero, Zadar, 2015. Str. 33. V.D. Cvitanović, Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji. // Starine 42 (1949). Dostupno na: dizbi.hazu.hr/object/view/1439
Napomena o reprodukciji	Digitalizirano u sklopu projekta "Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom", (Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Hrvatska i Vestigia institut za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu, Austrija), Digitalna reprodukcija primjerka koji se čuva u Arhivu zadarske nadbiskupije pod signaturom: HR-DAZD-13: Bratovštine, Madrikula Bratovštine Gospe Sedam žalosti 1729. - 1807. i 1858. - 1966. Oznaka u sklopu Projekta DIT_UNIZD - Pisana baština zadarskog i šibenskog područja: Kali_20.9
Sadržaj	Sadržaj: 17 kapitula, popis braće, gozbe, dražbe.
Lokacija originala/reprodukcije	Arhiv Zadarske nadbiskupije. Stalna izložba crkvene umjetnosti. Vlasništvo Župnog ureda Kali.
Jezik	hrvatski ▼
Zemlja izdavanja	Hrvatska ▼
Uvjeti pristupa, korištenja i reprodukcije	Izvornik dostupan uz prethodnu najavu. Elektronička inačica dostupna za osobnu uporabu i istraživački rad. Reproduciranje zabranjeno. Izrada digitalnih reprodukcija na zahtjev.
Jurisdikcija	Arhiv Zadarske nadbiskupije
Baza	Bibliografski zapisi ▼
Sadrži vodeni znak	 Slovo S- kontramarka - trollist 📄
Sadrži vodeni znak	 Krug - golubica stoji na jajima - omeđen s tri trollista 📄
	 http://pisanabastina.unizd.hr/?object=info&id=12945

Slika 1. Kali_20.9

U izradi kataložnog opisa rukopisa Glagoljska madrikula Bratovštine Gospe Sedam žalosti 1729. – 1807. i 1858. – 1966. za bibliografski katalog projekta *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom* koristi se prvenstveno UNIMARC format sa novim poljima i potpoljima iz ažuriranja formata 2012. godine, kao i Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije, Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9 i Guidelines or Archives: UNIMARC Guidelines no. 10 (radni nacrt smjernica). Dodana su i neka nova polja u sustav Indigo kako bi to pomoglo pri opisu rukopisa, kao i povezivanja zapisa. Oznaka ovog rukopisa u sklopu projekta digitalizacije je Kali_20.9.

Unutar *Oznake zapisa i popisa polja podataka* i *Bloka za identifikaciju* odabiremo slijedeća potpolja: za *Stanje zapisa* odabiremo n = novi zapis; pod *Vrstu zapisa* stavljamo b = tekstualna građa, rukopis; *Bibliografska razina* je m = omeđena publikacija; *Oblik kataložnog zapisa* je nova vrijednost x = odredbe ISBD-a se ne mogu primijeniti na vrstu građe (neobjavljeni izvori). Dodana polja u ovom dijelu koja koristimo u Indigo sustavu, a nisu dio UNIMARC formata su *Baza* gdje odabiremo vrijednost Bibliografski zapisi što povezuje zapis sa bazom bibliografskih zapisa, te polje *Sadrži vodeni znak* gdje odabiremo dva vodena znaka koja su unutar ovog rukopisa i povezujemo tako ovaj zapis sa bazom vodenih znakova. Rukopis sadrži dva vodena znaka a to su: *Slovo S – kontramarka – trolist* i *Krug – golubica stoji na jajima – omeđen s tri trolista*. Tako nešto će sigurno zanimati filigranologa kada bude pretraživao rukopise u potrazi za vodenim znakovima, stoga je ovo polje i stvaranje veza prema bazi vodenih znakova od iznimne vrijednosti za ovaj projekt.

U Bloku kodiranih informacija koristimo slijedeća potpolja: *Vrsta godine izdavanja* gdje odabiremo novu vrijednost l = raspon godina zbirke i pod *Godinu 1* pišemo prvu godinu početka proizvodnje rukopisa, dok pod *Godinu 2* pišemo zadnju godinu proizvodnje rukopisa; kao *Kod za namjenu* odabiremo k = odrasla, ozbiljna; *Kod službene publikacije* d = mjesna (općinska itd.) zbog prirode madrikule bratovštine kao djela; *Jezik katalogiziranja* kao obavezno potpolje gdje odabiremo hrvatski; *Pismo stvarnog naslova* je zz = druga pisma; *Jezik teksta, zvučne snimke itd.* je hrvatski; *Zemlja izdavanja* gdje odabiremo vrijednost Hrvatska; kako rukopis nije ilustriran odabiremo vrijednost y = publikacija nije ilustrirana (Upotrebljava se samo jednom, tj. y####) unutar potpolja *Kodovi za ilustracije*; unutar potpolja *Kodovi za oblik sadržaja* odabiremo vrijednosti z = drugo; *Kod za oblik književnog teksta* u kojemu odabiremo polje y = nije književni tekst; *Biografski kod* za ovaj rukopis vrijedi y = nije biografija; unutar polja 106 za potpolje *Oblik jedinice građe: Označitelj za medij*

odabiremo vrijednost h = rukopis. U polju 140 preskačemo unošenje elemenata u potpolja vezana za ilustracija jer ih ovaj rukopis ne sadrži; u potpolju *Kod za oblik sadržaja* odabiremo vrijednost zz = drugo; unutar potpolja *Podloga – knjige* odabiremo vrijednost a = papir, općenito; *Kod za vodeni znak* je 1 = sadrži vodeni znak jer su unutar rukopisa pronađeni vodeni znakovi. Unutar polja 141 unosimo posebna svojstva primjerka, pa tako u potpolju *Kod za materijal uveza* odabiremo vrijednost b = koža; *Kod za vrstu uveza* zajedno sa vrijednošću k = restaurirani originalni uvez; *Kod za privez* je 0 = pojedinačna jedinica; *Kod za očuvanost primjerka – uvez – opća* sa vrijednošću g = restauriran i *Kod za očuvanost primjerka – knjižni blok – opća* isto sa vrijednošću g = restauriran.

Unutar *Bloka glavnog opisa* koriste se slijedeća polja i potpolja za opis ovog rukopisa: potpolje *Glavni stvarni naslov* unutar kojeg pišemo naslov iz protokola koji je dio projekta digitalizacije u kojemu se slijedi arhivsko načelo nenavođenja pisma u naslovu, pa je stoga stvarni naslov ovog rukopisa *Madrikula Bratovštine Gospe Sedam žalosti, 1729. – 1807. i 1858. – 1966.*; unutar novog potpolja *Raspon godina zbirke* navodimo prvu i zadnju godinu rukopisa znači 1729. – 1966. je raspon godina ovog rukopisa; u polju 210 *Izdavanje, raspačavanje itd.* odabiremo indikator 2 i vrijednost 1 = Djelo nije objavljeno ili javno raspačano što vrijedi za sve rukopise; u potpolju *Mjesto izdavanja* odabiremo vrijednost Kali; kao *Nakladnik i/ili raspačavatelj* navodimo Župni ured Kali; u potpolje *Godina izdavanja i/ili raspačavanja* pišemo onako kako je rukopis nastajao, znači 1729. – 1807. i 1858. – 1966.. Unutar polja *Materijalni opis* odabiremo potpolje *Posebna vrsta građe i opseg* gdje navodimo vrijednosti za opseg rukopisa koji iznosi 96 stranica (+ 26 praznih listova), te *Dimenzije* rukopisa koje iznose 28,2 x 19,7 cm. U novom polju 251 *Organizacija i uređenje jedinice građe* u kojoj u potpolju *Organizacija* navodimo informacije o zbirci koju opisujemo, a ono što upisujemo je slijedeće: Rukopis je dio zbirke glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije koju je prikupio don Pavao Kero. U zbirci se nalaze glagoljski rukopisi, uglavnom arhivsko gradivo, pronađeni u župama Zadarske nadbiskupije.

U *Blok napomena* i polje *Opća napomena* navodimo da je jedinica građe koju opisujemo original. Unutar polja *Napomena o stvarnom naslovu i podacima o odgovornosti* koristimo za navođenja naslova rukopisa u drugim izvorima što u ovom slučaju vrijedi: Naslov u Popisu glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije (Kero, P., 2015.): Glagoljska madrikula Bratovštine Gospe Sedam žalosti 1729. – 1807. i 1858. – 1966. U polju *Napomena o materijalnom opisu* gdje navodimo informaciju o pismu, a ona je u ovom slučaju preuzeta iz Popisa glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije i glasi: Kurzivna glagoljica do 1807., kada

je Bratovština bila ukinuta (ponovo uspostavljena 1858.), a do konca latinica. U polju *Napomena o srodnim naslovima* navodimo slijedeće: Oznaka u sklopu projekta digitalizacije Kali_20.9. Slijedi polje *Napomena o podacima o odgovornosti* u kojemu navodimo otkud smo preuzeli podatak o pisaru što je u ovom slučaju: Podaci o pisaru preuzeti su iz rukopisnog Bibliografskog leksikona svećenika Zadarske nadbiskupije: 18. – 20. st. (Građa). U *Napomeni o povijesti primjerka* navodimo slijedeće: Doneseno iz Župnog ureda Kali u Arhiv Zadarske nadbiskupije. Zatim u polju *Napomena o postupcima zaštite* navodimo da je ovaj rukopis konzerviran, restauriran i uvezen, sa pripadajućim potpoljima *Vrijeme (datum) postupka* što je 2006. godina, potpolje *Mjesto postupka* što je Zagreb i potpolje *Izvršitelj* Središnji laboratorij za konzervaciju i restauraciju Hrvatskog državnog arhiva. Unutar polja *Napomena o kazalima/sažecima/bibliografskim bilješkama u drugim izvorima* navodimo slijedeće: Navedeno u Popisu glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije / Pavao Kero. Zadar, 2015. str. 33.; V.D.Cvitanović Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji. // Starine 42 (1949). Dostupno na: dizbi.hazu.hr/object/view/1439. Polje *Napomena o reprodukciji* opisuje dostupnu reprodukciju originala rukopisa kojega opisujemo, a navodimo slijedeće: Digitalizirano u sklopu projekta „Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19.st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom“, (Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Hrvatska i Vestigia institut za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu, Austrija). Digitalna reprodukcija primjerka koji se čuva u Arhivu zadarske nadbiskupije pod signaturom: HR-DAZD-13: Bratovšine, Madrikula Bratovštine Gospe Sedam žalosti 1729. - 1807. i 1858. - 1966. Oznaka u sklopu Projekta DIT_UNIZD - Pisana baština zadarskog i šibenskog područja: Kali_20.9. Slijedi polje *Kratki sadržaj ili sinopsis* u kojemu iz Popisa glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji preuzimamo slijedeći navod: Sadržaj: 17 kapitula, popis braće, gozbe i dražbe. U novom polju *Lokacija originala/reprodukcije* odabiremo indikator 1 sa vrijednošću 0 = Ustanova posjeduje izvornik i slijedećim potpoljima: *Identifikacija imatelja (naziv imatelja ili osobe koja posjeduje jedinicu)* gdje navodimo da je to Arhiv Zadarske nadbiskupije, Stalna izložba crkvene umjetnosi. Vlasništvo Župnog ureda Kali; zatim potpolje *Adresa* koja glasi Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar; potpolje *Zemlja* gdje biramo element Hrvatska i potpolje *Kontrolni broj* gdje navodimo slijedeće: Signatura: HR-AZDN-13: Bratovštine, Madrikula Bratovštine Gospe Sedam žalosti 1729. - 1807. i 1858. – 1966. Zadnje polje ovog bloka također je novo polje *Napomena o uvjetima pristupa, korištenja i reprodukcije* gdje prvo odabiremo indikator 1 sa vrijednošću 1 = Napomena o uporabi i reprodukciji, potpolje *Uvjeti pristupa, korištenja i reprodukcije* gdje navodimo slijedeće: Izvornik dostupan uz prethodnu

najavu. Elektronička inačica dostupna za osobnu uporabu i istraživački rad. Reproduciranje zabranjeno. Izrada digitalnih reprodukcija na zahtjev.; te potpolje *Jurisdikcija* gdje navodimo Arhiv Zadarske nadbiskupije.

U *Bloku za povezivanje* imamo polje *Inventar* koje ne pripada UNIMARC formatu, već je ono dodan u Indigo sustav kako bi mogli povezati kataložni zapis sa inventarnim zapisom.

U *Bloku sadržajne analize i bibliografske povijesti* ispunjavamo polje *Oblik, žanr i/ili materijalna obilježja kao predmetna odrednica* i odabiremo potpolje *Identifikator preglednog zapisa* gdje odabiremo vrijednost *Madrikula bratovštine*. U polju *Pristupnica prema mjestu i datumu izdavanja* odabiremo potpolje *Identifikator preglednog zapisa* i odabiremo vrijednost *Kali*.

Slijedi *Blok podataka o odgovornosti* u kojemu prvo ispunjavamo polje *Osobno ime – Sekundarna odgovornost* sa pripadajućim potpoljem *Identifikator preglednog zapisa* gdje pronalazimo vrijednost *Pisar: Nižić, Miho (1717. – 3.11. 1777.)* koji je za vrijeme nastajanja ovog rukopisa djelovao u župi Kali i time je on pisar ovog rukopisa, a nismo ga stavili u polje 200 jer se podatak o njegovoj odgovornosti ne nalazi na naslovnoj stranici rukopisa. U novo polje *Provenijencija ili vlasništvo za korporativno tijelo* odabiremo potpolje *Identifikator preglednog zapisa* sa vrijednošću *Župni ured Kali*, jer se rukopis prije no što je pohranjen u Arhivu Zadarske nadbiskupije bio u Župnom uredu Kali.

U *Bloku međunarodne upotrebe* odabiremo vrijednost *Arhiv Zadarske nadbiskupije* unutar polja *Ustanova koja posjeduje jednicu građe*. U polju *Lokacija i mjesna signatura* u potpolje *Identifikator ustanove* pišemo slijedeće: *Arhiv Zadarske nadbiskupije*. *Signatura: HR-AZDN-13: Bratovštine.*, a u potpolje *Adresa* navodimo adresu arhiva *Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar*. U polje *Elektronička lokacija i pristup* i potpolje *Jedinstveni identifikator jedinice građe (URI)* navodimo lokaciju kataložnog zapisa.

5.4.2. Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Sakramenta, 1675.

Madrikula Bratovštine sv. Sakramenta ⓘ

Naslov	Madrikula Bratovštine sv. Sakramenta
Raspon godina zbirke	1675. -
Mjesto	Kali
Skriptorij	Župni ured Kali
(Raspon) godina	1675 -
Broj stranica	130 str.
Dimenzije	29,5 x 20,5 cm
Vrsta uveza	preuvezano ▼
Materijal uveza	karton ▼
Vrsta medija	papir, općenito ▼
Vodeni znak	papir sadrži vodeni znak ▼
Privez	pojedinačna jedinica ▼
Organizacija	Rukopis je dio zbirke glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije koju je prikupio don Pavao Kero. U zbirci se nalaze glagoljski rukopisi, uglavnom arhivsko gradivo, pronađeni u Župama Zadarske nadbiskupije
Elektronička lokacija i pristup	http://pisanabastina.unizd.hr/admin/?object=info&id=12771
Kód za namjenu	odrasla, ozbiljna ▼
Signatura originala	Arhiv Zadarske nadbiskupije. Signatura: HR-DAZD- 13: Bratovštine
Prijašnji vlasnik	Župni ured Kali ▼
Oblik/žanr i/ili materijalna obilježja kao predmetna odrednica	Madrikula bratovštine ▼
Pristupnica prema mjestu i datumu izdavanja, izvedbe itd.	Kali ▼
Imatelj	Arhiv Zadarske nadbiskupije ▼
Napomena	Pisari: župnici Kali.
Pismo	Do godine 1813. (uklj.) pisana kurzivnom glagoljicom, do konca latinicom.
Očuvanost primjerka - knjižni blok	restauriran ▼
Očuvanost primjerka - uvez	restauriran ▼
Napomena o srodnim naslovima	Oznaka u sklopu projekta digitalizacije Kali_20.6
Napomena o opisivanom primjerku	Privez: fragment madrikule dviju bratovština, sv. Sakramenta i sv. Križa, Kali
Provenijencija	Doneseno iz Župnog ureda Kali u Arhiv zadarske nadbiskupije.
Napomena	Restaurirano
Bibliografija	Navedeno u: Civanović, Vladislav. Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj nadbiskupiji. // Starine 42(1965), str. 197 – 221. Br. 162 Dostupno na: http://dizbi.hazu.hr/object/view/zmr3c8agJA • Navedeno u: Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije / skupi i uredio Pavao Kero. Zadar: Sveučilište: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2015. Str. 32 • Ivica Vigato: „Jezik kaljskih glagoljskih matica krštenih u usporedbi s jezičnim osobitostima matičnih knjiga krštenih iz Kukljice, Preka i Sutomišćice“, Zbornik sa znanstvenog skupa Kali, u organizaciji Sveučilišta u Zadru, Općine Kali, Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru dana 25. i 26.9.2015., ur. Josip Faričić. • Grozdana Franov-Živković, „Povijesna demografija Kali na temelju glagoljskih matičnih knjiga, knjiga bratovština i popisa stanovništva od 16. do poč. 19. st. te tabelarnih matica iz 19. st.“, Zbornik sa znanstvenog skupa Kali, u organizaciji Sveučilišta u Zadru, Općine Kali, Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru dana 25. i 26.9.2015., ur. Josip Faričić.
Napomena o reprodukciji	Digitalizirano u sklopu projekta "Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom", (Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Hrvatska i Vestigia institut za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu, Austrija). Digitalna reprodukcija primjerka koji se čuva u Arhivu zadarske nadbiskupije pod signaturom: HR-DAZD-13: Bratovštine. Oznaka u sklopu Projekta DIT_UNIZD - Pisana baština zadarskog i šibenskog područja: Kali_20.6
Sadržaj	Sadržaj je vrlo zanimljiv za Bratovštinu, crkvu i selo.
Lokacija originala/reprodukcije	Nalazi se u Arhivu Zadarske nadbiskupije, Signatura: HR-DAZD- 13: Bratovštine
Jezik	hrvatski ▼
Zemlja izdavanja	Hrvatska ▼
Uvjeti pristupa, korištenja i reprodukcije	Korištenje u Knjižnici Arhiva Zadarske nadbiskupije uz prethodnu najavu. Digitalna reprodukcija može se koristiti u istraživačke svrhe. Nije dozvoljeno daljnje objavljivanje digitalne reprodukcije bez dozvole Arhiva Zadarske nadbiskupije.
Baza	Bibliografski zapisi ▼
Privezano	↑ Madrikula bratovština sv. Sakramenta i sv. Križa (fragment) ⓘ
Sadrži vodeni znak	↑ Kruna, zvijezda i mjesec ⓘ
Sadrži vodeni znak	↑ Slova M i P - kontramarka- trolist ⓘ
	http://pisanabastina.unizd.hr/?object=info&id=12771

Slika 2. Kali_20.6

U izradi kataložnog opisa rukopisa Glagoljska madrikula Bratovštine Sv. Sakramenta, 1675. za bibliografski katalog projekta *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom* koristi se prvenstveno UNIMARC format sa novim poljima i potpoljima iz ažuriranja formata 2012. godine, kao i Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije, Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9 i Guidelines or Archives: UNIMARC Guidelines no. 10 (radni nacrt smjernica). Dodana su i neka nova polja u sustav Indigo kako bi to pomoglo pri opisu rukopisa, kao i povezivanja zapisa. Oznaka ovog rukopisa u sklopu projekta digitalizacije je Kali_20.6.

Unutar blokova *Oznake zapisa i popisa polja podataka* i *Bloka za identifikaciju* odabiremo slijedeća potpolja: za *Stanje zapisa* odabiremo n = novi zapis; pod *Vrstu zapisa* stavljamo b = tekstualna građa, rukopis; *Bibliografska razina* je m = omeđena publikacija; *Hijerarhijska razina* je 0 = nema hijerarhijskog odnosa; *Oblik kataložnog zapisa* je nova vrijednost x = odredbe ISBD-a se ne mogu primijeniti na vrstu građe (neobjavljeni izvori). Dodana polja u ovom dijelu koja koristimo u Indigo sustavu, a nisu dio UNIMARC formata su *Baza* gdje odabiremo vrijednost *Bibliografski zapisi* što povezuje zapis sa bazom bibliografskih zapisa, te polje *Sadrži vodeni znak* gdje odabiremo dva vodena znaka koja su unutar ovog rukopisa i povezujemo tako ovaj zapis sa bazom vodenih znakova. Rukopis sadrži dva vodena znaka a to su: *Kruna, zvijezda i mjesec* i *Slova M i P – kontramarka – trolist*. Kao što je i prije bilo riječ, ovaj podatak iznimno je koristan za filigranologe, koji izučavaju vodene znakove.

U *Bloku kodiranih podataka* koristimo slijedeća polja i potpolja: u potpolje *Vrsta godine izdavanja* odabiremo novi element l = raspon godina zbirke. Kako ovaj rukopis ima samo jednu godinu navedenu, nju zapisujemo u potpolje *Godina 1*. *Kod za namjenu* je k = odrasla, ozbiljna. U potpolju *Kod službene publikacije* odabiremo y = nije službena publikacija. *Jezik katalogiziranja* je hrvatski, a pod *Pismo stvarnog naslova* odabiremo vrijednost zz = druga pisma. Kao *Jezik teksta, zvučne snimke itd.* navodimo hrvatski, te isto navodimo u potpolju *Jezik izvornog djela*. U polju *Zemlja izdavanja* odabiremo vrijednost Hrvatska. Kako rukopis nije ilustriran, u potpolju *Kodovi za ilustracije* odabiremo vrijednost y = publikacije nije ilustrirana (Upotrebljava se samo jednom, tj. y####). U potpolju *Kodovi za oblik sadržaja* odabiremo vrijednost w = religiozni tekst, a u potpolju *Kod za oblik književnog djela* odabiremo vrijednost y = nije književni tekst. Potpolje *Oblik jedinice građe: Označitelj za medij* biramo vrijednost h = rukopis. Kako smo već naveli da jedinica građe nema

ilustracije, nema potrebe da to ponovo navodimo u *Polju kodiranih podataka: Stare omeđene publikacije (antikvarne) – opća obilježja*, kao ni oblik sadržaja i oblik književnog djela. Ono što navodimo u tom polju su potpolje *Podloga – knjige* sa vrijednosti a = papir, općenito i potpolje *Kod za vodeni znak* sa vrijednosti 1 = papir sadrži vodeni znak. U slijedećem polju koristimo potpolja *Kod za materijalni uvez* sa pripadajućom vrijednošću f = karton, potpolje *Kod za vrstu uveza* sa vrijednošću b = preuvezano, potpolje *Kod za privez* sa vrijednošću 0 = pojedinačna jedinica. U oba potpolja *Kod za očuvanost primjerka – uvez – opća* i *Kod za očuvanost primjerka – knjižni blok – opća* odabiremo vrijednost g = restauriran.

U *Bloku glavnog naslova*, u potpolje *Glavni stvarni naslov* navodimo naslov rukopisa kakav smo naveli u protokolu projekta i on glasi *Madrikula Bratovštine sv. Sakramenta, 1675.* U polju *Izdavanje, raspačavanje itd.* odabiremo indikator 2 sa vrijednošću 1 = Djelo nije objavljeno ili javno raspačano, a u potpolju *Mjesto izdavanja i/ili raspačavanja* pišemo Kali, a kao *Nakladnika i/ili raspačavatelja* Župni ured Kali. U potpolju *Godina izdavanja* navodimo samo godinu 1675., jer nam je ona jedina poznata. U polje *Materijalni opis* unutar potpolja *Posebna oznaka građe i opseg* navodimo 130 str., a u potpolje *Dimenzije* vrijednost 29,5 x 20,5 cm. U novo polje *Organizacija i uređenje jedinice građe*, unutar potpolja *Organizacija* navodimo slijedeće: Rukopis je dio zbirke glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije koju je prikupio don Pavao Kero. U zbirci se nalaze glagoljski rukopisi, uglavnom arhivsko gradivo, pronađeni u župama Zadarske nadbiskupije.

U *Bloku napomena*, prvo polje koje koristimo za ovaj rukopis je *Napomena o stvarnom naslovu i podacima o odgovornosti* gdje navodimo da su pisari župnici iz mjesta Kali. U *Napomenu o materijalnom opisu* navodimo slijedeće: Do godine 1813. (uklj.) pisana kurzivnom glagoljicom, do konca latinicom. U polje *Napomena o srodnim naslovima* navodimo oznaku rukopisa u sklopu projekta digitalizacije, što je Kali_20.6. Unutar *Napomene o opisivanom primjerku* navodimo slijedeće: Privez: fragment madrikule dviju bratovština, sv. Sakramenta i sv. Križa, Kali. U *Napomena o povijesti primjerka* navodimo da je rukopis donesen iz Župnog ureda Kali u Arhiv zadarske nadbiskupije. Unutar *Napomene o postupcima* navodimo podatak da je rukopis restauriran. Unutar *Napomene o kazalima/sažecima/bibliografskim bilješkama u drugim izvorima* navodimo slijedeće informacije: Navedeno u: Cvitanović, Vladislav. Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj nadbiskupiji. // *Starine* 42(1965), str. 197 – 221. Br. 162 Dostupno na: dizbi.hazu.hr/object/view/zmr3c8agjA; Navedeno u: Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije / skupi i uredio Pavao Kero. Zadar: Sveučilište: Stalna izložba crkvene

umjetnosti, 2015. str. 32; Ivica Vigato: „Jezik kaljskih glagoljskih matica krštenih u usporedbi s jezičnim osobitostima matičnih knjiga krštenih iz Kukljice, Preka i Sutomišćice“, Zbornik sa znanstvenog skupa Kali, u organizaciji Sveučilišta u Zadru, Općine Kali, Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru dana 25. i 26.9.2015., ur. Josip Faričić.; Grozdana Franov-Živković, „Povijesna demografija Kali na temelju glagoljskih matičnih knjiga, knjiga bratovština i popisa stanovništva od 16. do poč. 19. st. te tabelarnih matica iz 19. st.“, Zbornik sa znanstvenog skupa Kali, u organizaciji Sveučilišta u Zadru, Općine Kali, Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru dana 25. i 26.9.2015., ur. Josip Faričić. Unutar *Napomene o reprodukciji* navodimo slijedeće informacije: Digitalizirano u sklopu projekta "Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom", (Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Hrvatska i Vestigia institut za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu, Austrija). Digitalna reprodukcija primjerka koji se čuva u Arhivu zadarske nadbiskupije pod signaturom: HR-DAZD-13: Bratovštine. Oznaka u sklopu Projekta DIT_UNIZD - Pisana baština zadarskog i šibenskog područja: Kali_20.6. Unutar *Napomene o sadržaju* navodimo slijedeće: Sadržaj je vrlo zanimljiv za Bratovštinu, crkvu i selo, informacije koje smo preuzeli iz Popisa glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije. U novom polju *Lokacija originala/reprodukcije* u potpolju *Identifikacija imatelja (naziv imatelja ili osobe koja posjeduje jedinicu)* navodimo da je to Arhiv Zadarske nadbiskupije. Zadnje polje ovog bloka također je novo polje *Napomena o uvjetima pristupa, korištenja i reprodukcije* u čijem potpolju *Uvjeti pristupa, korištenja i reprodukcije* navodimo slijedeće: Korištenje u Knjižnici Arhiva Zadarske nadbiskupije uz prethodnu najavu. Digitalna reprodukcija može se koristiti u istraživačke svrhe. Nije dozvoljeno daljnje objavljivanje digitalne reprodukcije bez dozvole Arhiva Zadarske nadbiskupije.

Bloku za povezivanje sadrži polje *Inventar* koje ne pripada UNIMARC formatu, već je ono dodan u Indigo sustav kako bi mogli povezati kataložni zapis sa inventarnim zapisom. Kako privezi postoje unutar ovog rukopisa, to je potrebno naglasiti u polju *Privezano kroz* koje povezujemo ovaj zapis sa zapisom priveza.

U *Bloku sadržajne analize i bibliografske povijesti* ispunjavamo dva polja: polje *Oblik, žanr i/ili materijalna obilježja kao predmetna odrednica* i odabiremo potpolje *Identifikator preglednog zapisa* gdje odabiremo vrijednost *Madrikula bratovštine*. U polju *Pristupnica*

prema mjestu i datumu izdavanja odabiremo potpolje *Identifikator preglednog zapisa* i odabiremo vrijednost Kali.

Unutar *Bloka podataka o odgovornosti* ispunjavamo samo novo polje *Provenijencija ili vlasništvo za korporativno tijelo* gdje odabiremo vrijednost Župni ured Kali.

U *Bloku međunarodne upotrebe* unutar polja *Ustanova koja posjeduje jedinicu građe* odabiremo vrijednost Arhiv Zadarske nadbiskupije. U polje *Lokacija i mjesna signatura* i potpolje *Identifikator ustanove* unosimo slijedeće: Arhiv Zadarske nadbiskupije. Signatura: HR-DAZD- 13: Bratovštine, a u potpolje *Adresa istog polja*: Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar. U polje *Elektronička lokacija i pristupi*, potpolje *Jedinstveni identifikator jedinice građe (URI)* navodimo poveznicu prema kataložnom zapisu: <http://pisanabastina.unizd.hr/admin/?object=info&id=12771> .

Oba rukopisa su pisana na papiru, te je u oba tijekom pregleda uočeno da su na mnogima papirima vidljivi razičiti vodeni znakovi (u svakom rukopisu po dva različita vodena znaka). Vodeni znakovi su nam iznimno važni jer pomoću njih možemo znati kada je neki papir bio proizveden, jer je svaki vodeni znak karakterističan za određeno doba. Tijekom katalogizacije rukopisa bilo je potrebno zabilježiti podatak o postojanju vodenog znaka i povezati zapis sa zapisom vodenog znaka. Tu se prvenstveno mislilo na i ostvarilo potrebe filigranologa koji istraživaju vodene znakove i mogu nam uvelike doprinijeti sa svojim znanjem prilikom određivanja razdoblja proizvodnje papira i drugih informacija. Problem je što UNIMARC format ne propisuje pravila za opis vodenih znakova unutar rukopisa. Jedino što UNIMARC format propisuje vezano uz vodene znakove nalazi se u polju 140 *Polje kodiranih podataka: stare omeđene publikacije (antikvarne) – opća obilježja* i pripadajućem potpolju *Kod za vodeni znak* gdje katalogizator bilježi podatak o tome da li papir sadrži ili ne sadrži vodeni znak. Kako bi se nazivi tih vodenih znakova naveli, u Indigo sustavu dodano je polje *Sadrži vodeni znak* sa pripadajućim poenicama prema zapisima vodenih znakova koji se nalaze unutar rukopisa kojeg opisujemo.

Rukopis sa oznakom Kali_20.6 sadrži privez, odnosno fragment dviju bratovština sv. Sakramenta i sv. Križa iz mjesta Kali. Odnos među zapisom rukopisa i zapisom priveza, odnosno fragmenta je prikazan i oni su međusobno povezani kroz stvaranje veze služeći se pri tom UNIMARC-ovim poljem 481 *Privezano*. Postojanje priveza je iskazano i kroz polje 141 *Polje kodiranih podataka: stare omeđene publikacije (antikvarne) – posebna svojstva primjerka* i pripadajuće potpolje *Kod za vrstu uveza* i vrijednost b = preuvezano. Međutim

problematika fragmenata ne može se riješiti kroz UNIMARC format stoga bi prilikom njihovog opisa trebalo u suradnji sa informatičara stvoriti novu bazu za fragmente. Za priveze treba omogućiti iskazivanje svih veza rukopisa tijekom povijesti među zapisima prilikom katalogizacije, što ponekad može biti veoma kompleksan posao.

Rukopisi Kali_20.9 i Kali_20.6 digitaliziranih na projektu *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom* opisani su pomoću elemenata iz UNIMARC bibliografski formata, Smjernica za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne), Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9 i Guidelines for Archives: UNIMARC Guidelines no. 10. Koristeći navedeni format i njegove smjernice moguće je izraditi jedan kvalitetan opis rukopisa, a uz to i ponuditi korisniku da pregledava digitaliziranu inačicu građe. Posebice mogu biti zadovoljni filigranolozi koji na raspolaganju imaju i bazu vodenih znakova iz projekta digitalizacije. Trebalo bi razmisliti o mogućoj budućoj suradnji katalogizatora i filigranologa zbog pomoći pri pružanju korisnih informacija i daljnim istraživanjima rukopisa. Naravno, opis rukopisa zadovoljava potrebe i drugih vrsta korisnika čime se i ostvaruje njegov cilj. Međutim, još uvijek postoji potreba za standardizacijom opisa rukopisa, posebice njegovih dijelova kao što su fragmenti i vodeni znakovi za čiji opis UNIMARC formatne propisuje pravila, što otvara probleme za neka buduća istraživanja.

6. Zaključak

Kulturna baština predstavlja bogatstvo naroda i prostora na kojemu se nalazi. Potrebno ju je čuvati i prenositi na druge generacije kako bi se stvorila svijest o kulturnom identitetu. Važan segment kulturne baštine je i promocija, kojom se može ostvariti i ekonomska profit, posebice kroz kulturni turizam. Za promociju, ali i zaštitu kulturne baštine važni su projekti digitalizacije, čiji broj konstantno raste. Građa koja se njima obuhvaća najčešće je ona iz zavičajnih zbirki, ali tu su i mnoge druge. Brojne su prednosti koje digitalizacija može pružiti baštinskim ustanovama stoga takve projekte treba poticati. Posebice to treba biti jasno financijerima koji trebaju prepoznati važnost i isplativost projekata digitalizacije. Ako uzmemo trenutnu situaciju porasta broja projekata digitalizacije u obzir i pretpostavimo da će se pozitivan rast nastaviti u budućnosti, možemo biti zadovoljni sa onim što imamo i veseliti se onom što će tek biti.

Digitalna humanistika nam je važna kad pričamo o ostvarenju projekta digitalizacije. Ona okuplja razne stručnjake koji svojim znanjem i iskustvom uvelike doprinose znanosti. Iznimno je važno prepoznati njihove kvalitete i uključiti ih u projekt digitalizacije kako bi se pridonijelo njegovoj uspješnosti, kvaliteti i ostvarenju ciljeva. Važno je uostalom imati i tehničku opremu i računalne programe koji se koriste tijekom cijelog projekta, ali i programska i informacijska rješenja koja omogućuju dugoročno očuvanje digitalizirane građe. Također je važno slijediti međunarodne standarde te lokalna, nacionalna i međunarodna pravila vezana uz sve dijelove projekta. Osobito pri tome treba izdvojiti katalogizaciju koja osigurava pretraživost i vidljivost digitaliziranog sadržaja kroz korištenje sheme metapodataka u opisu i izradi kataložnog zapisa.

Rukopise, kao osjetljivu vrstu građe potrebno je digitalizirati kako bi ju se zaštitilo, ali i učinilo vidljivom korisnicima. Stoga je sve više projekata čiji je cilj istraživanje, digitalizacija, registracija ili katalogizacija zbirki rukopisa. U knjižničarstvu se javlja potreba za ujednačavanjem elemenata opisa rukopisa. Ta potreba za standardizacijom opisa rukopisa u knjižničnoj zajednici uključuje i promišljanja o obuhvaćanju i arhivističkih standarda i normi kako bi se opisom mogli obuhvatiti svi rukopisi, neovisno u kojoj su ustanovi smješteni. To je osobito vidljivo u projektima digitalizacije koji za cilj imaju digitalizirati i virtualno okupiti rukopise, neovisno o ustanovi/ustanovama u kojima su rukopisi smješteni. Stoga je poseban cilj standardizacije opisa rukopisa pomiriti knjižničarski i arhivski opis u sustavima namijenjenim za opis rukopisa.

Standardi i pravila koji su se dosada koristili prilikom opisa rukopisa su: ISBD(A) : Međunarodnog standarda bibliografskog opisa starih omeđenih publikacija (antikvarnih) kojega danas zamjenjuje objedinjeno izdanje ISBD standarda; UNIMARC bibliografski format (zajedno sa ažuriranjima formata) i Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne), što je danas upotunjeno smjericama Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9 i Guidelines for Archives: UNIMARC Guidelines no. 10 (radni nacrt smjernica). Navedeni UNIMARC i pripadajuće smjernice koriste se za opis rukopisa u sklopu projekta digitalizacije *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom*. Cilj ovog rada bio je da se istražu elementi navedenog formata i smjernica i da se pomoću njih stvori shema metapodataka za opis rukopisa. Svrha toga je bila istražiti mogućnost opisa rukopisa pomoću UNIMARC formata. Metoda rada je mapiranje elemenata iz UNIMARC formata, a uzorak istraživanja su dva rukopisa iz mjesta Kali na otoku Ugljanu koja su obuhvaćena projektom digitalizacije i na njih primijeniti shemu metapodataka za opis rukopisa.

Izrađena shema metapodataka za opis rukopisa može se primijeniti za opis rukopisa, pri tom pružajući detaljan opis sa svim značajkama opisivanog rukopisa. Odabrani elementi UNIMARC formata zajedno sa svojim smjericama i ažuriranjima polja mogu se koristiti kao standardizirani format prilikom opisa rukopisa unutar projekta digitalizacije. Tamo gdje UNIMARC ne nudi rješenje, moguće je dodavati elemente opisa unutar sustava kako bi se riješio problem opisa na koji smo naišli. Prvenstveno se tu misli na opis vodenih znakova i fragmenata za koje UNIMARC format ne nudi rješenje za njihov opis, čemu bi se trebalo posvetiti i istražiti tu problematiku u budućnosti.

7. Literatura

1. Beal, Peter. A Dictionary of English Manuscript Terminology: 1450 – 2000. Oxford: Oxford University Press, 2008.
2. Clemens, Raymond; Graham, Timothy. Introduction to manuscript studies. Ithaca, London : Cornell University Press, 2007.
3. IFLA UNIMARC Core Activity. Guidelines for Archives: UNIMARC Guidelines no.10 (Draft 3rd version), 2016.
4. ISBD: međunarodni standardni bibliografski opis: objedinjeno izdanje / preporučila Skupina za pregled ISBD-a, odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.
5. ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) 1. hrv. izd. (prema 2. prerađenom izd. izvornika). Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.
6. Jurić, Šime. Stara i rijetka građa. // Seminar Standardiziranje kataložne obrade stare i rijetke tiskane građe: Zagreb, 10-11. prosinca 1992. / uredila Tinka Katić. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1993. Str. 1-7.
7. Katić, Tinka. Primjena formata UNIMARC pri katalogiziranju starih knjiga: praksa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 39, 3-4 (1996), str. 31-50.
8. Katić, Tinka. Stara knjiga: bibliografska organizacija informacija. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007.
9. Katić, Tinka; Willer, Mirna. Retrospektivna katalogizacija u Zbirci starih i rijetkih knjiga Nacionalne i sveučilišne biblioteke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 36, 1-4 (1993), str. 1-32.
10. Kodeks. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32207> (2017-12-18)
11. Naslovnica – Hrvatska kulturna baština – Nacionalni program digitalizacije online – Ministarstvo kulture. URL: <http://www.kultura.hr/> (2017-12-08)

12. Manuscripts: UNIMARC Guidelines no. 9. IFLA, 2014. URL: https://www.ifla.org/files/assets/uca/publications/unimarc_guidelines_manuscripts.pdf (2017-12-09)
13. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – KULTURNA BAŠTINA. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> (2017-12-08)
14. Pisana baština: portal digitalizirane hrvatske pisane baštine zadarsko-šibenskog područja. URL: <http://pisanabastina.unizd.hr/> (2018-01-15)
15. Radovčić, Marija; Barbarić, Ana. ISBD – od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4 (2013), str. 203-226.
16. Renhart, Erich; Tomić, Marijana. Digitalizacija, bibliografska obrada, istraživanje i komuniciranje zadarske pisane baštine. // 20. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / gošće urednice Mirna Willer i Dubravka Osrečki Jakelić. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2017. Str. 222 – 267.
17. Rukopis. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53694> (2017-12-08)
18. Rukopis. Hrvatski leksikon. URL: <https://www.hrleksikon.info/definicija/rukopis.html> (2017-12-08)
19. Smjernice za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije (antikvarne) / [prevela i hrvatske primjere izradila Tinka Katić ; stručna redakcija Mirna Willer]. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2000. URL: <http://www.nsk.hr/e-izdanja/430305116.htm> (2017-11-27)
20. Šapro – Filipović, Marica. Masovna digitalizacija knjiga: utjecaj na knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011), str. 216-250.
21. Šojat – Bikić, Maja. Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. // Muzeologija: zbornik za muzejsku problematiku, 50 (2013), str. 17-516.
22. Terras, Melissa. Digitisation and Digital Resources in the Humanities. // Digital Humanities in Practice / uredile Claire Warwick, Melissa Terras, Julianne Nyhan. London: Facet Publishing and UCL Digital Humanities Centre. Str. 47. – 71.

23. Tomić, Marijana. Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom: opis projekta. URL: <http://pisanabastina.unizd.hr/?object=info&id=12832> (2018-01-15)
24. Tomić, Marijana. Hrvatskoglagoljski brevijari: na razmeđu rukopisne i tiskarske tradicije. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.
25. Tomić, Marijana. Stara i rijetka građa u digitalno doba : je li povjesničarima knjige dovoljan bibliografski opis? // Pančevačko čitalište 18(2011). Str. 22. URL: http://www.citaliste.rs/casopis/br18/tomic_marijana.pdf (2017-11-25)
26. UNIMARC : bibliografski format / [autoriziran prijevod IFLA[i.e.] International Federation of Library Associations and Institutions; hrvatski prijevod formata iz 1999. osuvremenila Marijana Tomić. Zagreb:Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Zadar: Sveučilište u Zadru, 2009.

University of Zadar
Department of Information Sciences

Bibliographic description of manuscripts
Master's thesis

Student:

Marta Ivanović

Mentor:

doc.dr.sc. Marijana Tomić

Zadar, 2017.

Summary

Bibliographic description of manuscripts

Cultural heritage, as set of material and immaterial features of a nation, provides an identity of a particular people by means of which man understands his origin and past and by which he/she builds his/her future. Heritage institution such as archives, libraries and museums have important role in the preservation of cultural heritage. With the emergence of information and communication technologies, cultural heritage is transformed into a digital form, which provides various possibilities of communicating cultural heritage to heritage institutions. One of these possibilities is the project of digitization, enabling users to access archives, libraries and museums collections in digital environment. In order for these materials to be visible and searchable in digital environment, these materials need to have right metadata so that the user can easily find the subject of interest. Manuscripts are handwritten materials which makes them a special type of materials in heritage institution's collections. There are no standardize rules for manuscript description and therefore the purpose of this paper is to provide the guidelines for a manuscript description based on UNIMARC format and its associated guidelines through mapping of their elements. Examples of the manuscript description are part of the project Digitization, bibliographic description and research of texts written in Glagolitic, Cyrillic and Latin scripts until the end of 19th century in Zadar and Šibenik area. Research opens the issues of manuscript description; for example fragments and watermarks that are part of the manuscript and for which UNIMARC format does not prescribe rules for description.

Keywords: cultural heritage, digitization, cataloguing, metadata, manuscript

Prilozi

Prilog 1. Smjernice za opis rukopisa u sklopu projekta *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom*

5 Stanje zapisa	n = novi zapis	
6 Vrsta zapisa	b = tekstualna građa, rukopis	
7 Bibliografska razina	m = omeđena publikacija a = analitička jedinica c = sabrana djela	
8 Hijerarhijska razina		Potrebno omogućiti za povezivanje zapisa
9 Vrsta kontrole	a = arhivska	Metoda opisa i upravljanja građom u čijem je fokusu kontekstualna veza između jedinice građe i njene provenijencije.
18 Oblik kataložnog zapisa	x = ISBD se ne može primijeniti na vrstu građe (neobjavljeni izvori)	Oblik deskriptivne katalogizacije korišten u zapisu je u skladu sa drugim pravilima.
001 IDENTIFIKATOR ZAPISA		
100 OPĆI PODACI ZA OBRADU	\$a/8 Vrsta godine izdavanja l = raspon godina \$a/17-18 Kod za namjenu \$a/20 Kod službene publikacije \$a/22-24 Jezik katalogiziranja	Godina 1 sadržava najraniju godinu proizvodnje jedinice građe u zbirci, a Godina 2 sadrži najkasniju godinu proizvodnje jedinice građe u zbirci.

	(obvezno) \$a/34-35 Pismo stvarnog naslova	
101 JEZIK JEDINICE GRAĐE	Indikator 1: 0 = publikacija na izvornom jeziku/jezicima djela 1 = publikacija je prijevod izvornog djela ili posrednog djela \$a = Jezik teksta, zvučne snimke itd. \$b = Jezik posrednog teksta kada publikacija ne sadrži prijevod izvornika \$c = Jezik izvornog djela	
102 ZEMLJA IZDAVANJA ILI PROIZVODNJE	\$a Zemlja izdavanja	
105 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA, OMEĐENE PUBLIKACIJE	\$a Kodirani podaci za omeđene publikacije \$a/0-3 Kodovi za ilustracije \$a/4-7 Kodovi za oblik sadržaja \$a/11 Kod za oblik književnog teksta	
106 POLJE KODIRANIH PODATAKA: TEKSTUALNA GRAĐA – MATERIJALNA OBILJEŽJA	\$a Oblik jedinice građe: Označitelj za medij: h = rukopis s = elektronička građa	

	<p>t = mikrofilm</p> <p>z = drugi oblici</p> <p>tekstualne građe</p>	
<p>140 POLJE KODIRANIH</p> <p>PODATAKA: STARE OMEĐENE</p> <p>PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) –</p> <p>OPĆA OBILJEŽJA</p>	<p>\$a Kodirani podaci za</p> <p>stare omeđene</p> <p>publikacije – Općenito</p> <p>\$a/0-3 Kodovi za</p> <p>ilustracije – knjiga</p> <p>\$a/4-7Kodovi za</p> <p>ilustracije – table</p> <p>\$a/8 Kod za ilustracije</p> <p>– tehnike</p> <p>\$a/9-16 Kod za oblik</p> <p>sadržaja</p> <p>\$a/17-18 Kod za oblik</p> <p>književnog djela</p> <p>\$a/20 Podloga – knjige</p> <p>\$a/21 Podloga – table</p> <p>\$a/22 Kod za vodeni</p> <p>znak</p>	
<p>141 POLJE KODIRANIH</p> <p>PODATAKA: STARE OMEĐENE</p> <p>PUBLIKACIJE (ANTI-KVARNE) –</p> <p>POSEBNA SVOJSTVA</p> <p>PRIMJERKA</p>	<p>\$a Kodirani podaci za</p> <p>stare omeđene</p> <p>publikacije – Posebna</p> <p>svojstva</p> <p>\$a/0-2 Kod za materijal</p> <p>uveza</p> <p>\$a/3 Kod za vrstu</p> <p>uveza</p> <p>\$a/4 Kod za privez</p> <p>\$a/5 Kod za očuvanost</p> <p>primjerka – uvez –</p> <p>opća</p> <p>\$a/6-7 Kod za</p>	

	<p>očuvanost primjerka – knjižni blok – opća</p> <p>\$b Posebna svojstva uveza</p> <p>\$c Razdoblje</p> <p>\$d Kod za očuvanost uveza – posebna oštećenja</p> <p>\$e Posebna svojstva knjižnog bloka</p> <p>\$f Kod za očuvanost knjižnog bloka – posebna oštećenja</p>	
<p>200 STVARNI NASLOVI I PODACI O ODGOVORNOSTI</p>	<p>\$a Glavni stvarni naslov</p> <p>\$e Podnaslov</p> <p>\$f Prvi podatak o odgovornost</p> <p>\$g Idući podatak o odgovornost</p> <p>\$j Raspon godina</p> <p>\$k Većinski dio raspona godina</p>	<p>\$a</p> <p>„Naslov preuzet sa/unutar originalnog rukopisa, najbolje sa naslovne stranice ili njene zamjene. Ukoliko nema naslova rukopisa, katalogizator dodjeluje naslov na temelju sadržaja rukopisa, postavljajući ga u uglate zgrade. Unutar projekta slijedimo arhivsko pravilo nenavođenja pisma u naslovu.“</p> <p>\$f</p> <p>„Ukazivanje na odgovornost osobe ili tijela čije se ime pojavljuje na rukopisu. Ukoliko ne postoji izjava ili potpis odgovorne osobe ili</p>

		<p>tijela, katalogizator treba dodijeliti podatak o odgovornosti ukoliko mu je poznat, postavljajući ga u uglate zgrade.“</p> <p>\$g „Ostali autori i imena unutar rukopisa, pisari“</p> <p>\$j „Vremenski period, koji se odnosi na stvaranje, spajanje i/ili održavanje i korištenje opisivane jedinice građe, kada je potreban za dio glavnog naslova“</p> <p>\$k „Većinski dio jedinice građe je nastao u određenom vremenskom periodu, a bitno se razlikuje od raspona godina“</p>
<p>210 IZDAVANJE, RASPAČAVANJE ITD.</p>	<p>Indikatori</p> <p>3. Indikator: podaci o redoslijedu izdavanja # Nije primjenjivo</p> <p>4. Indikator: vrsta puštanja o promet 1 Djelo nije objavljeno ili</p>	<p>\$a „mjesto proizvodnje rukopisa – ako je poznato“</p> <p>\$c „naziv proizvođača rukopisa (npr.skriptorij ili pisar) – ako je poznato“</p> <p>\$d „datum(i) ili razdoblje proizvodnje rukopisa“</p>

	<p>javno raspačano</p> <p>\$a Mjesto izdavanja i/ili raspačavanja</p> <p>\$c Nakladnik i/ili raspačavatelj</p> <p>\$d Godina izdavanja i/ili raspačavanja</p>	
215 MATERIJALNI OPIS	<p>\$a Posebna oznaka građe i opseg</p> <p>\$c Druge materijalne pojedinosti</p> <p>\$d Dimenzije</p>	<p>\$a „broj folija/stranica; broj stupaca (ako ih je više)“</p> <p>\$c „većinski materijal rukopisa, ostali fizički detalji“</p>
251 ORGANIZACIJA I UREĐENJE JEDINICE GRAĐE	<p>\$a Organizacija</p> <p>\$b Uređenje</p> <p>\$c Level</p>	<p>\$a „način na koji je opisivana građa podjeljena na manje jedinice</p> <p>\$b „opis uređenja jedinice građe unutar zbirke, npr. abecedno, kronološki itd.“</p> <p>\$c „pojam korišten za utvrđivanje hijerarhije, položaja opisivane jedinice građe“</p> <p>Unutar projekta uvijek koristimo slijedeći navod za \$a: Rukopis je dio zbirke glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije koju je prikupio don Pavao Kero.</p>

		U zbirci se nalaze glagoljski rukopisi, uglavnom arhivsko gradivo, pronađeni u župama Zadarske nadbiskupije.
300 OPĆA NAPOMENA	\$a Tekst napomene	\$a „priroda rukopisa: original, kopija, potpisan, prepisan“ „ostala relevantna svojstva koja nisu obuhvaćena drugim elementima“
302 NAPOMENA O KODIRANIM INFORMACIJAMA	\$a Tekst napomene	\$a „napomena o jeziku teksta, npr. kad je drukčiji od glavnog stvarnog naslova“
304 NAPOMENA O STVARNOM NASLOVU I PODACIMA O ODGOVORNOSTI	\$a Tekst napomene	\$a „napomena o prijevodu, izvoru stvarnog naslova“ Unutar projekta navodimo slijedeće: Naslov u Popisu glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije (Kero, P., 2015.): (NASLOV)
307 NAPOMENA O MATERIJALNOM OPISU	\$a Tekst napomene	\$a „Napomena se koristi da bi se navela vrsta pisma i druge značajke materijalnog opisa koje nisu ponuđene drugdje (npr. promjene formata prilikom preuvezivanja, konzervacije itd.)“

312 NAPOMENA O SRODNIM NASLOVIMA	\$a Tekst napomene	\$a „varijacije naslova“ Unutar projekta navodimo slijedeće: Oznaka u sklopu projekta digitalizacije MJESTO_OZNAKA
314 NAPOMENA O PODACIMA O ODGOVORNOSTI	\$a Tekst napomene	\$a „Napomena o odgovornosti koja nije zabilježena u polju 200“ Unutar projekta navodimo slijedeće: Podaci o pisaru preuzeti su iz rukopisnog Biografskog leksikona svećenika Zadarske nadbiskupije: 18. - 20. st. (Građa)
316 NAPOMENA O OPISIVANOM PRIMJERKU	\$a Tekst napomene	\$a „nedostajući listovi, druga foliacija, anotacije, karakteristike uveza itd.“
317 NAPOMENA O POVIJESTI PRIMJERKA	\$a Tekst napomene	\$a „donator ili izvor rukopisa, prethodni vlasnik itd.“ Unutar projekta navodimo slijedeće: Doneseno iz Župnog ureda (ime mjesta) u Arhiv Zadarske nadbiskupije
318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE	\$a Postupak \$b Utvrđivanje postupka \$c Vrijeme (datum)	Napomena koja se odnosi na konzervaciju, uglavnom se taj podatak nalazi unutar rukopisa na stražnjoj strani.

	<p>postupka</p> <p>\$d Razdoblje postupka</p> <p>\$e Izanredni postupak</p> <p>\$f Odobrenje</p> <p>\$h Nadležnost</p> <p>\$i Način postupka</p> <p>\$j Mjesto postupka</p> <p>\$k Izvršitelj</p> <p>\$l Stanje</p> <p>\$n Opseg</p> <p>\$o Vrsta jedinice</p> <p>\$p Napomena za osoblje</p> <p>\$r Napomena za korisnike</p> <p>\$u Jedinstveni identifikator jedinice građe (URI)</p>	
<p>321 NAPOMENA O KAZALIMA/ SAŽECIMA/BIBLIOGRAFSKIM BILJEŠKAMA U DRUGIM IZVORIMA</p>	<p>\$a Napomena o kazalima, sažecima, bibliografskim bilješkama</p>	<p>\$a „Spominjanje bibliografske bilješke prvog ili najbližeg tiskanog izdanja rukopisa; Bibliografska bilješka o rukopisu“</p> <p>Unutar projekta navodimo slijedeće: Navedeno u Popisu glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije / Pavao Kero. Zadar, 2015. Str 33. V.D. Cvitanović, Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji. // Starine 42 (1949). Dostupno</p>

		na: (web adresa)
324 NAPOMENA O IZVORNIKU	\$a Tekst napomene	\$a „Kada bibliografski zapis opisuje reprodukciju rukopisa“
325 NAPOMENA O REPRODUKCIJI	Indikatori 3. indikator: indikator izvornika/ reprodukcije 1 Opisivana jedinica građe je izvornik; napomena opisuje dostupnu reprodukciju 4. indikator: praznina \$a Tekst napomene	\$a „Informacija o postojanju, lokaciji i dostupnosti reprodukcije jedinice građe.“ Unutar projekta navodimo slijedeće: Digitalizirano u sklopu projekta "Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom", (Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Hrvatska i Vestigia institut za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu, Austrija). Digitalna reprodukcija primjerka koji se čuva u Arhivu zadarske nadbiskupije pod signaturom: HR-DAZD-, NASLOV. Oznaka u sklopu Projekta DIT_UNIZD -

		Pisana baština zadarskog i šibenskog područja: OZNAKA
330 KRATKI SADRŽAJ ILI SINOPSIS	\$a Tekst napomene	
332 PREFERIRANI NAVOD OPISANE GRAĐE	\$a Preferirani navod	U ovom se polju upisuje preferirani navod jedinice građe koji se određuje u dogovoru s ustanovom u kojoj se izvornik čuva.
335 LOKACIJA ORIGINALA/ REPRODUKCIJE	Indikatori 3. indikator: uloga ustanove koja posjeduje jedinicu građe 0 Ustanova posjeduje izvornik 1 Ustanova posjeduje reprodukciju \$a Identifikacija imatelja (naziv imatelja ili osobe koja posjeduje jedinicu) \$b Adresa \$c Zemlja \$g Kontrolni broj \$u URI \$8 Građa na koju se odnosi polje	Polje se koristi da bi se istaknula lokacija ustanova koja posjeduje izvornik ili reprodukciju jedinice građe, kao i njihovu dostupnost. Unutar projekta navodimo slijedeće: Signatura: HR-DAZD-;, (Glavni stvarni naslov)
371 NAPOMENA O UVJETIMA PRISTUPA, KORIŠTENJA I	Indikatori 5. indikator	Unutar projekta navodimo slijedeće: Izvornik dostupan

REPRODUKCIJE	<p>0 Napomena o pristupu</p> <p>1 Napomena o uporabi i reprodukciji</p> <p># Podatak nije dostupan</p> <p>6. indikator</p> <p>Nema ga</p> <p>\$a Uvjeti pristupa, korištenja i reprodukcije</p> <p>\$b Jurisdikcija</p> <p>\$c Autorizacija</p> <p>\$d Korisnici kojima je pristup omogućen</p> <p>\$8 Vrsta građe</p>	<p>uz prethodnu najavu. Elektronička inačica dostupna za osobnu uporabu i istraživački rad. Reproduciranje zabranjeno. Izrada digitalnih reprodukcija na zahtjev.</p>
481 PRIVEZANO 482 PRIVEZANO UZ		„Zbirka rukopisa privezanih u „umjetno tvorenu“ zbirku“
600 OSOBNA PREDMETNA ODREDNICA	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$b Dio imena koji nije prvi element unosa</p> <p>\$c Osobna obilježja osim datuma</p> <p>\$d Rimski brojevi</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$g Proširenje inicijala osobnog imena</p> <p>\$p Afilijacija/adresa</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p>	

	<p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	
<p>601 KORPORATIVNA PREDMETNA ODREDNICA</p>	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$b Podjela (ili naziv tijela ako se unosi pod sjedištem)</p> <p>\$c Dodatak nazivu ili dopuna</p> <p>\$d Redni broj sastanka i/ili redni broj dijela sastanka</p> <p>\$e Mjesto sastanka</p> <p>\$f Godina održavanja sastanka</p> <p>\$g Premetnuti element</p> <p>\$h Dio naziva koji nije prvi element unosa ni premetnuti element</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	
<p>602 OBITELJSKO IME KAO PREDMETNA ODREDNICA</p>	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p>	

	\$3 Identifikator preglednog zapisa	
604 AUTOR/NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA	<p>(C) Potpolja: Tehnika ugrađenih polja</p> <p>\$1 Podaci za povezivanje (Vidjeti pojašnjenje uz 4-- BLOK ZA POVEZIVANJE)</p> <p>(D) Potpolja: Tehnika standardnih potpolja</p> <p>\$a Prvi element unosa \$t Naslov \$j Formalna podjela \$x Tematska podjela \$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	
605 STVARNI NASLOV KAO PREDMETNA ODREDNICA	<p>\$a Prvi element unosa \$h Oznaka dijela \$i Stvarni naslov dijela \$k Godina izdavanja</p> <p>\$l Formalna pododrednica</p> <p>\$m Jezik</p> <p>\$n Različite informacije</p> <p>\$q Verzija (ili godine verzije)</p> <p>\$j Formalna podjela</p>	

	<p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	
606 TEMATSKA PREDMETNA ODREDNICA	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	
607 ZEMLJOPISNA PREDMETNA ODREDNICA	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	
608 OBLIK, ŽANR I/ILI MATERIJALNA OBILJEŽJA KAO PREDMETNA ODREDNICA	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p> <p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	Unutar projekta preko ovog polja povezujemo zapis sa odgovarajućom bazom kojoj rukopis pripada (npr. Madrikula bratovštine)
610 SLOBODNO OBLIKOVANE PREDMETNICE	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$j Formalna podjela</p> <p>\$x Tematska podjela</p>	

	<p>\$y Zemljopisna podjela</p> <p>\$z Vremenska podjela</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	
<p>620 PRISTUPNICA PREMA MJESTU I DATUMU IZDAVANJA, IZVEDBE ITD.</p>	<p>\$a Država</p> <p>\$b Savezna država ili pokrajina itd.</p> <p>\$c Okrug ili županija</p> <p>\$d Grad itd.</p> <p>\$e Mjesto zbiljanja (naziv zgrada, gradskih prostora, prijevoznih sredstava itd.)</p> <p>\$f Datum</p> <p>\$g Godišnje doba</p> <p>\$h Događaj</p> <p>\$i Datum završetka</p> <p>\$k Gradska četvrt itd.</p> <p>\$m Druga zemljopisna područja ili pojave</p> <p>\$n Izvanzemaljska područja</p> <p>\$o Zemaljska područja kao što su svijet, hemisfera, kontinent: područje šire od države</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p>	<p>Unutar projekta povezujemo se sa odgovarajućom bazom mjesta kojemu opisivani rukopis pripada.</p>
<p>621 MJESTO I DATUM PORIJEKLA JEDINICE GRAĐE</p>	<p>\$a Država</p> <p>\$b Savezna država ili pokrajina itd.</p>	

	<p>\$c Okrug ili županija</p> <p>\$d Grad itd.</p> <p>\$e Mjesto zbivanja (naziv zgrada, gradskih prostora, prijevoznih sredstava itd.)</p> <p>\$f Datum 1</p> <p>\$g Godišnje doba</p> <p>\$h Događaj</p> <p>\$i Datum 2</p> <p>\$k Gradska četvrt itd.</p> <p>\$m Druga zemljopisna područja ili pojave</p> <p>\$n Izvanzemaljska područja</p> <p>\$o Zemaljska područja kao što su svijet, hemisfera, kontinent: područje šire od države</p> <p>\$2 Kod sustava</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p> <p>\$6 Podaci za povezivanje polja</p>	
<p>700 OSOBNO IME – PRIMARNA ODGOVORNOST</p>	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$b Dio imena koji nije prvi element unosa</p> <p>\$c Osobna obilježja osim datuma</p> <p>\$d Rimski brojevi</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$g Proširenje inicijala osobnog imena</p>	<p>Polje se koristi da se unese ime autora. To funkcionira uobičajeno na način da se povezuje s bazom preglednih (autoriziranih) zapisa za imena/nazive izrađenoj prema UNIMARC/A.</p>

	<p>\$p Afiliacija/adresa</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p> <p>\$4 Kod koji se odnosi na vrstu autorstva</p>	
702 OSOBNO IME – SEKUNDARNA ODGOVORNOST	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$b Dio imena koji nije prvi element unosa</p> <p>\$c Osobna obilježja osim datuma</p> <p>\$d Rimski brojevi</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$g Proširenje inicijala osobnog imena</p> <p>\$p Afiliacija/adresa</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p> <p>\$4 Kod koji se odnosi na vrstu autorstva</p>	<p>Polje se koristi za unos imena osobe – sekundarnog autorstva. To funkcionira uobičajeno na način da se povezuje s bazom preglednih (autoriziranih) zapisa za imena/nazive izrađenoj prema UNIMARC/A.</p> <p>Unutar projekta preko \$3 se povezujemo sa pisarom rukopisa, ukoliko ga ima.</p>
703, 713, 723 – PROVENIJENCIJA ILI VLASNIŠTVO	<p>\$a Prvi element unosa</p> <p>\$b Dio imena koji nije prvi element unosa</p> <p>\$c Osobna obilježja osim datuma</p> <p>\$d Rimski brojevi</p> <p>\$f Datumi</p> <p>\$g Proširenje inicijala osobnog imena</p> <p>\$p Afiliacija/adresa</p> <p>\$3 Identifikator preglednog zapisa</p> <p>\$4 Kod koji se odnosi na vrstu autorstva</p>	<p>703 se koristi za osobu, 713 za korporativno tijelo, 723 za obitelj.</p> <p>Polja se koriste da se unese ime autora. To funkcionira uobičajeno na način da se povezuje s bazom preglednih (autoriziranih) zapisa za imena/nazive izrađenoj prema UNIMARC/A.</p>

850 USTANOVA KOJA POSJEDUJE JEDINICU GRAĐE	\$3 Identifikator preglednog zapisa	Unutar projekta povezujemo sa elementom ustanove koja posjeduje opisivani rukopis
852 LOKACIJA I MJESNA SIGNATURA	<p>Indikatori</p> <p>3. indikator: shema smještaja na policu # nema podatka 0 Klasifikacijska shema 1 Stalna lokacija 2 Tekući broj (numerus currens) 3 Autor, naslov ili autor/naslov 4 Dijelovi smješteni odvojeno 5 Drugo</p> <p>4. indikator: poredak smještaja na police # nema podatka 0 Nema numeracije 1 Primarna numeracija 2 Alternativna numeracija</p>	<p>Unutar projekta navodimo slijedeće: \$a Arhiv Zadarske nadbiskupije. Signatura: HR-AZDN-; \$c Trg opatice Čike 1, 23000 Zadar</p>

	<p>\$a Identifikator ustanove</p> <p>\$b Identifikator odjela, knjižnice, zbirke i sl.</p> <p>\$c Adresa</p> <p>\$d Označitelj kodirane lokacije</p> <p>\$e Označitelj nekodirane lokacije</p> <p>\$g Prefiks mjesne signature</p> <p>\$j Mjesna signatura</p> <p>\$k Oblik naslova, imena autora ili imena autora/naslova namijenjen redanju na police</p> <p>\$l Sufiks mjesne signature</p> <p>\$m Identifikator jedinice građe</p> <p>\$n Identifikator primjerka</p> <p>\$p Država</p> <p>\$t Broj primjerka</p> <p>\$x Napomena koja nije namjenjena korisnicima</p> <p>\$y Napomena za korisnike</p> <p>\$2 Kod sustava</p>	
<p>856 ELEKTRONIČKA LOKACIJA I PRISTUP</p>	<p>\$a Naziv domaćina</p> <p>\$b Broj pristupa</p> <p>\$c Informacija o</p>	

	<p>sažimanju</p> <p>\$d Put</p> <p>\$e Datum i sat pristupa</p> <p>\$f Elektronički naziv</p> <p>\$h Procesor prema kojem se upućuje zahtjev</p> <p>\$i Uputa</p> <p>\$j Bitovi u sekundi</p> <p>\$k Lozinka</p> <p>\$l Prijava s udaljene lokacije</p> <p>\$m Kontakt za pomoć pri pristupu</p> <p>\$n Naziv lokacije domaćina u potpolju \$a</p> <p>\$o Operacijski sustav</p> <p>\$p Port</p> <p>\$q Vrsta elektroničkog formata</p> <p>\$r Parametri komunikacije</p> <p>\$s Veličina dokumenta</p> <p>\$t Emulacija terminala</p> <p>\$u Jedinstveni identifikator jedinice građe (URI)</p> <p>\$v Vrijeme u koje je način pristupa dostupan</p> <p>\$w Kontrolni broj zapisa</p> <p>\$x Napomena koja nije namjenjena korisniku</p>	
--	---	--

	\$y Način pristupa \$z Napomena za korisnike \$2 Tekst poveznice	
--	--	--

Elementi koji nisu dio UNIMARC formata, već su dodani za potrebe opisa rukopisa unutar projekta

Baza	Povezujemo zapis rukopisa sa odgovarajućom bazom
Sadrži vodeni znak	Povezujemo zapis rukopisa sa bazom vodenih znakova, odnosno navodimo vodene znakove pronađene unutar rukopisa
Inventar	Polje koje povezuje bibliografski zapis sa inventarnim zapisom